

På kanten af et digitalt samfund

En undersøgelse af IKT's betydning for
den kommunikative inklusion af
unge gade-/herbergssovere i
mainstreamsamfundet

Anne Kirkegaard
Tine Vesterbøg
Speciale i Kommunikation
Roskilde Universitet
Februar 2013

Kolofon

På kanten af et digitalt samfund

- En undersøgelse af IKT's betydning for den kommunikative inklusion af unge gade-/herbergssovere i mainstreamsamfundet

Speciale i Kommunikation
Institut for Kommunikation, Virksomhed
og Informationsteknologier (CBIT)
Roskilde Universitet

Forfattere:
Anne Kirkegaard og Tine Vesterbøg

Vejleder:
Nina Blom Andersen

2013

Specialet er udarbejdet på baggrund af et integreret gruppearbejde, hvor alle kapitler er skrevet i fællesskab.

Nedenstående opdeling af individualiserede ansvarsområder er derfor en formalitet:

Anne: 2.2.1, 2.2.2, 2.3.1, 2.3.4, 2.3.8, 2.3.9, 3.1, 3.1.2, 3.1.3, 3.2.1, 3.2.3, 4.1, 4.1.2, 4.2.2, 4.2.4, 4.4.1, 4.4.4, 4.5.1, 4.5.3

Tine: 2.2.3, 2.3.2, 2.3.3, 2.3.5, 2.3.6, 2.3.7, 2.3.10, 3.1.1, 3.1.4, 3.1.5, 3.2.2, 4.1.1, 4.1.3, 4.2.1, 4.2.3, 4.2.5, 4.4.3, 4.4.5, 4.5.2

Fælles: Kapitel 1, Kapitel 6, Kapitel 7, Perspektivering, Afsnit 2.4, Afsnit 2.5. Samt alle kapitelindledninger, afslutninger samt delkonklusioner.

Specialet udgør 214.868 anslag, hvilket svarer til 89,5 normalsider á 2400 anslag inklusiv mellemrum.

En stor tak til Projekt Udenfor for samarbejde og lån af lokaler, og til de unge som har deltaget i vores undersøgelse.

Abstract

This thesis examines the use of Information and Communication technologies (ICT) amongst young people in Denmark, who either sleep in the streets or in shelters. The study aims to elucidate the significance of ICT use in relation to participation in the communication systems of an increasingly digitalised society.

To answer the thesis research question, a practice-oriented perspective is applied, suggesting that studying the social, means studying social practices. Theorists such as Schatzki (2001), Reckwitz (2005) and Warde (2005), as well as Staunæs (2004), constitute our main literary sources of inspiration. The research design is founded in a constructivist approach, and includes elements from both practice theory and performance theory.

The thesis is conducted on the basis of qualitative interviews with ten youths (age 18-29) who are currently sleeping rough or in shelters, and one former street sleeper. The interview study provides knowledge about effects of the crossing point between youth, homelessness and ICT use, and the multiple ways in which the interviewees connect and disconnect to mainstream society.

Conceptualising digital inclusion/exclusion as the amount of ICT-resources, counting ICT-access, ICT-skills and ICT-engagement, we can position the young people participating in the study as relatively digitally included. They understand and make use of the opportunities granted by technology, but cannot, due to chaotic lifestyles, meet mainstream society's demands for constant availability in the digital sphere.

We find that everyday life in the streets and in shelters organise certain ways of engaging in ICT-activities that substantiate the ways in which the participants involve – or do not involve themselves – in the communication systems obtaining society; concluding that digital inclusion does not necessarily lead to communicative inclusion.

Further more we put forth critical reflections concerning the conception of this group of citizens as a target group for inclusion and communication.

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1: Indledning	7
1.1 Problemfelt	8
1.2 Problemformulering	11
1.2.1 Begrebsafklaring.	12
1.3 Læsevejledning	13
Kapitel 2: Forskningsdesign	17
2.1 Indledende refleksioner	18
2.2 Videnskabsteoretisk platform	19
2.2.1 Praksisser og konstruktioner.	19
2.2.2 Subjektet	20
2.2.3 Teknologi	20
2.3 Metodisk tilgang.	20
2.3.1 En kvalitativ undersøgelse.	21
2.3.2 Undersøgelsens validitet.	22
2.3.3 Adgang til feltet	23
2.3.4 Udvælgelseskræterier	23
2.3.5 Interviewformer.	24
2.3.6 Afholdelse af interview	25
2.3.7 Interviewguide	26
2.3.8 At være passende forsker	27
2.3.9 Transformation af interviewdata.	28
2.3.10Kodning	29
2.4 Præsentation af interviewdeltagere.	29
2.5 Unge gade-/herbergssovere i en statistisk kontekst.	32
Kapitel 3: Teori og Analysestrategi	35
3.1 Det praksisteoretiske analysespor	36
3.1.1 Den trænedede krop.	38
3.1.2 Regler og procedurer	39
3.1.3 Engagement.	39
3.1.4 Krydsfelt af multiple praksisser	40
3.1.5 Teknologi	41
3.2 Det performanceteoretiske analysespor	42
3.2.1 Den intrakategoriale forståelse	43
3.2.2 Selvfortællinger og positioneringer	44
3.2.3 Udvalgte sociale kategorier	45
Kapitel 4: Analyse	47
4.1 Del 1 – Brug af IKT.	48
4.1.1 IKT-knowhow	49
4.1.2 IKT-aktiviteter	51
4.1.3 IKT som belønning	53
4.1.4 Afslutning.	55
4.2 Del 2 – Brug af IKT i en kaotisk hverdag	56

4.2.1	Bærbar computer	56
4.2.2	Mobiltelefon	57
4.2.3	Mobilabonnement	59
4.2.4	Internet	60
4.2.5	Afslutning.	61
4.3	Delkonklusion – del 1 og 2	61
4.4	Del 3 – Hjemløsheden til forhandling	62
4.4.1	Kategorien hjemløs	62
4.4.2	Jeg er ikke hjemløs!	63
4.4.3	Jeg er hjemløs....	65
4.4.4	...men så hjemløs er jeg heller ikke	66
4.4.5	Jeg kan klare mig selv	68
4.4.6	Afslutning.	69
4.5	Del 4 – IKT som aktør i den kommunikative hverdag.	70
4.5.1	Kommunikation på tværs af tid og rum	70
4.5.2	Tilgængelighed	72
4.5.3	Teknologier som obligatoriske.	74
4.5.4	Afslutning.	76
4.6	Delkonklusion – del 3 og 4	76
Kapitel 5: Diskussion		79
5.1	Tilkobling og frakobling.	80
5.1.1	IKT-ressourcer -Adgang, færdigheder og engagement	81
5.1.2	På grænsen mellem digital inklusion og eksklusion	83
5.1.3	Digital inklusion med eller uden kommunikativ inklusion?	85
5.2	Unge gade-/herbergssovere som målgruppe for kommunikativ inklusion?	88
Kapitel 6: Specialets udsigelseskraft		89
6.1	Teori og teoretisk ramme	90
6.2	Interview	92
Kapitel 7: Konklusion		95
Perspektivering		101
Litteraturliste		105
Bilag 1		
Bilag 2		
Bilag 3		
Bilag 4		

Vedlagt rapporten er en cd med lydfiler og en formidlingsartikel med tilhørende formidlingsovervejelser (jf. Studieordningen 2006 §11 stk. 2 og §22 stk. 6).

Kapitel 1 Indledning

“Technologies are intricately woven into the social fabric of our everyday lives; and therefore studying technology and its shaping effects on humans is imperative to the study of human social change. It is important to look at various uses and meanings that mobile phones and the Internet hold for homeless people, and the resulting implications this may have on their lives.”

- Bure 2005: 126

Flere og flere danske unge står uden et hjem, de kan kalde deres eget, og er dermed i risiko for social udstødelse. Stigende opmærksomhed har været rettet mod disse unge, ikke mindst i forhold til de sociale, arbejdsmæssige, uddannelsesmæssige og familiemæssige faktorer, der gør sig gældende for denne 'hjemløshed'. I forhold til at kunne identificere centrale samfundsmæssige og individuelle indstatsområder, fylder især årsagsforklaringer meget på feltet. Vi vil med dette speciale bringe 'teknologiske' faktorer ind i forskningen, og interesserer os her for den praktiserede hverdag blandt unge uden et hjem, i et samfund, der står i digitaliseringens tegn.

Specialet undersøger således anvendelsen af Informations- og Kommunikationsteknologi (IKT) blandt den gruppe af 18-29-årige i Danmark, der enten benytter gadens bænke eller landets herberger som opholdsbaser og nattely. Statistisk hører disse unge under betegnelsen 'hjemløse' (Lauritzen, Kovacs & Benjaminsen 2011). Vi anvender imidlertid betegnelsen 'gade-/herbergssovere' i rapporten. Det gør vi dels for at undgå at indskrive os i en fasttømret diskurs omkring, hvad kategorien 'hjemløshed' indebærer, og dels fordi flere af de unge, der har indvilget i at deltage i undersøgelsens interview, eksplicit tager afstand fra hjemløsebegrebet.

Specialet vil belyse, hvordan unge gade-/herbergssovere – unge der færdes på kanten af et stadig mere teknologiseret samfund – praktiserer at være digitalt 'opkoblet' eller 'frakoblet' i deres hverdag. Hvordan involverer de sig i de digitale kommunikationssystemer, der er med til at definere os som samfund? Vi vil med rapporten tegne et billede af de IKT-praksisser, der udspiller sig hos en gruppe af særligt udsatte men digitalt trænede unge, i en teknologipræget men kaotisk hverdag.

1.1 Problemfelt

Kommunikation udgør et krydsfelt mellem individet på den ene side, og det sociale og offentlige på den anden. Det er som deltagere i kommunikative handlinger, at vi er sociale væsener, og det er kommunikation, der opretholder samfundet. Det er denne diskurs, der hersker i moderne kommunikationsforskning (Frandsen 2009; Breton & Proulx 1989; Luhmann 2000), og det er denne kommunikationsforståelse, vi tillægger dette speciale.

I nærværende rapport arbejder vi med unge gade-/herbergssovere som deltagere i den kommunikation, der opretholder samfundet omkring dem. Undersøgelsen er udført med et grundlæggende fokus på, hvordan kommunikation er af afgørende betydning for de inklusions- og eksklusionsprocesser, der etableres i og imellem sociale systemer. 'Inklusion' refererer her til deltagelse af personer i bestemte kommunikationssystemer (Luhmann 1990).

Vi ser således i specialet på, hvordan kommunikative praksisser kan være med til at afgøre, hvordan gruppen af unge gade-/herbergssovere i vores undersøgelse, deltager eller ikke-deltager i samfundet. Her analyserer vi de kommunikationsmønstre, som er udviklet internt i gruppen af gade-/herbergssovere samt mellem gruppen og dens omverden; hvorvidt og hvordan deltagerne har kendskab til aktuelle kommunikative systemer og kan deltage i kommunikationspraksisser med andre medlemmer, hertil de IKT-tekniske forudsætninger, der er til rådighed for gruppen.

Det danske samfund bygger i stadig højere grad på kommunikationssystemer, som konfigureres i samspil med forskellige Informations- og Kommunikationsteknologier (IKT) – for eksempel telefoner, computere, tablets, e-mails, chatfunktioner, e-services, e-forums, e-shopping etc. – som har opnået betydelig indflydelse i den sociale verden, både interpersonelt og institutionelt. Fænomener som 'digitaliseringsstrategier', 'digitaliseringsprocesser' og 'digitaliseringstiltag' er blevet en indgroet del af det danske arbejdsmarked og velfærdssamfund og har betydning for enhver, der tilhører og deltager i det kommunikative fællesskab. Det gælder også dem, der lever i periferien af det. Clair Bure¹ (2006), der i sin forskning blandt andet har beskæftiget sig med forbrug af IKT blandt den hjemløse subkultur i Skotland, forklarer at:

"Technology is an integral part of modern society and social change. It plays both a part in shaping, and is shaped by, the patterns and practice's of everyday life. In order to fully understand how information and communication technologies influence social change, it is necessary to study how they are integrated and appropriated into the everyday life of humans. This relationship should be studied with respect to all social groups" (Bure 2006:116).

I international forskning har der i de seneste år været stigende opmærksomhed på dem, der har adgang til IKT og dem der ikke har (NTIA 1995; Wilson, Wallin & Reiser 2003; Warschauer 2003; m.fl.). En stor del af de internationale forskningsprojekter, der har koblet hjemløshed og IKT med hinanden, har det teoretiske udgangspunkt, at manglende IKT-ressourcer kan være medvirkende til digital eksklusion og dermed social marginalisering. (Warschauer 2003; Teles & Joia 2011; Naylor & Karabanow 2010). Udgangspunktet lyder ofte i stil med følgende:

"In Brazil as everywhere else, with the arrival of the internet, there soon emerged the group of those who were excluded from its use" (Teles & Joia 2011: 191).

¹ Clair Bure har en Master i Science and Technology Studies fra Universitet i Edinburgh, UK. Hun er desuden founding partner af den sociale enterprise Commons11, der beskæftiger sig med teknologidesign, produktudvikling og innovation.

Statistisk set har kun en lille procentdel af verdens totale befolkning adgang til internettet, og kan derfor deltage i det, i stigende grad, digitaliserede verdenssamfund (Teles & Joia 2011), hvilket har givet adgang til at tale om 'den digitale kløft' (NTIA 1995). Eksempelvis har kun 30 procent af Brasiliens indbyggere adgang til internettet. I Danmark, har derimod 99 procent af befolkningen (aldersgruppen 16-89-årige) adgang til internettet fra hjemmet ("IT-anvendelse i Danmark 2012", 2012) og adskillige offentligt tilgængelige lokaliteter har gratis internet stillet til rådighed uden for hjemmet. I denne rapport, om betydningen af IKT – og af digitaliseringen af samfundet – for unge gade-/herbergssovere i Danmark, vil vi derfor anvende begrebet 'digital inklusion', som flytter fokus væk fra digitale kløfter og i stedet lægger vægt på *anvendelse* af IKT; mere specifikt anvendelse af IKT, der er meningsfuld i forhold til deltagelse i samfundet (Notley & Forth 2008; Notley 2009). Vi lægger os her op ad sociologer som Warschauer (2003), Notley (2009), Teles & Joia (2011) m.fl., der stræber efter en holistisk og dynamisk tilgang til forståelsen af deltagelse i IKT-baserede kommunikationsmekanismer i samfundet. Vi anvender Notleys konceptualisering af digital inklusion som krævende de *"IKT-ressourcer mennesker skal bruge for at deltage i samfundet på måder de har grund til at værdsætte"* (Notley 2009: 1212). Konceptet bruger vi således til at forbinde en gruppe unge menneskers måde at anvende IKT på, med deres ressourcer i forhold til at deltage kommunikativt i samfundet på måder, som de værdsætter.

Der er forskellige bud på rammesætningen for, hvilke ressourcer der må tages højde for i forståelsen af digital inklusion. Notley definerer eksempelvis digital inklusion gennem komponenterne adgang, viden, færdigheder, support og læsefærdigheder. Warschauer trækker på et bredt udsnit af ressourcer inden for det humane, sociale, fysiske og digitale (Warschauer 2003). Inspireret af henholdsvis Warschauer og Notley, men med udgangspunkt i vores egen undersøgelse, har vi fundet det relevant at arbejde med digital inklusion indenfor rammen af tre typer af ressourcer, nemlig IKT-færdigheder, IKT-adgang og IKT-engagement. Disse ressourcebegreber vil fungere som udgangspunkt for specialets diskussioner og konklusioner.

Som det umiddelbart eneste projekt i Danmark, der har beskæftiget sig (skriftligt) med IKT i en hjemløsekontekst, kan vi henvise til Københavns kommune, der i 2007 søsatte et IT-undervisningsforløb for sindslidende og hjemløse borgere i hovedstaden². Der blev her blandt andet udarbejdet en

² Dette var et initiativ ud af en række forskellige delprojekter i et mere omfattende handlingsprogram under titlen "Fælles Ansvar II". Programmet henvendte sig til de mest ressourcetsvage grupper i København og kørte i perioden 2007-2011. Der blev i forbindelse med dette handlingsprogram udarbejdet både en mindre intern evaluering samt en afsluttende ekstern evaluering foretaget af Rambøll (se: <http://subsite.kk.dk/sitecore/content/Subsites/FaellesAnsvarII/SubsiteFrontpage/Evaluering.aspx>)

mindre intern evalueringsrapport, der tegner et billede af en digitalt frakoblet socialgruppe, som i yderste tilfælde skal have hjælp til blot at tænde en computer ("Resultater – Fælles Ansvar II", 2011). Cirka en femtedel af den danske hjemløsebefolkning er imidlertid unge mellem 18 og 29 år (Lauritzen et. al. 2011). Dette er unge som er vokset op i en 'digital tidsalder'. De tilhører således den aldersgruppe der indenfor IKT-litteraturen kaldes 'Digitalt indfødte' (Prensky 2001), 'Multimediegenerationen' (Illeris et. al. 2009) og 'Net generation' (Junco & Mastrodicasa 2007). Disse begreber udspringer af erkendelsen af, at der er stor forskel på yngre og ældres tilgang til IKT, da der er forskel på, om tilegnelsen af teknologierne sker som barn eller som voksen. Men hvor ligger den voksende gruppe af danske unge gade-/herbergssovere i forhold til, på den ene side at 'høre til' den digitalt indfødte multimediegeneration og på den anden side at 'høre til' socialgruppen af digitalt ekskluderede hjemløse? I hvilken grad er disse unge involveret i de digitale kommunikative processer, der er med til at definere os som samfund?

1.2 Problemformulering

Afledt af ovenstående problemfelt søger vi, med denne undersøgelse, indblik i gruppen af unge gade-/herbergssovere i det danske samfund, deres digitale og kommunikative ressourcer og betydningen af disse for deltagelse i et hele tiden mere digitaliseret samfund. Specialets problemformulering lyder dermed:

Hvordan anvendes IKT blandt unge gade-/herbergssovere i Danmark? Og hvilken betydning har IKT for den kommunikative inklusion af denne gruppe i samfundet?

Vi undersøger problemstillingen gennem produktionen af kvalitative interview med ti gade-/herbergssovere i alderen 18-29 år. Interviewmaterialet analyseres og diskuteres med et primært udgangspunkt i praksisteorien. Hertil inddrages begreber fra performanceteorien. Disse teoretiske perspektiver (som vil blive introduceret i 'Kapitel 3: Teori og Analysestrategi') bidrager til specialets kommunikative problemstilling på hver sin måde. Med praksisteorien kan vi fokusere på kommunikation som en integreret del af interviewdeltagernes IKT-praksisser (Jensen 2011). Anvendelsen af IKT ser vi dels som struktureret af og dels som strukturerende for kommunikation. Med performanceteorien kan vi tilføje et analytisk fokus på, hvordan deltagerne i vores undersøgelse kommunikativt positionerer sig selv og andre i det sociale rum og forhandler de normativer, der indgår i forskellige kommunikative sociale systemer.

Analysen af datamaterialet ('Kapitel 4: Analyse') er bygget op omkring fire arbejdsspørgsmål, som skal sikre, at vi besvarer vores problemformulering. De fire arbejdsspørgsmål lyder som følger:

- 1) Hvor, hvordan og til hvad anvendes IKT blandt gruppen af unge gade-/herbergssovere?
- 2) Hvordan krydser gade-/herbergssovernes IKT-praksisser med samtidige praksisser i en kaotisk hverdag?
- 3) Hvordan forhandles kategorien hjemløs blandt de unge gade-/herbergssovere?
- 4) Hvordan er IKT med til at producere gade-/herbergssovernes kommunikationspraksisser?

1.2.1 Begrebsafklaring

Går man mere partikulært til problemformuleringen, står især tre begreber som de centrale, nemlig 'unge gade-/herbergssovere', 'IKT' og 'kommunikativ inklusion'. Vi vil nu kort redegøre for vores anvendelse af disse begreber.

Unge gade-/herbergssovere

Når vi skriver unge gade-/herbergssovere, refererer vi til unge mellem 18 og 29 år, som befinder sig i en af de tre første af SFI's (Socialforskningsinstituttet) otte opstillede 'hjemløsesituationer' (index 1), hvor en person defineres som hjemløs, hvis personen:

- Overnatter på gaden, i trappeopgang, i et skur eller lignende.
  - Overnatter på natvarmestue/værested med nødovernatning.
  - Overnatter på akut/midlertidigt botilbud som herberger og forsorgshjem.
  - Opholder sig på hotel, vandrerhjem eller lignende pga. hjemløshed.
  - Bor midlertidigt og uden kontrakt hos familie eller venner/bekendte.
  - Bor i midlertidig udslusningsbolig eller lignende uden permanent kontrakt.
  - Afsoner under Kriminalforsorgen, skal løslades inden for 1 måned og mangler en boligløsning.
  - Opholder sig på hospital/behandlingstilbud, skal udskrives inden for 1 måned og mangler boligløsning.
- Derudover findes kategorierne 'andet' og 'uoplyst', hvor førstnævnte dækker over for eksempel ophold i kolonihavehuse og campingvogne.

Index 1 (Lauritzen et. al. 2011: 14)

Betegnelsen afspejler, at vi i arbejdsprocessen, som tidligere nævnt, måtte stille spørgsmålstejn ved anvendelsen af begrebet 'hjemløs', da flere af deltagerne ikke fandt sig til rette i denne kategori. Begrebet boligløs faldt os imidlertid for bredt, til at indramme de præmisser, at deltagerne i undersøgelsen står uden bolig i den snævre forstand, at de enten sover på gaden eller på herberger og forsorgs-

hjem. På den baggrund har vi fundet, at betegnelsen 'gade-/herbergssovere' er den der bedst beskriver interviewets deltagere. (Vi henviser til analysedel 3, 'Hjemløsheden til forhandling', for uddybning af disse kategoriseringsforhandlinger).

IKT

IKT står for Informations- og Kommunikationsteknologier og er et udvidet synonym for IT (Informationsteknologier). Denne begrebsudvidelse kan ses som led i den teknologiske udvikling, hvor telekommunikation og computerteknologi på mange måder er smeltet sammen via trådløse muligheder og indgår i en samlet forståelse af, hvad højteknologien indebærer (Teknologisk Institut 2005).

'IKT' er således et mangfoldigt begreb, som teknisk set indeholder alle former for teknologisk hardware og software, samt analoge og digitale enheder og programmer, og som derfor kræver en udvælgelse af hvilke specifikke aspekter, der ønskes undersøgt. I dette speciale refererer IKT primært til internet og mobiltelefoner, herunder både udstyr/materialer (hardware) og deres digitale indhold/programmer (software).

Kommunikativ inklusion

Når vi skriver 'kommunikativ inklusion', skal det forstås som inklusion i de kommunikationssprocesser, der er indlejret i det sociale (Frandsen 2009; Luhmann 1990) og i det institutionaliserede mainstreamsamfund. Specialets primære fokus ligger på inklusion og eksklusion af gade-/herbergssovere i de digitaliserede kommunikationssystemer, der gennem forskellig IKT (såsom mobiltelefoner og internet), holder mellem menneskelige relationer sammen. Her interesserer vi os for, hvordan tekniske, praktiske, mentale og strukturelle forudsætninger for brug af IKT blandt de unge gade-/herbergssovere får betydning for måder, hvorpå de deltager i samfundet.

1.3 Læsevejledning

Før vi gør rede for specialets forskningsdesign (Kapitel 2), følger her en kort læsevejledning, hvori vi præsenterer specialets overordnede struktur, herunder de syv kapitlers formål og indhold.

I indværende kapitel har vi diskuteret en samfundsmæssig og kommunikationsfaglig ramme for specialets undersøgelse; socialforskning peger på, at hjemløsebefolkninger i moderne samfund ekskluderes fra digital tilkobling på grund af manglende IKT-adgang og IKT-færdigheder, alt imens IKT-forskning peger på nutidens unge som 'digitalt indfødte'. Med dette spændingsfelt som udgangspunkt,

søges indsigt i IKT-anvendelse blandt unge gade-/herbergssovere på kanten af et hele tiden mere digitaliseret samfund.

Vi har ligeledes præsenteret specialets problemformulering, der guider undersøgelsens udvikling og mål samt vores anvendelse af de tre centrale begreber *unge gade-/herbergssovere*, *IKT* og *kommunikativ inklusion*.

I *kapitel 2* præsenteres specialets forskningsdesign; hvilken videnskabsteoretisk tilgang vi tilskriver os, og hvilke metodiske refleksioner, valg og fremgangsmåder, der følger med denne tilgang. Vi forholder os til vores kvalitative interview og til validiteten af disse. Endvidere beskriver vi processen, hvorigennem vores empiri blev produceret, herunder adgang til feltet, interviewformer, bearbejdning af data, samt hvordan vi forholder os til interviewdeltagerne som en 'særligt sensitiv' målgruppe.

Afslutningsvis præsenterer vi specialets ti interviewdeltagere og sætter dem i relation til den statistiske fortælling om unge hjemløse i Danmark.

Kapitel 3 er en præsentation af specialets teoretiske og dermed analytiske ramme, hvor vi præsenterer grundtankerne i praksisteorien og performanceteorien, samt de begreber vi trækker på i analysen af vores empiriske materiale fra de teoretiske perspektiver.

Analysen af det empiriske datagrundlag udfoldes i *kapitel 4*, hvor selvfortællinger og IKT-praksisser analyseres gennem de analysekategorier, vi præsenterede i kapitel 3. Analysen består af fire separate analysedele, som tager udgangspunkt i hvert af de fire arbejdsspørgsmål, vi indledningsvis har opstillet, og som skal sikre, at vi besvarer specialets problemformulering.

Analysedel 1 og 2 fungerer som en deskriptiv analyse af anvendelsen af IKT blandt målgruppen. Analysedel 3 og 4 behandler måder, hvorpå interviewdeltagerne forhandler deres sociale position, tilkobler og frakobler sig mainstreamsamfundet, samt hvordan IKT er med til at organisere sådanne kommunikations-, inklusions- og eksklusionspraksisser.

I *kapitel 5* vil vi i diskuterende form samle op på de hovedpunkter, vi har fremlagt i analysen. Med udgangspunkt i de tre begreber *adgang*, *færdigheder* og *engagement* positionerer vi de unge gade-/herbergssovere som relativt digitalt inkluderende og diskuterer blandt andet forholdet mellem digital inklusion og kommunikativ inklusion.

Kapitel 6 indeholder en række kritiske refleksioner i forhold til undersøgelsens teoretiske ramme

---

og de producerede interview, hvorigennem specialets udsigelseskraft diskuteres.

Kapitel 7 er specialets konklusion. Vi giver her et svar på specialets problemformulering, det vil sige en af de mulige fortolkninger, der kan udledes på baggrund af det videnskabsteoretiske og metodiske grundlag, specialet er bygget op omkring.

Afsluttende – i specialets perspektivering – sætter vi den empiriske viden, vi har opnået omkring unge gade/herbergssovere, i et kommunikationsstrategisk perspektiv, og retter opmærksomhed mod en eventuel kommunikativ indsats i forhold til målgruppen.

Når vi løbende i specialet citerer fra interviewmaterialet, refererer vi til interviewdeltagerens navn og til den specifikke sekvens i lydoptagelsen; ekemepelvis (Ronja 17:51). Interviewoptagelserne er vedlagt som CD-rom. For oversigt over interview og lydfiler henviser vi til bilag 1.

Kapitel 2 Forskningsdesign

”Vores unge [på RG60] er kendetegnet ved at være kaotiske, at have manglende kontakt til de systemer, der skal hjælpe dem – både behandlingssystemer og sociale systemer, sundhedssystemer. Hovedparten har et misbrug i mere eller mindre varierende grad, og rigtig mange har udiagnosticerede psykiatriske lidelser”

- Mette Søgaard, forstander på ungeherberget RG60

I dette afsnit præsenterer vi specialets forskningsdesign. Efter kort at anskueliggøre de væsentlige indledende refleksioner, som vi gjorde os i forbindelse med specialets opstart, vil vi gøre rede for undersøgelsens videnskabsteoretiske platform, samt hvordan vores metodiske tilgang er udformet i relation til denne platform. Herefter beskriver vi empiriindsamlingsprocessen, herunder de til- og fravalg vi har gjort os i forhold til udviklingen af interview, og hvilke overvejelser og udfordringer vi fandt forbundet med den specifikke målgruppe unge gade-/herbergssovere. Ligeledes redegør vi kort for den efterfølgende databearbejdning. Afslutningsvis præsenterer vi specialets interviewdeltagere.

Formålet med at eksplicite specialets forskningsdesign og metodiske processer er at gennemskueliggøre og styrke undersøgelsens samlede udsigelseskraft, som vi mere konkret forholder os til i 'Kapitel 6: Specialets udsigelseskraft'.

2.1 Indledende refleksioner

Vi vil nu kort gøre rede for de refleksioner vi gjorde os i opstartsfasen, og hvilke emneafgrænsninger, disse refleksioner har ført med sig.

'Skjulte hjemløse' og 'mørketal'; disse nævnes i de fleste artikler om en stigende gruppe af unge hjemløse i Danmark. De første forestillinger vi gjorde os om dette speciale tog udgangspunkt i den hypotese, at teknologier, sociale medier og virtuel kommunikation har potentialer i forhold til at kunne række ud til denne målgruppe, som, i deres skjulthed, umiddelbart er svære at opnå fysisk kontakt til. I løbet af opstartsprocessen måtte vi imidlertid stille os selv en række centrale spørgsmål, der inspirerede os til at zoome ud, før vi igen kunne rette fokus mod problemformuleringen, som den ser ud nu. Først og fremmest tog dette initiale formål med specialet (at række ud til en skjult målgruppe) udgangspunkt i en fortælling, der placerer unge gade-/herbergssovere under kategorien 'et socialt problem', der skal løses, og vi måtte spørge os selv: Hvornår er noget et socialt problem? Hvis problem skal løses? De unges? Samfundets? Kan vi gå ud fra, at de unge gade-/herbergssovere vil rækkes ud efter? Også når mange af dem lever 'i det skjulte'? – I yderste konsekvens kunne vi spørge os selv: Skal der rækkes ud efter en målgruppe, der ikke selv udtrykker et ønske om at blive rakt ud efter?

Hermed ikke sagt, at det *bør* man ikke, og at der ikke kan være tale om et problem. Men ud fra den antagelse, at noget først bliver et socialt problem, når nogle i samfundet udpeger det på en sådan måde, vælger vi at tilgå gruppen af gade-/herbergssovere som et 'socialt fænomen' (Simmel 1908; Caswell & Schultz 2001), og arbejder med det formål at opnå bedre viden om deres IKT-praksisser i et,

i stigende grad, digitaliseret samfund. Dette fokus betyder, at rapporten ikke vil inkludere analyser af årsagsforklaringer til de unges hjemløsesituation. Vores udgangspunkt er heller ikke, hvordan vi bedst muligt kan hjælpe dem *ud* af denne situation. Vi studerer de unge gade-/herbergssoveres praksisser, der hvor de er nu. Vi fokuserer på gruppens sociale handlen, og hvordan den bliver udført (Halkier & Jensen 2008) og diskuterer efterfølgende, hvordan disse kan forstås i konteksten af kommunikativ inklusion.

2.2 Videnskabsteoretisk platform

I projektarbejdet har vores videnskabelige platform og rettesnor været den postmoderne samfunds-/humanvidenskabelige forskningstradition, hvor forskeren er aktiv i én blandt mangfoldige fortolkninger af en undersøgelse (Kvale 1997: 67). Vores undersøgelse af de unge gade-/herbergssoveres IKT-brug, dvs. interviewene såvel som analysen heraf, er produceret på baggrund af et praksisorienteret og konstruktivistisk teoriapparat. Dette vil vi uddybe i det følgende.

2.2.1 Praksisser og konstruktioner

Når vi skriver, at vi tager en praksisorienteret tilgang til undersøgelsen mener vi, at det er *handlen*, der er omdrejningspunktet i specialet (Halkier & Jensen 2008). Vi ser de unge interviewdeltagere som bærere af praksisser – kommunikationspraksisser, boligløsepraksisser, ungepraksisser og IKT-praksisser – og det er disse praksisser, organiseringen af dem, såvel som deres måder at væve sig ind i hinanden på, vi studerer.

Med konstruktivistisk mener vi, at vi arbejder med sociale fænomener som konstruerede og performede snarere end essentielle. *Specialestuderende* er ikke noget vi *er*. Det er noget vi *gør* og *gøres til* (Butler 1990; Søndergaard 1996; Staunæs 2004). *Boligløs* er ikke noget deltagerne *er*, men noget de *gør* og *gøres til*. Fænomener, såsom specialestuderende, boligløshed og hjemløshed, såvel som subjekt og IKT (som vi ser nærmere på i det næste afsnit), forstås i dette speciale som konstruerede i det kommunikative og relationelle samspil mellem mennesker og i de kropslige, mentale, diskursive, tavse, materielle og kulturelle strukturer, der organiserer hverdagens praksisser.

Specialets analyse vil primært fokusere på interviewdeltagernes selvfortællinger og IKT-praksisser, hvorfor vi nu kort vil præsentere, hvad ovenstående videnskabsteoretiske optik betyder for måden, hvorpå vi ser *subjektet* og *teknologien*.

2.2.2 Subjektet

Specialets videnskabsteoretiske udgangspunkt medfører en særlig forståelse af subjektet som konstrueret og forhandlet (Staunæs³ 2004) i den forstand, at sociale processer skal ses som komplekset af sociale praksisser. Med andre ord ser vi subjekterne i vores undersøgelse – de unge gade-/herbergssovere og IKT-brugere – som det unikke mødested for forskellige praksisser (Almlund & Andersen 2011)

Vores konstruktivistiske optik medfører, at subjektet ikke er noget der *er*, men noget der konstrueres, gøres, fortælles og forhandles i konfigurationen af praksisser. Således vil dele af vores undersøgelse fokusere på de unge gade-/herbergssoveres selvfortællinger og positioneringer i forhold til socialt forankrede kategorier, såsom 'hjemløs', 'boligløs' og 'IKT-bruger', og hvordan disse forhandles socialt.

2.2.3 Teknologi

En grundantagelse i vores praksisorienterede tilgang til forholdet mellem den unge gade-/herbergssover og det kommunikative samfund er endvidere, at teknologier, materialitet og ting udgør vigtige elementer i koordineringen af de unges praksisser. Vi anskuer det sociale og det materielle som integrerede og gensidigt skabende. Det er ikke kun mennesker, der konstruerer ting socialt. Ting konstruerer også det sociale i en sådan grad, at det materielle og sociale dybest set ikke kan adskilles. Vi er i vores tilgang til teknologier og materialitet inspireret af Bruno Latour og hans udgangspunkt i ideen om, at teknologier ikke blot er neutrale redskaber, vi bruger i vores hverdag. Når vi bruger ting og teknologier påvirker de hvad og hvordan, der gøres. *"Tools are never mere tools ready to be applied: they always change the goals as well"* (Latour 2004: 64).

Denne tilgang giver os mulighed for at undersøge IKT, såsom mobiltelefoner og internet, der, som aktører, er med til at producere de unge gade-/herbergssoveres hverdag; lige såvel som at se på hvordan specifikke IKT-praksisser produceres i et hverdagsliv som gade-/herbergssover.

2.3 Metodisk tilgang

I al forskning er det en nødvendig forudsætning for at opnå gennemsigtighed i det videnskabelige arbejde at gøre sine processer og forforståelser klart og ekspliciteret over for andre. I det følgende redegør vi for de processuelle trin i produktionen af empiri og refleksionerne bag dem.

³ Dorthe Staunæs er cand.psych., ph.d., professor ved Institut for Uddannelse og Pædagogik, DPU, Aarhus Universitet. Staunæs beskæftiger sig med forskning inden for køn, etnicitet, uddannelse og ledelse.

2.3.1 En kvalitativ undersøgelse

Målet med undersøgelsen er at opnå viden om målgruppens konkrete *praksisser*, hvordan de udføres, og hvad de kan fortælle os om måder, hvorpå målgruppen involverer sig eller ikke-involverer sig kommunikativt i samfundet. Da vi her søger en forståelse af karakteren, indholdet og konfigurationen af praksisser, har vi valgt at foretage en kvalitativ undersøgelse af feltet.

“De kvalitative metoder (...) [er] rettet imod at undersøge sociale fænomener i dybden i bestemte sociale og kulturelle kontekster. Epistemologisk er fokus rettet mod livsverdener, hverdagspraksis og meningssammenhæng” (Höijer 2009: 270).

Som rammen om denne kvalitative undersøgelse anvender vi som tidligere nævnt praksisteorien. Vi anser praksisteorien som en metodisk åben og kontekstafhængig teoretisk retning. Dels fordi den ikke opstiller noget bestemt bud på en kvalitativ metode, og dels fordi den ikke privilegerer analytiske enkeltaspekter, såsom diskurs og intention (Halkier & Jensen 2008). Tværtimod lægger praksisteorien sin grundforståelse i, at alle sådanne aspekter kan være med til at organisere praksis. Centralt for den praksisteoretiske tilgang er, som Jensen beskriver det, at:

“(…) for alle metoder gælder det (selvsagt), at man skal have fokus på den praksis, der er mest relevant for den problemstilling man ønsker at belyse” (Jensen 2011: 47).

Vi har som sagt valgt at tilgå speciallets problemformulering gennem interview med repræsentanter fra vores målgruppe. Vi overvejede tidligt i processen at supplere vores metodiske tilgang med *deltagende observation*, da vi her ville få mulighed for at være til stede i de situationer, hvor deltagerne udførte de specifikke praksisser, vi interesserede os for. Vi måtte dog indse, at IKT-praksisser er svært observerbare, da de potentielt udføres på alle tidspunkter af døgnet, via diverse former for udstyr og i diverse sammenhænge, og produktionen af brugbar empiri syntes her vanskelig. Vi overvejede at placere os på eksempelvis Hus Forbis⁴ sælgerkontor, hvor der var mulighed for at unge/hjemløse ville komme og benytte sig af stedets computere. Foruden, at vi fandt dette for tidskrævende, speciallets omfang taget i betragtning, ville det ligeledes give et snævert billede af IKT-brug og ikke et validt billede af vores forskningsområde. Endvidere var der risiko for at der ikke ville dukke nogen op. Alternativt kunne vi følge vores deltagere og håbe på at være til stede i situationer, hvor de anvendte IKT. Vi mente dog ikke at have de fornødne ressourcer til at følge en række deltagere i mere eller mindre døgndrift –

⁴ Hus Forbi er et månedligt magasin, der sætter fokus på udsathed. Magasinet produceres af professionelle freelancejournalister og fotografer og sælges på gaden af hjemløse.

hvis overhovedet nogen ville lade sig følge. Derudover overvejede vi at opstille en 'kunstig' situation, hvori vi kunne observere IKT-anvendelse, ved at repræsentanter fra målgruppen her kunne/skulle bruge computere og internet, som vi havde sat til rådighed. Her ville vi dog helt miste den essentielle dimension af vores vidensinteresse, der søger svar på, hvordan IKT indgår som en del af hverdagen i en tilværelse som gade-/herbergssover og omvendt, hvordan denne tilværelse har betydning for måden, hvorpå IKT-brug udføres.

Således besluttede vi os for at interviewe unge gade-/herbergssovere om anvendelsen af IKT og om en hverdag uden bolig, og således bygge vores undersøgelse på de unges egne fortællinger. Da vores opgave således ligger i at rekonstruere de IKT-praksisser, der udføres blandt vores interviewdeltagere, var målet med de interview vi foretog, at: "(...) få så konkrete beskrivelser af praksisser som muligt" (Ibid.). Vi tager her udgangspunkt i den forståelse, at fortællinger om, hvad man gør, ikke er mindre "sande" end observationen af praksis (Ibid:48). Med henvisning til vores konstruktivistiske forståelsesramme arbejdes der med den forståelse, at det der opleves som virkeligt altid er en konstruktion. Derfor vil gengivelser, om det er vores gengivelser af observerede praksisser, eller en interviewdeltagers gengivelse af egne praksisser, altid være tolkninger af virkeligheden (Holstein & Gubrium 2011).

2.3.2 Undersøgelsens validitet

Kvalitative interview, som dem vi producerer i forbindelse med dette speciale, giver ikke anledning til valide resultater i form af universelle generaliseringer på tværs af tid og rum (Neergaard 2007: 51). Her må vi fastslå, at det heller ikke er målet med vores undersøgelse at kunne præsentere generelle eller objektive resultater, men derimod at belyse eventuelle problematikker i krydsfeltet mellem digitaliseringen af sociale systemer og inklusion/eksklusion – og ikke mindst kompleksiteten i forbindelse med målgruppen unge gade-/herbergssovere og brug af IKT i netop denne kontekst (Ibid.). Frem for at efterstræbe validitet i form af 'sand viden', stræber vi efter *kommunikativ gyldighed* (Halkier 2002; Kvale 1997; Schrøder & Phillips 2005). Halkier (2002) forklarer, at validitet handler om at sikre sig, at man konkret undersøger det, man har sat sig for at undersøge. Herunder, at de begreber og kategorier, man anvender, er i overensstemmelse med undersøgelsens vidensinteresse. Derudover handler det om, at analysen og fortolkningen hænger sammen med det empiriske felt (Ibid: 109). Derfor fordrer en gyldig eller valid undersøgelse, at vi eksplicit gør rede for gyldigheden af de metodiske og analytiske valg, vi træffer, de argumenter og resultater vi fremsætter. Dernæst må disse gøres tilgængelige og gennemskuelige, hvorfor vi tilstræber så høj grad af gennemsigtighed som muligt igennem rapporten. Vi vil hertil påpege, at vi anser, at interviewene, modsat universel generalisering, giver anledning til *analytisk generalisering* (Kvale 1997: 228). Vi vil argumentere for, at de mønstre, vi kan tegne, samt

de begrebsrammer, vi opstiller omkring kommunikationsproblematikker, IKT-praksisser og digitalisering i et inklusionsperspektiv blandt deltagerne i interviewundersøgelsen, sandsynligvis vil gøre sig gældende for digitalt og/eller socialt marginaliserede aktører, grupper, individer i ethvert kommunikativt fællesskab. Undersøgelsens validitet og analytiske generaliserbarhed ser vi nærmere på i 'Kapitel 6: Specialets udsigelseskraft'.

I det følgende beskriver vi, hvordan vi konkret producerede specialets empiri, herunder, hvordan vi tilgik feltet og deltagerne til undersøgelsen, hvor og hvordan interviewene udspillede sig samt udformningen af vores interviewguide.

2.3.3 Adgang til feltet

For at imødekomme vores manglende kendskab til arbejdet med gade-/herbergssovere og det opsøgende arbejde i forhold til udsatte socialgrupper, søgte vi blandt andet viden hos medarbejderne på forskellige af landets herberger⁵ (Mitchell & Irvine 2008). På den måde fik vi et givtigt indblik i de unges strategier i forhold til deres sociale liv, kommunikation, økonomiske vilkår, misbrug etc.. Dette var en hjælp i forhold til at opretholde, hvad Prieur kalder en 'sociologisk situationsfornemmelse', som i bund og grund går ud på at leve sig ind i de menneskers liv, som man forsker i blandt og få:

"(...) en fornemmelse for deres verden og de værdier, motiver og logiker, som præger den, uden at vi forsøger at tage deres liv og identitet på os" (Prieur 2002: 251).

Et efterfølgende opsøgende feltarbejde, som bestod i telefoniske henvendelser til forskellige hjemløsetilbud og forsorghjem og fysiske besøg, samt opsætning af opslag (se bilag 2), på herberger og væresteder, resulterede i otte interview.

Interviewene var af en til to timers varighed og blev foretaget med os begge til stede; den ene som moderator og den anden som referent, der ligeledes kunne supplere med uddybende spørgsmål.

2.3.4 Udvælgelseskriterier

Vores tilgang til udvælgelsen af interviewdeltagere var præget af stor åbenhed. Det afgørende kriterium for deltagelse var en alder mellem 18-29 år og hertil erfaring med en tilværelse som gadesover eller herbergssover. Deltagerne måtte gerne være tidligere gade-/herbergssovere.

⁵ Vi (og en anden specialegruppe) arrangerede blandt andet et møde med Mette Søgaard, forstander på ungeherberget RG60 i København. Samtalen blev optaget og er vedlagt som lydfil (se bilag 1).

Vi valgte ikke at fokusere på variationer i køn og etnicitet i udvælgelsen, og det skyldtes flere faktorer. Dels viste det sig så svært at finde unge, der ville deltage, eller som rent faktisk mødte op, når vi havde lavet en aftale. Derfor måtte vi lægge en stringent selektivitet til side og gribe muligheden, når den, ofte pludseligt, var til stede. Dels er vi kun specifikt interesserede i, hvad der sker i spændingsfeltet mellem kategorierne 'ung', 'gade-/herbergssovere' og 'IKT-bruger'.

For at kunne gribe om analysen har vi valgt at afgrænse os fra at inddrage flere kategorier end disse. Når vi alligevel kan tilbyde et empirisk grundlag, der repræsenterer en homogen gruppe af deltagere fra forskellige egne af landet, af begge køn, med forskellige etniske baggrunde, og som spænder bredt i forhold til alder (indenfor grænsen 18-29 år), skyldes det en tilfældighed, som vi sætter pris på og finder givende for undersøgelsens validitet⁶, men som vi ikke som sådan har forholdt os til i interviewene, og som vi heller ikke vil forholde os analytisk til. Fordelingen i køn, alder og etnicitet skal endvidere ikke anses som værende repræsenterende for målgruppens demografi.

2.3.5 Interviewformer

De fleste interview blev foretaget som enkeltinterview. To af deltagerne ville dog kun deltage, hvis vi lod dem interviewe sammen, og en tredje deltager havde taget sin kæreste (som ligeledes var gade-/herbergssover) med, uden at vi var forberedte på dette. Derfor er der ti deltagere, men kun otte interview. Vi ser ikke nogen ulemper i forhold til, at vi har anvendt to forskellige interviewformer, henholdsvis enkeltinterview og gruppeinterview. Dog har vi været opmærksomme på, at der er fordele og ulemper ved både den ene og den anden interviewmetode. Gruppeinterviewene var kendetegnet ved, at en del af interaktionen foregik mellem de interviewede (Halkier 2008: 9). Til trods for en tydelig struktur, hvor vi stillede spørgsmål, som de unge gade-/herbergssover for det meste svarede på hver for sig, opstod der en række situationer, hvor deltagerne talte indbyrdes og kommenterede på hinandens svar. Et eksempel ses her, hvor vi undervejs i et gruppeinterview havde bedt deltagerne om at lave en prioritering af, hvilke elementer der fyldte meget i deres hverdag:

Rasmus: "Der mangler en ting, gør der ik' Janus?"

Janus: "Hva' ... Det er dig der mangler stoffer, ik'?"

Rasmus: "Jeg er ikke afhængig af stoffer"

Janus: "Nu stopper du"

⁶ Neergaard forklarer, at 'maksimal variation' kan være en strategi i udvælgelse af informanter, da man hermed kan dokumentere den variation, der findes, og identificere fællesmønstre i forhold til problemstillingen i den situerede case (Neergaard 2001: 27).

Rasmus: "Der mangler en ting ved dig, der mangler odds."
Janus: "Nåh odds, det er jo min hobby ik?"
Rasmus "Ja okay, du har hobby med"
Janus: "Du blander dig lidt for meget" (Janus og Rasmus 22:29).

Disse situationer finder vi interessante i forhold til at indfange eventuel diskrepans mellem det, der gøres, og det der siges, at der gøres. I gruppeinterviewene er deltagerne med til at holde hinanden op på det, der sker i praksis. I enkeltinterviewene var der ikke på samme måde et 'vidne' til at vurdere om deltagerens beskrivelser af deres hverdagspraksisser var rodfæstet i egentlige udførte praksisser. Til gengæld åbnedes der op for et rum, hvor interviewdeltageren blev tildelt alt opmærksomhed med muligheden for at kunne tale om ting hun/han måske ikke ville fortælle, mens der var andre tilstede.

2.3.6 Afholdelse af interview

De fleste interview blev afholdt på deltagerens respektive opholdssteder, som de kendte og havde tilhørsforhold til. To af interviewene blev dog afholdt på Projekt Udenfor⁷ i lokaler tilstødende til vores specialekontor. Ulempen ved dette kan have været, at stedet ikke var genkendeligt for deltagerne og det kan have gjort stemningen mindre afslappet (Halkier 2008: 36). Projekt Udenfor er ikke et sted deltagerne normalt kommer. Dog gav de alle udtryk for et kendskab til organisationen, og anerkendte dennes arbejde for hjemløse. En af deltagerne fortalte her:

"Der er engang imellem hvor de [Projekt Udenfors 'Mobile café'] kommer op til Christianhavns Torv nu. Og jeg siger til dig, de bliver bare taget imod med kyshånd, når de er deroppe, altså. Og det ville jeg da også gerne informere jer om endnu en gang, det ville fandeme være lækkert, hvis I gad kigge fordi der" (Ronja 24:11).

Vi oplevede således at komme til at fungere som repræsenterende for en hjælpeorganisation, der var anerkendt blandt deltagerne og ikke som repræsentativ for det institutionelle samfund, som flere af deltagerne tager afstand fra. Deltageren Søren, der er tidligere hjemløs, udbryder eksempelvis: "*Kommunen hjælper dig ikke, siger jeg til dig (...)* Du skal hjælpe dig selv. Sådan er det" (Søren 41:41), da vi spørger til, hvordan han har fundet en bolig. Havde vi eksempelvis repræsenteret kommunen er det således muligt, at vi var blevet mødt anderledes af deltagergruppen.

⁷ Projekt Udenfor er en organisation, der kombinerer gadeplansarbejde blandt de hjemløse med undervisning og forskning i hjemløshed og udstødelse (Projekt Udenfor.dk). Blandt andet har de 'Den Mobile Café', der seks dage om ugen kører ud med mad til hjemløse i København.

2.3.7 Interviewguide

Vi forberedte interviewene ved at udarbejde en interviewguide (se bilag 3). Guiden tog udgangspunkt i specialets forskningsspørgsmål, men blev bygget op omkring de to temaer 'IKT-praksisser' og 'hverdagslivet som gade-/herbergssover', hvorunder vi udformede en række praksisorienterede spørgsmål. Vi arbejdede semistruktureret med interviewene (Kvale 1997: 129), hvilket blandt andet betød, at spørgsmålene ikke blev opremset under de respektive interview, men at vi lærte os spørgsmålene på forhånd og fandt vores egen naturlige måde at spørge ind på (Kvale 1997: 135). Det skal også nævnes, at vores interviewguide løbende blev revideret, fordi vi i hvert enkelt interview blev opmærksomme på, hvordan vi kunne forbedre interviewprocessen; dels fordi ny viden gjorde at vi måtte ændre kurs, både under de enkelte interview og mellem interviewene, og dels fordi vi kontinuerligt fik en bedre forståelse for vores egen rolle og tilgang til feltet.

Som supplement til interviewspørgsmålene udarbejdede vi en række stikordskort, med ord og billeder af forskellige digitale medier og services, samt kort, der repræsenterede forskellige hverdagspraksisser (se bilag 4). Billedkortene inddrog vi med det formål, at de skulle agere et fast materialiseret omdrejningspunkt for deltagerens refleksion. På den måde kunne vi lade deltagerne udføre forskellige prioriteringsopgaver – hvor kortene kunne flyttes frem og tilbage, op og ned, til højre og til venstre, samtidig med at interviewdeltageren argumenterede for og eksemplificerede sine valg. Når deltageren valgte kort og argumenterede for de givne elementer som betydningsfulde for en given praksis, kunne vi ligeledes bede ham/hende om at forholde sig til de kort, der lå i den modsatte bunke.

Vi har her været opmærksomme på, at kortene kunne fungere ledende for deltagerens svar, på måder som underbygger de forforståelser, vi tilgik undersøgelsen med. Vi valgte alligevel denne tilgang, da vi mener, at det er vores opgave som forskere at lede interviewpersonen omkring bestemte emner, mens det er interviewpersonen selv, der skal bringe de dimensioner frem som vedkommende finder væsentlige.

Overordnet ser vi interviewene som en proces, hvor vi undervejs lærte, hvad der virkede godt og mindre godt. Karakteristisk for det semistrukturerede interview er netop, at det er præget af en åbenhed, hvad angår forandringer i rækkefølgen og formuleringen af spørgsmål, så man kan forfølge de specifikke svar, der gives og de historier, interviewpersonerne fortæller (Kvale 1997).

2.3.8 At være passende forsker

Vi har fra undersøgelsens spæde start arbejdet bevidst med, at målgruppen unge gade-/herbergssovere, der befinder sig i udkanten af det 'normale' samfund (Prieur 2002), kalder på skærpede forholdsregler i det metodiske arbejde. De refleksioner vi har gjort os i den forbindelse, vil vi adressere i dette afsnit.

Prieur taler her om en særligt sensitiv metodisk tilgang:

“Det bliver (...) tabubelagt og betragtet som afvigende at befinde sig i en situation hvor man ikke uhindret kan realisere sig selv, eller hvor man må bede andre om hjælp. En sensitiv sociologi må forsøge at forstå og indfange den følelse og gøre det muligt metodisk at nærme sig de mennesker der er underlagt den uden at bidrage yderligere til deres følelse af marginalisering” (Prieur 2002, 235).

Vi har arbejdet ud fra den indsigt, at etik og metode måtte spille sammen. Derfor har vi efterstræbt den bedst mulige indsigt i vores målgruppe uden at gå på kompromis med en tilsvarende stræben efter at tilgå undersøgelsens subjekter på måder, som kunne rumme den sensitivitet, der er nødvendig for ikke at forulempe dem og marginalisere dem yderligere, end de potentielt allerede oplever (Prieur 2002).

For at imødekomme dette arbejdede vi i vores forberedelse med, hvordan vi kunne undgå marginaliserende spørgsmål, og hvordan vi kunne facilitere interview, der tog udgangspunkt i ligeværdighed.

Forholdet mellem forsker og deltager, og den viden, som produceres i den indbyrdes interaktion, handler ifølge Miller og Glassner (2011) til dels om, hvorvidt der deles 'membership' dvs.:

“ (...) the issue of how interviewees respond to us based on who we are – in their lives, as well as the social categories to which we belong, such as age, gender, class and race – is a practical concern as well as an epistemological or theoretical one” (Miller & Glassner 2011:134).

Sociale kategorier og social distance kan altså have en effekt på det rum, der skabes for samtale, hvilket kan få betydning for de svar der gives (Ibid.). I visse situationer oplevede vi, hvordan vores forskellige sociale baggrunde spillede ind i måden, hvorpå vi kommunikerede og forstod hinandens udtalelser. Eksempelvis forklarer en deltager, at:

”Jeg bor på gaden ind til mig og min bror får taget os sammen til at få købt et telt, så har jeg taget over hovedet” (René 31:38).

Vi spørger: *"Det er sådan et stort telt?"* Og deltageren svarer: *"Det er bare et firmands"*.

Interviewsituationen bliver her præget af, at normative forestillinger om, hvad det vil sige at 'have tag over hovedet', og at det i det mindste må kræve et stort telt, kolliderer med deltagerens forestilling om, hvordan et hjem kan komme til udtryk. Dog oplevede vi i flere tilfælde modsat, at vi tilsyneladende i kraft af vores jævnaldre med deltagerne, opnåede relationer med de unge, som var præget af ligeværdighed i en grad som ældre, erfarne forskere antageligt ikke kunne opnå. For eksempel blev vi, i forbindelse med et besøg på et ungeherberg, spurgt, om vi var nye beboere. Vores tilstedeværelse på herberget indledte altså mere til identifikation – membership – end det gav udtryk for en forskerposition. Vi oplevede ligeledes, at en interviewdeltager stoppede med at tale, da interviewet blev afbrudt af en medarbejder på hendes forsorghjem. Hun sagde til os, at medarbejderen ikke skulle høre den igangværende samtale. Vi ser disse eksempler som udtryk for, at vi var i stand til at skabe en uformel stemning, hvor vi kunne vise interesse for deltagerne uden at agere eksperter (Puchta & Potter 2002:45).

2.3.9 Transformation af interviewdata

Alle deltagere indvilgede i, at interviewsamtalen blev optaget til senere brug.

Vi valgte som udgangspunkt ikke at transskribere de optagede interview for dermed at undgå at 'fastfryse' den sociale interaktion fra interviewsamtalen i en skriftlig oversættelse (Kvale 1997:167). Som eksempel på dette, kan vi vende tilbage til afsnittet 'Interviewformer', hvor vi med et citat fra interviewmaterialet viste, hvordan deltagerne Rasmus og Janus kommenterer på hinandens svar. I den skriftlige gengivelse er det svært at vurdere, hvorvidt de to deltagere er irriterede på hinanden, mens det i lydoptagelsen fremgår tydeligt, at de griner og joker med hinanden.

Da vi vil trække på interviewcitater i rapportens analyse har vi imidlertid måttet transskribere de anvendte eksempler. Vi har her inkluderet lyde, såsom "øh" samt tænke pauser (vist som '...') og i enkelte tilfælde beskrivelser af fysisk gestikulation (når en deltager for eksempel peger på noget bestemt med han/hun taler) i transskriptionen. Dette har vi gjort, fordi vi ser tale som et interaktionelt fænomen der i høj grad er bundet op på udførelsen af sociale praksisser (Heritage 2004), og at sådanne udtryk, af lingvistisk eller paralingvistisk karakter, er centrale for forståelsen af de ord, der bliver udtrykt. Vi har i forbindelse med enkelte citater valgt at rette svært forståeligt talesprog for at sikre forståelsen af den interviewedes udsagn.

Per aftale med deltagerne bliver de beskyttet af fuld anonymitet i rapporten, så ingen personnavne fremgår synligt. Vi anvender derimod fiktive navne for deltagerne. Der vil i enkelte interview-

citater i rapporten indgå indikationer på geografisk placering, som imidlertid ikke er afslørende for deltagernes identitet.

2.3.10 Kodning

Før vi påbegyndte den praksisteoretiske analyse af materialet (analysestrategien er præsenteret i 'Kapitel 4: Teori og Analysestrategi') udførte vi en tematisk kodning af lyd materialet. Med 'kodning' mener vi de foreløbige mærkater vi satte på lydsekvenser for at finde ud af, hvad der indholdsmæssigt blev talt om (Halkier 2008; Coffey & Atkinson 1996). Herefter samlede vi sekvenser på tværs af interviewene som omhandlede:

- 1) IKT-praksisser
  - anvendelse af computer/internet
  - anvendelse af mobiltelefon

- 2) Kommunikative praksisser
  - i personlige forhold
  - i forhold til det institutionelle samfund

- 3) Fortællinger om tilværelsen som gade-/herbergssover
  - forhandlinger af begrebet hjemløs
  - hverdagspraksis

Ofte måtte den samme sekvens placeres inden for flere af disse temaer, hvilket stemte godt overens med specialeundersøgelsens fokus på spændingsfelter og overlap mellem IKT-baserede kommunikationspraksisser og hverdagen som gade-/herbergssover.

2.4 Præsentation af interviewdeltagere

I det følgende vil vi kort præsentere de ti undersøgelsesdeltagere, som udgøres af tre unge gadesovere, tre unge fra et ungeherberg i København, tre unge fra to forskellige forsorghjem i provinsen og en tidligere gade-/herbergssover (i København). Præsentationerne er skrevet ud fra deltagernes egne fortællinger og måder at kontekstualisere deres situation. Afslutningsvis ser vi på deltagergruppen i konteksten af det statistiske billede af 'unge hjemløse i Danmark'.

Janus og Rasmus – herbergssovere

Janus og Rasmus bor på ungeherberget RG60. Vi interviewer dem sammen efter deres eget ønske.

Janus er 23 år og har boet på herberget i fire måneder. Før det har han boet hos sine forældre (men blev smidt ud), med en kæreste og hos en ven. Han er vokset op på Amager. Janus modtager kontanthjælp. Han har forsøgt sig på flere uddannelser, fortæller han, men har aldrig fuldført nogle. Han vil gerne starte på pædagoguddannelsen. Janus ryger dagligt hash.

Rasmus er 26 og har boet på herberget i lidt over en måned, da vi snakker med ham. Før RG60 boede han på Roskildehjemmet, men blev smidt ud 'på grund af falske anklager' (Rasmus 04:08). Han kom til Roskildehjemmet efter at være gået fra sin kæreste, som han boede sammen med i Jylland. Rasmus arbejder fuldtid som tømrer. Han taler ikke længere med sin familie eller venner fra Jylland.

Martin – herbergssover

Martin er 26 år. Han modtager kontanthjælp og opholder sig på et forsorghjem i Gentofte, hvor vi møder ham til et interview. Efter mange år i USA flyttede Martin for tre år siden hjem til Danmark. Han fandt et kollegieværelse, søgte SU og blev indskrevet på teknisk Skole. Han gennemførte ikke, og begyndte i stedet at arbejde som tjener i Hellerup, men mistede både job og lejlighed på grund af druk, fortæller han. Martin kom til afrusning på en psykiatrisk afdeling og fik der anbefalet forsorghjemmet, som han har boet på siden. Martin fortæller, at han længe har haft alkoholproblemer og har været til afrusning flere gange de seneste år. Derudover har han på den seneste tid været ramt af depression.

Mike – herbergssover

Mike møder vi på Saxenhøj ungdomsafdeling, som er tilknyttet et forsorghjem på Nykøbing Falster. Han er 27 år og modtager kontanthjælp. Mike har boet på ungdomsafdelingen i halvanden måned og boede før det på forsorghjemmet. Mike har forsøgt sig på både tømrer- og kokkeuddannelse, men har ikke kunnet gennemføre nogle af delene, blandt andet på grund af sit hidsige temperament og en knæskade, fortæller han.

René – gadesover

René møder vi i Projekt Udenfors lokaler, hvor vi har inviteret ham op til et interview. Han møder op med to store hunde. Hans cykel står parkeret på fortovet udenfor; en Christiania-cykel, som han bruger til at transportere sine ting, fortæller han. René er 18 år og har været gade-/herbergssover i tre år. Han fortæller, at han boede på institution før han blev boligløs. Han sover på gaden, ” (...) hvor

man lige finder et sted, man kan være” (René 15:01).

René er usikker på, om han får udbetalt kontanthjælp. Han “(...) *forstår ikke rigtig det system”* (René 03:46) og understreger, at hans forhold til kommunen er anstrengt. Derudover har han nu i to år suppleret sin økonomi ved at sælge hjemløseavisen Hus Forbi.

Ronja og Jimmy – gadesovere

Vi møder som aftalt Ronja i Projekt Udenfors lokaler. Hun har taget sin kæreste Jimmy med og deres hund. Ronja er 27 år gammel og har været gade-/herbergssover i de sidste syv år. Hun er født på Lolland og har levet som gade-/herbergssover i Odense, Århus, Ålborg og de sidste tre og et halvt år i København. Hendes kæreste, Jimmy, blev gade-/herbergssover som 19-årig, efter at han var blevet løsladt fra fængslet. Jimmy får ikke kontanthjælp, så de to lever af Ronjas kontanthjælpsudbetaling, og tjener ellers penge ved at sælge Hus Forbi. Ronja og Jimmy har tilbragt de fleste nætter i den forgangne vinter hos Ronjas ven Jesper, men må nu flytte udenfor igen på grund af klager. Ronja befinder sig ofte på Christianhavns Torv i København, hvor hun sælger aviser og snakker med sine venner. Hun fortæller, at hun hver dag tager på Christiania for at ryge hash.

Søren – tidligere gadesover

Søren møder vi i hjemløsetilbuddet ”Hjælperiet”, hvor han arbejder frivilligt med uddeling af tøj og ting til hjemløse. Han er 22 år og tidligere gade-/herbergssover. Søren har boet sammen med en ven i en lejlighed på Amager i de sidste fire måneder, da vi møder ham. Han går nu på teknisk skole, som en del af sin aktivering.

Søren flyttede fra Jylland til København efter uoverensstemmelser med sin familie og kunne ikke finde et sted at bo. Derfor levede han først i tre måneder på gaden. Han sov på togstationerne ved Vesterport og Dybbølsbro og tre måneder på Hillerødgades herberg, fortæller han. De første to til tre måneder som hjemløs levede Søren af at samle flasker. Så begyndte han at sælge Hus Forbi. Han har planer om at starte på en uddannelse som taglægger.

Terese – herbergssover

Terese bor, ligesom Mike, på Saxenhøj ungdomsafdeling på Nykøbing Falster, hvor vi møder hende til et interview. Hun er 19 år. Da vi taler med Terese, har hun boet på kollegiet i tre uger. Hun har søgt separation fra sin voldelige mand, som hun for tiden forsøger at skjule sig fra. Hun fortæller, at hun har boet mange steder den sidste tid. Hun har blandt andet været på en lukket psykiatrisk afdeling og på krisehjem før hun kom til Saxenhøj. Terese fortæller også, at hun har tre diagnoser (blandt andet

ADHD), og at hun kommer fra en familie med vold og narkotika. 'Det hårde miljø', kalder hun det (Terese 36:22).

Hassan – herbergssover

Hassan er 18 år, og bor, ligesom Janus og Rasmus, på ungeherberget RG60. Her har han boet i cirka en måned, da vi snakker med ham. Hassan flyttede som 12-årig tilbage til Afghanistan med sin familie, og er nu kommet til Danmark igen med sin onkel, hos hvem han boede indtil han flyttede på herberg. Her venter han på, at hans familie kommer. Han ved ikke hvornår. Hassan er på kontanthjælp og går på dansk sprogkursus.

2.5 Unge gade-/herbergssovere i en statistisk kontekst

Vi vil nu kort sætte ovenstående deltagere i relief til den eksisterende forskning omkring unge hjemløse i Danmark, og i den forbindelse argumentere for hvorfor vi i analysen karakteriserer deltagernes hverdag som kaotisk.

SFI's hjemløserapport fra 2011 (Lauritzen et. al. 2011) fastslår, at antallet af hjemløse i alderen 18-29 år er steget siden den sidste tælling i 2009⁸. Hertil er det relevant at pege på, at SFI's rapport kortlægger landets 'registrerede' hjemløse, og at det er sandsynligt, at gruppen er langt større, end vi kender til. Der kan med rette knyttes de samme kommentarer til optællingen i 2011, som SFI's 2009-rapport affødte:

"Der kan sagtens være et stort mørketal. Mange unge undviger systemet. Hvis de slet ikke er i kontakt med de etablerede tilbud, optræder de heller ikke i statistikken" (Benjaminsen⁹ 2011).

"Vi tror, at tallet er toppen af isbjerget, for de unge er ikke så synlige (...) Det er svært for dem at bede om hjælp. At være 18-20 år og ikke have nogen mennesker at støtte sig til, er meget pinligt og smertefyldt" (Mosholt 2011).

Fokuserer vi imidlertid på de registrerede, fortæller SFI's statistik, at cirka 35 procent af de unge hjemløse i Danmark sover på gaden, natvarmestuer og herberger. 25 procent sover, ifølge statistikken, hos familie og hos venner, mens resten sover på hotel, er på udslusning, snart er udskrevet fra kriminalforsorgen og hospitaler eller 'andet'. Det er umiddelbart de 35 procent (gade- natvarmestue-, herbergsbrugere), vi beskæftiger os med i undersøgelsen. Dog viser vores empiri, at mange af de gade-/

8 Der kunne i 2009 dokumenteres 1598 unge hjemløse imod 2072 i 2011 (Benjaminsen 2009 og Lauritzen et. al. 2011).

9 Sociolog Lars Benjaminsen har stået for SFI's hjemløseoptællinger.

herbergssovere vi har fået i tale, jævnligt sover eller har sovet på sofaer hos venner og bekendte, hvorfor der er grund til at antage, at grænsen mellem de forskellige hjemløsesituationer er lille, og at en situation nemt kan føre til en anden, da de alle synes at være behæftet med en høj grad af usikkerhed.

Specialets interviewdeltagere kan alle positioneres, som 'særligt udsatte unge' (Illeris et. al. 2000). Illeris et. al. taler om særligt udsatte unge i tilfælde, hvor bestemte risikofaktorer er med til at organisere unge menneskers hverdag – ofte som interrelaterede og overlappende problematikker i de unges liv. Særligt udsatte unge kan, ifølge Illeris et. al, findes indenfor kategorierne 'unge uden uddannelse', 'unge med psykiske sygdom', 'unge med fysiske sygdom', 'unge med overvægtsproblemer', 'unge med misbrug' og 'unge med straffeattester'. I forbindelse med den unge gade-/herbergssover giver det imidlertid mening at supplere med kategorier som 'unge med økonomiske vanskeligheder' og unge med 'problematisk familie- og opvækstforhold' (jævnfør Lauritzen et. al. 2011). Vores empiriske materiale viser i flere tilfælde, hvordan sammenfletninger af flere af sådanne risikofaktorer synes at give udslag i, hvad vi vælger at karakterisere som 'en kaotisk hverdag'¹⁰. En hverdag kendetegnet ved ustabilitet, usikkerhed og flygtighed:

“(...) jeg er også blevet smidt ud fra krisehjem (...) jeg har tre diagnoser, så jeg blev smidt ud af krisehjemmet fordi jeg er psykisk syg og det kunne de jo ikke have. Men jeg truede ikke nogen af dem eller noget. Jeg var ikke farlig overhovedet og det sagde jeg også til dem. Og så sendte de mig på den lukkede i stedet for (...) På en uge var jeg fem forskellige steder henne. (...) Først var jeg på krisehjem, så var jeg i Vordingborg, men så var min mand der, så vi skulle lege FBI oppe i et meget hemmeligt lokale (...) Så jeg blev transporteret derop og så næste dag skulle jeg til Vordingborg igen og så sagde jeg “jeg vil ikke derind” og så røg jeg ind på den lukkede og jeg fattede ikke en skid (...) og så kom jeg herved [forsorgshjemmet i Saxenhøj]” (Terese, 19:18).

Som henholdsvis misbrugt kone, psykisk syg og hjemløs, har denne interviewdeltager på en enkelt uge været på krisehjem, på en lukket afdeling og på herberg, ifølge hendes udsagn. Denne fortælling er et eksempel på, hvordan en kaotisk hverdag bliver en effekt af, at forskellige former for udsathed finder deres krydsfelter hos de hjemløse unge deltagere.

SFI's hjemløserapport (Lauritzen et. al. 2011) fastslår, at de unges hjemløsesituationer, som oftest er forårsaget af psykiske lidelser og forskellige former for misbrug. Ca. 45 procent af unge hjemløse er, ifølge optællingen, diagnosticeret med en psykisk lidelse (Lauritzen et.al. 2011: 77), ca. 38 procent¹¹ har et stofmisbrug og ca. 16 procent et misbrug af alkohol (Ibid.). Det var også disse problematikker,

10 Når vi skriver, at vi vælger at kalde deltagernes hverdag kaotisk, er det fordi det ikke er en beskrivelse deltagerne selv har anvendt, men en tolkning, vi foretager ud fra vores opfattelse af det, vi er vidne til. Man må nødvendigvis holde sig for øje, at "(...) disse menneskers liv, hvor kaotisk det end måtte se ud, er hverdagen og normalsituationen for dem" (Prieur 2002: 240)

11 Denne beregning, samt den efterfølgende, kalkulerer både med mænd og kvinder, som befinder sig i aldersgruppen 18-29 år. Se Tabel 7.6 og Tabel 7.7 (Lauritzen et. al. 2011: 80-81).

der gjorde sig gældende i medarbejdernes fortællinger om de unge, på de herberger vi kontaktede i vores indledende feltarbejde (eksempelvis Mette Søgaard, RG60, 02:00-03:10¹²). Da vi ikke som sådan fokuserede på disse faktorer i vores undersøgelse, er det svært at sige om vores interviewdeltagere skriver sig statistisk ind i disse årsagsforklaringer, men vi kan pege på, at hash og alkohol spiller en stor tematisk rolle i deltagernes fortællinger om deres hverdagsliv, og synes at være strukturerende for en lang række aspekter i deres hverdag. Eksempelvis fortæller en deltager, der tjener penge ved at sælge hjemløseaviser, at det første hun gør, når hun har nået dagens mål for indtjening, er at gå på staden og ryge *"en ordentlig joint"* (Ronja 40:11).

Som på så mange andre områder i de unges liv, spiller den kaotiske hverdag, der opstår i krydsfeltet mellem forskellige risikofyldte praksisser og forhold, en rolle for dagligdagens brug af både internet og mobiltelefoner. Dette ser vi nærmere på i analysen. Med dette empiriske billede af gruppen kan vi underbygge den internationale forskning på området, der viser hvordan et hverdagsliv på kanten af mainstreamsamfundet og anvendelse af IKT står i gensidigt betydningsforhold til hinanden (Rice et. al. 2011; Naylor & Karabanow 2010; Notley 2009).

Efter i dette kapitel at have gjort rede for undersøgelsen, undersøgelsens deltagere, og de metodiske overvejelser, fravalg og tilvalg, vi har gjort os i processen, vil vi i det følgende kapitel introducere specialets teoretiske ramme; herunder de begreber, der ligger til grund for vores analysestrategi, hvormed vi åbner op for den producerede interviewdata.

Kapitel 3 Teori og Analysestrategi

“An adequate account of the apparently fragmentary personal lifestyles of the contemporary period would be one founded on the outcomes of multiple social engagements and differential locations in a plurality of practices”

-Alan Warde 2005: 144

I dette kapitel vil vi gøre rede for de teoretiske greb, vi anvender til at åbne for mulige tolkninger af vores empiriske materiale.

Vi tilgår undersøgelsen fra to analytiske optikker, som kan kobles på hver sin teoretiske gren, nemlig praksisteorien og performanceteorien. Formålet med denne analysestrategi har været at begribe så meget af kompleksiteten som muligt (Halkier & Jensen 2008:64) omkring det sociale fænomen 'unge gade-/herbergssovere som IKT-brugere'. De to perspektiver komplementerer hinanden ud fra deres fælles udgangspunkt i en konstruktivistisk og praksisorienteret tilgang til det sociale. Sammen bidrager de til et nuanceret billede af de handlinger, udfordringer, muligheder, forhandlinger og ressourcer, der organiserer og organiseres i gade-/herbergssovernes hverdag i et digitaliseret samfund. Vi søger ikke frem til en 'sand' repræsentation af virkeligheden, men arbejder ud fra den forståelse, at de to forskellige teoretiske perspektiver kan være med til at belyse forskellige sider af den problemstilling, vi i specialet stiller op.

Vi anvender ikke de enkelte teoriers samlede begrebsapparater eller forståelser, men de dele vi finder relevante i forhold til undersøgelsesfeltet. De to teoretiske perspektiver, måden hvorpå vi relaterer dem til hinanden, samt de analytiske begreber og kategorier, vi sætter i spil, vil vi præsentere i det følgende.

3.1 Det praksisteoretiske analysespor

I specialet tager vi først og fremmest en praksisorienteret tilgang til studiet af de unge gade-/herbergssovere; vi studerer praksisser. Praksis organiseres af forskellige handlinger og skabes af, hvad vi gør, og hvad vi siger – 'doings' og 'sayings' (Jensen 2011: 38; Schatzki 2001, 2002). 'Doings' kan for eksempel være at gå på internettet eller at tale i telefon. Deltagernes fortællinger, som de kommer til udtryk i interviewene, må derimod ses som 'sayings', dvs. som sprogliggørelser af det, der gøres.

Disse 'doings' og 'sayings' ser vi som 'multirelationelle konfigurationer' der er:

"(...) organiserede ved hjælp af mange forskellige del-elementer – så som krop, procedurer, udtalelser, forståelser, viden, engagement og ting – der fungerer i gensidige relationer med hinanden". (Halkier & Jensen 2008: 57).

Vi undersøger gade-/herbergssovernes IKT-praksisser, og hvordan de er organiseret i krydsfeltet mellem sådanne heterogene og socialt forankrede elementer.

Praksisteorien¹³ kan ses som et særligt analytisk blik (Halkier & Jensen 2008), der tillader at forskellige teoretiske vinkler kan inddrages som komplementerende værktøjer til at undersøge en problemstilling. I specialet er vi inspireret af Andreas Reckwitz¹⁴, Theodore Schatzki¹⁵ og Alan Warde¹⁶, som på hver deres måde har været med til at udvikle, samle og operationalisere begreber inden for praksisteorien. Frem for at anvende en enkelt forskers forståelse af praksisteorien, trækker vi på begreber af både Reckwitz, Schatzki og Warde, men foretager de konkrete snit, der er relevante i forhold til netop vores undersøgelse. Vi finder, at Schatzkis udvikling af praksisteoretiske begreber er relevant i forhold til at begrebsliggøre, hvilke elementer vores interviewdeltageres praksisser er organiseret af. Med Reckwitz kan vi fokusere på tings betydning, hvilket understøtter vores analytiske blik på IKT som medskabere af gade-/herbergssovernes hverdagspraksisser. Dertil inddrager vi Alan Warde, fordi hans forbrugssociologiske optik på teorien giver os mulighed for at betragte de unges IKT-praksisser, som forbrug af ting og services, og herunder hvordan dette 'forbrug' organiseres.

Med udgangspunkt i de forskellige udlægninger af en praksisteoretisk læsning af det sociale, har vi udarbejdet en analysedisposition bestående af fem kategorier:

- Den trænede krop
- Regler og procedurer
- Engagement
- Teknologi
- Krydsfelt af multiple praksisser

Ovenstående skal ses som en ikke-privilegeret konfiguration af fem multirelationelle elementer (Halkier & Jensen 2008). Disse elementer vil på de følgende sider blive introduceret i vilkårlig rækkefølge, og ikke med et udgangspunkt i at sætte noget i forgrunden frem for noget andet. De fem begreber kan hver især (og ikke mindst i analytisk samspil med hinanden) bidrage til en nuancering af, hvad der konkret er på spil i de mangfoldige IKT-praksisser, deltagerne indgår i, og i det krydsfelt, hvorigennem deltagerne kommunikationspraksisser organiseres. Vi vil nu præsentere begreberne, hvordan vi gør brug af disse, samt hvordan de hver især bidrager til specialets analysestrategi.

13 Vi lægger os op af Halkier og Jensens (2008) forståelse af praksisteorien som et perspektiv snarere end en afgrænset teori. Dog anvender vi betegnelsen 'praksisteori' sideløbende med betegnelsen et 'praksisteoretisk perspektiv' for tekstens generelle læsbarhed.

14 Prof.Dr. i kulturel Sociologi ved Europa Universitetet Viadrine, Frankfurt

15 Senior Associate Dean på fakultetet ved Collage of Arts & Science ved Kentucky Universitetet, og Professor i filosofi

16 Professor i Sociologi ved Universitetet i Manchester

3.1.1 Den trænede krop

Vi anvender begrebet 'den trænede krop', som er introduceret af Halkier og Jensen (2008)¹⁷, i vores analyse af deltagernes praksisser. Begrebet er inspireret af Reckwitz (2002a), som forklarer, hvordan den socialiserede krop er trænet gennem praktiske rutinebaserede procedurer:

"Practices are routinized bodily activities; as interconnected complexes of behavioral acts they are movements of the body. A social practice is the product of training the body in a certain way: When we learn a practice, we learn to be bodies in a certain way (...) A practice can be understood as a regular, skillful "performance" of (human) bodies" (Reckwitz 2002a:251).

'Den trænede krop' skal altså ikke forstås sådan, at individet er underlagt nogle determinerende strukturer, men nærmere at vi gennem socialisering har lært hvordan vi skal sige, gøre og forstå ting på bestemte måder, der er blevet integreret som kropslige rutiner og vaner (Reckwitz 2002a: 251, 256). Schatzki anvender i denne kontekst betegnelsen 'praktiske forståelser', som refererer til viden og know-how i bred forstand, der kommer til udtryk i, at kroppen ved hvad og hvordan noget skal udføres. IKT-brug forudsætter blandt andet en viden omkring forskelligt udstyrs funktioner, kapaciteter og muligheder. Centralt er, at disse praktiske forståelser skal forstås som dele af en social praksis (Schatzki 2001: 51), og ikke som noget, der er: "(...) *the 'possession' of an individual 'deep inside'*" (Reckwitz 2002a: 252). De unge gade-/herbergssoveres praksisser ser vi som mødestedet for kropslige og mentale strukturer, og det er her, vi afgør hvilke handlinger, de forfølger.

I analysen fokuserer vi på, hvordan digitalt trænede kroppe kommer til udtryk i interviewene med gade-/herbergssoverne og er med til at organisere forskellige IKT-praksisser. Ved at betragte det kropslige og det mentale som sammenhængende (Reckwitz 2002a) kan vi fokusere på de handlinger, gade-/herbergssoverne (fortæller, at de) udfører i praksis og samtidig på, hvordan deres fortolkninger af disse praksisser er en del af konfigurationen af forskellige IKT-aktiviteter (Halkier & Jensen 2008: 58). Når deltagerne fortæller om, hvordan de anskaffer sig (adgang til) digitalt udstyr og hvad de anvender det til, får vi et indblik i deres viden, tekniske færdigheder, og herunder hvilken betydning de tillægger IKT i opretholdelsen af hverdagen. Vi ser også, hvordan de praktiske forståelser af IKT-aktiviteter er medstrukturerende for gade-/herbergssovernes kommunikative tilkobling og frakobling til samfundet.

¹⁷ Bente Halkier er ph.d. og lektor ved Institut for Kommunikation, Virksomhed og Informationsteknologier ved Roskilde Universitet. Iben Jensen er ph.d og professor med særlige opgaver ved Institut for Læring og Filosofi ved Aalborg Universitet. I artiklen "Det sociale som performativitet" beskriver og diskuterer de den analytiske anvendelighed af "*den såkaldte praksisteori, som er under udvikling i europæiske sociologiske diskussioner*" (Halkier & Jensen 2008: 50).

3.1.2 Regler og procedurer

Som vi skal se i analysen reguleres gade-/herbergssovernes handlinger blandt andet af strukturelle forhold i form af regler samt procedurer. 'Regler' ses i praksisteorien som normative guidelines, der har til formål at tilskynde bestemte handlinger eller at regulere allerede eksisterende handleadfærd (Schatzki 2001: 51). Nogle interviewdeltagere fortæller eksempelvis, hvordan deres hverdagspraksisser er struktureret af forskellige formelle regler, der skal overholdes for at de kan modtage kontanthjælp eller SU. Regler kan ligeledes være af mere uformel karakter, som tommelfingerregler, principper, forskrifter eller instruktioner.

Schatzki pointerer, at regler aldrig indeholder et tavst eller implicit indhold. Vi finder det derfor relevant at udvide med Wardes begreb om 'procedurer', som endvidere indfanger den sociale praksis' rutineprægede udførelse af aktiviteter. Med dette begreb kan vi rette et særligt fokus på, hvordan interviewdeltagerne følger sociale spilleregler, der netop kan ses som implicite eller som 'selvfølgeligheder' internt i gruppen og/eller inden for de miljøer, de indgår i.

Eksempelvis ser vi i det empiriske materiale, hvordan forskellige praksisser, hos de af vores interviewdeltagere, der ejer hunde, er præget af rutinerede hverdagsprocedurer, der knytter sig til dette hundeejerskab. Dertil kommer, at uskrevne regler, om for eksempel aldrig at forlade sine hunde, kan få den betydning, at disse deltagere ikke går på internettet på steder, hvor der er regler om, at hunde ikke må medbringes (se analysedel 2, 'Brug af IKT i en kaotisk hverdag').

Vores undersøgelse indebærer således dels et analytisk blik på de regler, der er formelt italesat og de som, i højere grad, kan ses som rutineprægede tilgange til bestemte aktiviteter eller opgaver.

3.1.3 Engagement

Når vi analysen inddrager begrebet 'engagement' som et element, der er med til at organisere interviewdeltagernes praksis, lader vi os inspirere af Wardes begrebsapparat. Warde (2005) henviser her tilbage til Schatzkis begreb om 'teleoaffektive strukturer'. Begge begreber kommer i spil i analysen, og derfor vil vi kort introducere dem nedenfor.

Når vi anvender Schatzkis begreb om teleoaffektive strukturer refererer vi til de følelsesmæssige normativer, som knytter sig til den praksis deltagerne udfører, dvs. hvad der bør gøres og hvad der opfattes som acceptabelt eller korrekt at gøre i forhold til de mål og opgaver deltagerne har (Schatzki 2001: 52-53). Når nogle af deltagerne orienterer sig mod hash og alkohol, som det første i hverdagen, kan dette ikke nødvendigvis betragtes som irrationelle handlinger. Det der opleves som formålstjenlige handlinger må snarere betragtes som determineret af orienteringer mod mål, og at ting tillægges en

betydning ud fra følelser, håb, overbevisninger etc. snarere end rationalitet (Schatzki 2001: 47, 52). Vi bruger derfor begrebet 'teleoaffektive strukturer' i kontekster, hvor dét der gøres afspejler normativiteten i en praksis, og hvad der fungerer som korrekt eller acceptabelt; eksempelvis passende adfærd i forbindelse med det at være hundeejer, for at vende tilbage til eksemplet fra tidligere.

Wardes begreb om engagement handler på samme vis om, at mennesker vil noget med det, de gør og siger. Vi trækker dog oftere i analysen på dette begreb fordi det, modsat Schatzkis filosofiske udlægning af teleoaffektive strukturer, anlægger et mere empirisk fokus (Warde 2005; Halkier & Jensen 2008). Med begrebet engagement træder det tydeligere frem, hvorfor nogle orienterer sig mere mod for eksempel IKT-aktiviteter og køb af IKT-udstyr end andre. Hvordan vi engagerer os i en praksis skyldes, ifølge Warde, den historiske og institutionelle udvikling der knytter sig en praksis, dvs. hvilke etablerede forståelser og formelle konventioner, der for eksempel fortæller os hvilken mobiltelefon, der er passende at købe for at gøre 'rigtig' 'IKT-bruger'. Begrebet giver anledning til at undersøge, ud fra hvilke normative mål, deltagerne anskaffer og bruger diverse produkter og services, og hermed engagerer sig i IKT-aktiviteter, og i kommunikative processer i samfundet.

Deltagernes varierende engagement i IKT-praksisser kan ses i den sammenhæng, at de kan opnå forskellige grader af 'interne -' eller 'eksterne belønninger' i form af prestige og deltagelse i privilegerede sociale netværk (Warde 2005). Warde beskriver belønninger som "(...) a highly positive sense of flow" (Warde 2005:144) og pointerer, at der altid vil være nogle praksisser som er mere prestigefyldte end andre (Ibid: 143). Samtidig vil der altid være interne belønninger at hente for den enkelte uafhængigt af den givne praksis' hierarkiske placering (Ibid: 148), hvilket er centralt i forhold til specialets interviewdeltagere, der ikke nødvendigvis besidder de materielle og/eller sociale ressourcer i forhold til at indgå i mainstreamsamfundets prestigefyldte praksisser.

3.1.4 Krydsfelt af multiple praksisser

Det er et grundlæggende praksisteoretisk aspekt, at individer indgår i en række praksisser, der dagligt krydser hinanden.

For det første betragter vi således interviewdeltagerne som forskellige praksissers unikke mødested, og dermed det unikke mødested for trænede kroppe, regler, procedurer og engagementer i forhold til forskellige samtidige praksisser:

"As there are diverse social practices, and as every agent carries out a multitude of different social practices, the individual is the unique crossing point of practices, of bodily-mental routines" (Reckwitz 2002a: 256).

Med udgangspunkt i individet som bruger af krydsende praksisser, kan vi få øje på de komplekse processer, der udspiller sig i de unge deltageres hverdagsliv, herunder hvordan eksempelvis gade-soverpraksisser, IKT-ejerpraksisser, avissælgerpraksisser, hundeejerpraksisser, misbrugspraksisser etc.. møder, kolliderer, forstyrrer og forandrer hinanden i de unges hverdag på unikke måder. Krydsninger af forskellige, ofte modsatrettede, praksisser, der udspiller sig gennem gade-/herbergssoverne, ser vi som et vilkår der gør sig gældende for disse unges liv – lige såvel som det gør for alle andre mennesker (Jensen 2011: 42).

For det andet må (eksempelvis) en IKT-praksis ses som multipel, da de elementer som holder den sammen er forskellig fra person til person. Warde forklarer her, at: “(...) *a practice (understandings, procedures and engagements) may vary independently of one another between groups of participants*” (Warde 2005: 139). Derfor bliver et analytisk fokus, hvordan praksisser udspiller sig på mangfoldige måder, og hermed hvordan deltagernes udfoldelse inden for en given praksis varierer.

3.1.5 Teknologi

Udover at ville analysere hvordan deltagernes IKT-praksisser organiseres i krydsfeltet mellem trænedede kroppe, regler, procedurer og engagementer, og hvordan konfigurationer af disse elementer skaber unikke og lokalt forankrede IKT-praksisser, er vi interesserede i hvordan teknologier er medproducerende for deltagernes forskellige kommunikationspraksisser. Derfor vil vi her redegøre for vores analytiske fokus på, hvordan teknologien deltager i en praksis.

Teoretikere indenfor praksisteorien forholder sig med nogenlunde enstemmighed til teknologi, materialitet og non-humane entiteter som vigtige elementer i koordineringen af en praksis (Schatzki 2001). Der udtrykkes dog varierende positioner i forhold til, hvor stor en betydning teknologien har. Vi koncentrerer os primært om Reckwitzs forsøg på at indtænke elementer fra Bruno Latours (2006) Aktør-netværksteori i praksisfeltet og dermed eksplicit at inddrage ting og teknologier i forståelsen af det sociale rum (Reckwitz 2002b). Ligesom Reckwitz er vi inspireret af Latours tanker omkring, at ting og teknologier gør noget i en praksis og ved en praksis (Latour 2008). Vi arbejder ikke stringent med Latours ‘symmetriprincip’¹⁸, hvilket ville fordre, at vi studerede IKT på samme måde, som vi studerer interviewdeltagerne. Men vi interesserer os for, hvordan artefakter og mennesker indgår i forbundenheder med hinanden og sammen udgør den sociale verden. Hvor Latour argumenterer for at teknologier er aktanter¹⁹, der *handler* i en praksis, vil vi dog snarere, som Reckwitz, forholde os til,

18 Se fodnote 16

19 Der er ikke principielle skel mellem det ting og mennesker i Latours optik (symmetriprincip). Han foreslår anvendelsen af begrebet ‘aktant’ for at undgå den selvfølghed, at en ‘aktør’ altid er et menneske (Latour 1996).

at det nonhumane på lige fod med mennesker *deltager* som *integrerede elementer* i de unge gade-/herbergsoveres praksisser og som betydningsfulde elementer i skabelsen af det sociale:

“In fact, one can say that both the human bodies/minds and the artefacts provide “requirements” or components necessary to a practice” (Reckwitz 2002b, 212).

Vi er altså af den opfattelse, at teknologier og mennesker har gensidig indflydelse på hinanden og de praksisser, de indgår i. Vi vil i den forbindelse i øvrigt inddrage Kirsten Gramm-Hanssen²⁰, der beskæftiger sig med, hvordan teknologier på forskellige operationelle niveauer er med til at ændre og skabe praksisser. Hendes empiriske studier viser, hvordan ændringer i teknologier kan sprede sig både horisontalt og vertikalt i de netværk, som teknologierne er en del af. Med udgangspunkt i vores empiri kan vi for eksempel se, hvordan institutionelle digitaliseringsstrategiske tiltag som NemID ændrer praksis for de unges deltagelse i de offentlige kommunikationsprocesser. Dette er således et tiltag, der foretages på makroniveau, og som ændrer praksis på mikroniveau. Samtidig ser vi også, at et kommunikationsværktøj som Facebook har betydning for måden, hvorpå deltagerne udfører langdistancekommunikation med forskellige bekendte. Her spreder ændringerne sig på det vertikale plan. Med inspiration fra Gramm-Hanssen vil analysen inddrage et fokus på, hvordan samfundets socioteknologiske kommunikationssystemer væver sig ind i adskillige praksisser, som obligatoriske elementer i opretholdelsen af hverdagen, og som får betydning for gade-/herbergsovernes udførelse af forskellige hverdagspraksisser.

I dette afsnit har vi præsenteret vores praksisteoretiske tilgang til empirien, herunder de specifikke analysekategorier vi har valgt at gøre brug af i analysen, og hvordan de hver især kan bidrage til udarbejdelsen af en kompleks hverdagsanalyse. Vi vil nu præsentere specialets performanceteoretiske analysespor, og de analysekategorier vi her trækker på.

3.2 Det performanceteoretiske analysespor

Praksisteorien, som præsenteret ovenfor, fokuserer på udførelsen af aktiviteter og handlinger, og det 'at gøre' (performativitet) er af en central betydning. På den baggrund finder vi det relevant at trække på begreber inden for performanceteorien.

Med et performanceteoretisk fokus på sociale kategorier vil vi undersøge de kategoriseringsprocesser, der organiserer deltagernes fortællinger om sig selv; hvordan de positionerer sig socialt og måder

20 Kirsten Gramm-Hanssen er ph.d og seniorforsker ved Aalborg Universitet.

,hvorpå disse processer indgår i forskellige kommunikative sammenhænge i deres hverdag. Vi forholder os i specialet til sociale kategorier som sociale konstruktioner, og som: "(...) *noget man gør, tænker og siger. Noget man gentager, citerer, reproducerer og overskrider i sociale og diskursive praksisser*" (Staunæs 2004: 60). Vi lægger os her op ad en anti-essentialistisk forståelse af subjektet (se 'Videnskabsteoretisk platform' i 'Kapitel 2: Forskningsdesign') og de sociale kontekster, det indgår i. I sammenspil med praksisteorien, som beskrevet ovenfor, ser vi fra dette afsæt på, hvordan deltagerne, gennem forskellige 'doings' og 'sayings', gør forskellige sociale kategorier på samme tid, og hvad dette betyder for de kommunikative praksisser deltagerne indgår i. Med Staunæs, Lykke og McCall som inspirationskilder vil vi nu kort introducere til vores inddragelse af performanceteorien gennem begreberne 'den intrakategoriale forståelse', 'selvfortælling' og 'positionering'.

3.2.1 Den intrakategoriale forståelse

Der er flere tilgange til et analytisk arbejde med kategoriseringsprocesser. McCall (2005) skelner mellem tre elementære tilgange – den antikategoriale, den interkategoriale og den intrakategoriale (McCall 2005: 1774) – som vi finder det relevant at positionere os i forhold til, da vores kategori-forståelse har betydning for vores metodologiske valg, og den viden vi til sidst ender ud med (Ibid).

Vi søger ikke at dekonstruere selve kategori-forståelsen, som den *antikategoriale* tilgang giver anledning til. Her opfattes det sociale liv som så komplekst, at det ikke giver mening at arbejde analytisk med kategorier. Vi arbejder heller ikke ud fra en forståelse af sociale kategorier som fast konstituerede størrelser, der giver anledning til at studere ulighederne mellem dem, som den *inter-kategoriale* tilgang i den anden ende af spektret, vægter. Derimod anlægger vi i analysen en *intrakategorial* tilgang. Hermed anerkender vi kategoribegrebet som meningsfuldt, men udelukkende i forhold til at vise: "(...) *the range of diversity and difference within the group*" (Ibid: 12). Med afsæt i en intrakategorial optik opfatter vi eksempelvis 'boligløshed' og 'hjemløshed' som foranderlige og ustabile konstruktioner, der forhandles internt i gruppen af gade-/herbergssovere. Kategorierne er således: "(...) *ikke konstante variable, men derimod konstruktioner hvis indhold og betydning principielt er flydende*" (Staunæs 2003: 30).

Vi interesserer os for, hvordan sociale praksisser organiseres. Jævnfør praksisteoriens fokus på performativitet åbner den intrakategoriale tilgang op for at se, hvordan interviewdeltagerne, gennem kommunikative praksisser i deres hverdag, gør sig tilhørere af eller afviser bestemte kategorier.

Når gade-/herbergssoverne performer kategorierne 'IKT-brug' og 'hjemløshed' er det en væsentlig pointe, at disse kategorier både strukturerer og er struktureret af de unges kommunikative interaktion (Staunæs 2004: 60). Det er igennem gentagne italesættelser og handlinger, at kategoriseringerne får

en betydning, og hermed organiserer gade-/herbergssovernes involvering i sociale og kommunikative praksisser.

3.2.2 Selvfortællinger og positioneringer

Vi tager i dele af analysen en narrativ tilgang til de unges fortællinger, og tillægger os det perspektiv, at virkeligheden forstås og konstrueres gennem de historier, vi fortæller til os selv og hinanden, om os selv og hinanden (Staunæs 2004: 55). De narrativer, som deltagerne bruger til at forklare og forstå verden med, må betragtes som nogen, der altid i de enkelte situationer forhandles om i samvær med andre (Busch-Jensen 2011). I den sammenhæng trækker vi ligeledes på positioneringsbegrebet (Davies & Harré 1990), som henviser til, at individer tilskrives og tilskriver andre en position i det sociale rum ud fra de kategorier, som er til rådighed i de (diskursive) praksisser. Davies og Harré definerer deres brug af positionering således:

”Positioning, as we use it, is the discursive process whereby selves are located in conversations as observably and subjectively coherent participants in jointly produced storylines. There can be interactive positioning in which what one person says positions another. And there can be reflexive positioning in which one positions oneself” (Davies & Harré 1990: 48).

Ud fra denne betragtning kan gade-/herbergssoverne ikke ses som fikserede og løsrevne subjekter, men som aktive medskabere af deres egen subjektivitet og andres gennem deltagelse i sociale praksisser (Ibid: 46). De narrativer, som de unge deltagere gør brug af, afviser, tager til sig og gør til deres egne (Staunæs 2004), er således med til at strukturere, hvordan de opfatter sig selv og andre, og hermed hvordan de deltager i, anvender og forandrer det omkringliggende samfund.

Vores anvendelse af positioneringsbegrebet betyder ikke, at vi sætter det diskursive i forgrunden. Med inspiration fra praksisteorien vil vi i stedet betragte diskurser som bare ét af flere elementer, der er med til at organisere det sociale (Halkier & Jensen 2008). Når vi vægter at inddrage et fokus på, hvordan interviewdeltagerne positionerer sig og positioneres i samfundet, så er det med henblik på at beskrive, dels de processer hvorigennem deltagerne tilskriver mangfoldige betydninger til en hjemløse-kontekst, og dels hvordan dette er med til at organisere deres kommunikative deltagelse i mainstream-samfundet. Med praksisser som omdrejningspunkt i specialet, og den forståelse, at social interaktion ikke kun kan konceptualiseres som det der *siges* (‘sayings’), men også som de non-verbale bidrag til en fortælling (‘doings’) (Ibid: 45), indgår det, der *gøres*, også i analysen af deltagerne selvfortællinger.

Når vi tager en narrativ tilgang til deltagerne ‘doings’ og ‘sayings’ arbejder vi endvidere med den

forståelse, at den enkelte kan positionere sig og blive positioneret på mangfoldige måder i en praksis. En af deltagerne fortæller for eksempel, at hun gerne vil arbejde, men ikke kan på grund af sin psykiske tilstand. Kort tid efter vendes det til en selvfortælling om, at: "(...) *det [at arbejde] får de mig ikke til (...) jeg gider ikke*" (Terese 54:22), hvor positionen som uarbejdsdygtig her forhandles og reguleres til en fortælling om, at det er et bevidst valg. I analysen forholder vi os til interviewdeltagernes kontrastfyldte selvfortællinger som et udtryk for, at de deltager i multiple positioner/situationer, og engagerer sig i forskellige praksisser (Davies & Harré 1990: 48). Vi betragter konstruktionen af multiple selv som et teoretisk grundvilkår (Ibid: 47), og derfor vil modsigende og konfliktende selvfortællinger være en del af deltagerens forhandlinger af deres og andres position.

3.2.3 Udvalgte sociale kategorier

For at afrunde nærværende kapitel vil vi nu kort opsummere de analytiske kategorier vi arbejder med, og de afgrænsninger vi her har gjort os.

Som ovenstående allerede har indikeret arbejder vi med kategorierne 'IKT-bruger', 'gade-/herbergssover' og i et vist omfang kategorien 'unge'. Vi er som udgangspunkt interesserede i deltagerens IKT-baserede kommunikationspraksisser, og derfor vil kategorien 'IKT-bruger' stå i forgrunden. Analytisk forholder vi os til 'gade-/herbergs'-kategorien og 'unge'-kategorien med et fokus på, hvordan kategorierne væver sig sammen og er med til at strukturere deltagerens måder at gøre IKT-brug på. Omvendt ser vi ligeledes på, hvordan IKT-praksisser er med til at strukturere tilværelsen som gade-/herbergssover, som den kommer til udtryk hos de unge deltagere.

I analysedel 3 'Hjemløsheden til forhandling' vil analysen dog – frem for kategorien 'IKT-bruger' – tage et analytisk omdrejningspunkt i kategorien 'hjemløs', da denne som nævnt tidligere, statistisk set, omfavner alle interviewdeltagerne. Ved at undersøge hvordan gade-/herbergssoverne forhandler kategorien 'hjemløs' kan vi nærme os en forståelse af deltagerens positioneringer i forhold til mainstreamsamfundet, som vi finder givtig i forhold til speciallets problemformulering.

Analysen af deltagerne i vores undersøgelse kunne, inspireret af feministisk teoretisk metode, med høj relevans inddrage andre kategorier end de eksplicit udvalgte. Lykke (2005) beskriver en række sociale kategoriseringer som har almengyldig betydning i analyser af sammenvævninger i det sociale rum, heriblandt køn og etnicitet. Vi anerkender, at disse som globalt omnirelevante kategorier fletter sig ind i de unge gade-/herbergssoveres subjektivitetsforhandlinger og måder at gøre IKT-bruger på, men de vil ikke indgå som omdrejningspunkter i vores analyse, som vi har måttet afgrænse til at

fokuserer mere snævert på samspillet mellem netop 'IKT-bruger' og det at gøre 'ung gade-/herbergssover' i hverdagen. Kategorierne vi arbejder med er ikke omnirelevante i traditionel feministisk forstand, i stedet er det kategorier vi mener har væsentlig relevans i den lokale kontekst af nærværende speciale.

Kapitel 4 Analyse

“Så skal du have et abonnement før det kan betale sig at have en smartphone, og som sagt når man ikke har en bolig, så kan det være ret svært at få et abonnement ellers skal man have haft det inden man røg ud. Og så de fleste af os som er hjemløse, har også nogle regninger i RKI”

- Ronja, ung gadesover

Vi har i det foregående præsenteret en række analysebegreber, hvorudfra vi nu vil tilgå det empiriske materiale. Nærværende analyse er struktureret gennem fire analysedele, som kaster lys over interviewmaterialet fra fire forskellige vinkler.

Del 1 fokuserer på den konkrete anvendelse af IKT blandt interviewdeltagerne. De tendenser, vi med denne analysedel vil pege på, er, at de unge gade-/herbergssovere kender IKT og bruger den.

Del 2 nuancerer ovenstående billede ved at fokusere på krydsende praksisser i deltagernes hverdag. Vi vil her pege på den tendens, at krydsende gade-/herbergspraksisser væver sig ind i – og forstyrrer – deltagernes IKT-praksisser.

Del 3 fokuserer på, hvordan deltagerne fortæller sig selv, og hvordan de hermed positionerer sig kommunikativt i det sociale rum, herunder hvordan de forhandler deres tilknytning til og/eller afstandtagen fra det kommunikative, normative, mainstreamsamfund.

Del 4 viser, hvordan IKT er medproducerende for den kommunikation, der opretholder samfundet og den kommunikation, hvormed deltagerne positionerer sig, inkluderer sig og ekskluderer sig heri.

Analysens del 1 og 2 fungerer som en deskriptiv tilgang til organiseringen af IKT-praksisser blandt danske unge gade-/herbergssovere, hvorefter analysedel 3 og 4 søger at kortlægge de mønstre, der træder frem i materialet i konteksten af kommunikativ inklusion/eksklusion af gruppen i samfundet. På denne måde arbejder vi os hen mod en besvarelse af vores todelte problemformulering.

4.1 Del 1 – Brug af IKT

Vi har indledningsvis skrevet os ind i en betragtning af unge gade-/herbergssovere som kommunikationsaktører, der på forskellig vis indgår i de kommunikationssystemer, som opretholder samfundet, og som der i stigende grad forekommer i digitale former. I nærværende afsnit analyserer vi deltagernes *IKT-knowhow* (hvad de ved og er i stand til i en IKT-kontekst) og de *IKT-aktiviteter* de indgår i (hvilke kommunikationsmaterialer, materielt udstyr samt digitale services, de anvender) som en del af deres dagligdag.

Vi vil her vise, at de unge gade-/herbergssovere *forstår* teknologien, *bruger* teknologien og *søger* teknologien, ikke som digitale analfabeter (se 'Kapitel 1: Indledning'), men som digitalt trænede kommunikationsbrugere.

Fra et praksisteoretisk perspektiv fokuserer vi således i analysedel 1 på, hvordan brug af IKT *gøres* i praksis blandt interviewdeltagerne (Jensen 2011: 46). Denne analysedel er udarbejdet som besvarelse

af arbejdsspørgsmål 1:

Hvor, hvordan og til hvad anvendes IKT blandt gruppen af unge gade-/herbergssovere?

I analysen af deltagernes IKT-knowhow trækker vi på Schatzkis (2001) forståelse af, at menneskelige aktiviteter er relateret til ting og teknologier gennem en 'praktisk forståelse' og Halkier og Jensens (2008) begreb om 'den trænede krop'.

Når vi efterfølgende analyserer deltagernes IKT-aktiviteter, ser vi ikke blot på, hvilke aktiviteter der udføres digitalt (services og hjemmesider), men ligeledes på de fysiske aktiviteter der skal til for at brug af IKT kan aktualiseres af deltagerne. Her inddrager vi Warde (2005) og hans forståelse af 'engagement' som medproducerende for forskellige forbrugspraksisser, således også forbrug af digitale kommunikationsmaterialer. Vi betragter IKT-forbrug som en sammensat praksis, der konfigureres af adskillige aktiviteter, online og offline, mentale og fysiske.

4.1.1 IKT-knowhow

Interviewdeltageren Mike træder ind i lokalet, som vi har lånt på det forsorgshjem, hvor han opholder sig for tiden. På bordet ligger interviewkort med billeder af mobiltelefoner, computere og NemID. *"Jeg hedder Tine og det er Anne. Vi er ved at skrive en opgave omkring unges brug af teknologi"* begynder vi. Mike kigger på kortene og udbryder: *"Så er det da den helt forkerte i er kommet til. Jeg har en nevø på fire år, han ved mere om en Iphone end jeg gør, så det"* (Mike 00:19). Han kigger igen på interviewkortene:

"Det der NemID, der, det har jeg slet ikke fattet en skid af (...) Nej nej, jeg bruger Facebook, og jeg bruger Borgerservice og jeg bruger min e-mail. Og YouTube bruger jeg selvfølgelig også. Men ellers så, jo så bruger jeg Google hvis jeg skal translate, men eller så er der ikke, så bruger jeg sgu ikke det lort altså" (Mike 01:16).

Mike lægger her ud med at fastslå, at han intet ved om IKT, hvorefter han forklarer, at han selvfølgelig går på YouTube og Borgerservice, 'translater' på Google, sender e-mails og går på Facebook. Selvom han positionerer sig som én der angiveligt sjældent er på internettet, fremstår det altså tydeligt, at internettet ikke er fremmed for ham.

Undersøgelsesdeltagernes IKT-praksisser synes at være organiseret gennem en praktisk forståelse for teknologien. De unge er i stand til at identificere internetservices, såsom Google og e-mail, og kender og forstår de specifikke egenskaber, der kræves for at IKT-praksisser, såsom informationssøg-

ning og e-mailudveksling, kan udføres (Schatzki 2001: 51), hvilket kan tolkes ud fra det perspektiv, at disse unge er vokset op med og i en digitaliseret verden, som således er blevet en kropsliggjort del af dem²¹.

Vi ser i samtlige interview med de unge deltagere – selvom interviewmaterialet tegner et billede af en deltagergruppe, som anvender IKT yderst forskelligt – at de har lært at være kroppe på sådanne måder (Reckwitz 2002a: 251), at færden i digitale kommunikationssystemer falder dem naturligt. Mikes IKT-praksisser viser sig at være opretholdt gennem en ganske rutineret tilgang til forskellige IKT-aktiviteter, der er inkorporeret i en digitalt trænet krop (Halkier & Jensen 2008), som kender teknologien og gør ham i stand til at gøre 'IKT-bruger' på kompetent vis, også selvom han giver udtryk for at han betragter sig selv som inkompetent.

At deltagernes IKT-praksisser er organiseret gennem praktiske forståelser og knowhow i forhold til diverse teknologier kommer stærkest til udtryk i interviewene med deltagerne Martin og Terese.

Martin fortæller, at han har to mailkonti, at han streamer amerikanske tv-serier og investerer i forskellige gadgets (Martin 03:56-11:50). For Martin er IKT objekter, der betragtes som uundværlige i opretholdelsen af hverdagen og hans forskellige kommunikative praksisser. Terese giver ligesom Martin, og modsat Mike, eksplicit udtryk for, at hun gebærder sig hjemmevant på nettet. Da interviewet drejes ind omkring hjælp til boligsøgning, åbner vi for hendes kommunes hjemmeside, hvortil Terese bemærker:

“Jeg synes ikke at den [hjemmesiden] er overskuelig, den er slet ikke... jeg har aldrig syntes, at Guldborgsunds hjemmeside, den er god” (Terese 33:02).

Altså det kunne de godt have gjort bedre. (...) Jeg synes det er dårligt sat op, jeg kan selv lave en hjemmeside der er bedre end det der. Jeg er vant til at lave hjemmesider (...) jeg ved rimelig meget om sådan noget” (Terese 33:37).

Det fremgår endvidere, at Terese har to profiler på Facebook. Hun forklarer, at det er for at forvirre sin mand, som angiveligt er hacker. Her fortæller hun videre, at hun ligeledes hacker hans Facebookprofil. På den måde kan hun udveksle beskeder med ham og holde sig opdateret omkring hans færden:

“Jeg bruger det bare for at irritere ham. Lige nu er jeg på nettet for at irritere ham” (Terese 05:58).

21 Med denne tolkning refererer vi til IKT-litteraturen, som positionerer nutidens unge i under kategorien 'digitalt indfødte' (se 'Kapitel 1: Indledning').

“(...) det er bare for at tjekke, om han skriver til nogen (...) Så lige nu er jeg i gang med at finde hans kode. Han har lavet den om tre gange, hvor han har lavet min kode, hacket min kode. Så vi hacker hinandens koder” (Terese 9:48).

Vi kan ikke, på grundlag af det enkelte interview, vide om Terese er i stand til at hacke eller programmere hjemmesider. Ikke desto mindre tolker vi disse 'doings' og 'sayings' om hacking, opsætning af hjemmesider og måder at benytte sig af Facebook, som indikationer på, at Terese kender teknologien og internettets muligheder. Schatzki forklarer at: *“Understanding sometimes helps determine what specifically makes sense to people to do”* (Schatzki 2001: 51). Tereses praktiske forståelse for IKT'ens muligheder for anonymitet er med til at bestemme, hvordan det giver mening for Terese at udføre praksisser, der relaterer sig til kommunikationen med hendes mand.

Empirien tegner altså et billede af, at de unge gade-/herbergssoveres IKT-praksisser udføres gennem digitalt trænedede kroppe, som forstår og kender teknologien med dens funktioner, tilbud og muligheder. De unge er i stand til at gøre 'IKT-bruger' på kompetente måder. De *kan* teknologien. Vi vil nu se nærmere på, hvordan deres brug af IKT udføres i praksis, dvs. hvad de *gør* med teknologien.

4.1.2 IKT-aktiviteter

På baggrund af Wardes praksisteoretiske bidrag, finder vi det relevant at konceptualisere deltagernes brug af IKT som forbrug af både materialitet og services (Warde 2005: 137). Warde betragter *forbrug* som en konstituerende del af de fleste praksisser og forklarer, at: *“(...) being a competent practitioner requires appropriate consumption of goods and services”* (Warde 2005: 145).

Når vi taler om IKT-aktiviteter, beskæftiger vi os således både med deltagerne som forbrugere (eller ikke-forbrugere) af udstyr – mobiltelefoner, computere og internet –såvel som af forskellige hjemmesider og udbud på nettet.

Der kan ikke tegnes et ensartet billede af deltagernes digitale IKT-aktiviteter. Som vi allerede har set, fortæller en deltager, at hun primært bruger internettet til at 'irritere sin mand' (Terese 05:58) og en anden, at han bruger det til alt fra underholdning til administrering af økonomi (Martin 03:56 - 11:50). Mike forklarer, at han primært odds'er og går på FCK's hjemmeside (Mike 08:24 - 08:36), når han er på nettet, mens den tidligere hjemløse, Søren, fortæller at internettet for ham fungerede som et redskab i opretholdelsen af tilværelsen som gade-/herbergssover. Han brugte internettet til:

”(...) at finde nogle oplysninger selvfølgelig (...) så søgte du øh spisesteder, sovesteder, alt, eller hvad du synes der var sjovt, eller hvis du havde tjent nok penge til det, og ville på en fancypancy bar, så gik du ind og søgte på en fancypancy bar, sådan er det. Eller et billigt hotelværelse, hvis du havde tjent nok penge så du ville forkæle dig selv. Du kunne finde et sted, eller til en to-trehundrede kroner for en overnatning, så selvfølgelig. Det var i hvert fald det jeg søgte for det meste” (Søren 29:45).

Han fortæller hertil, at: “(...) *der er jo gratis internet over det hele*” (Søren 29:34), hvilket desuden gav ham mulighed for at være i gratis kontakt med sin familie, da han opholdt sig på gaden (Søren 31:43).

Alle deltagerne fortæller om forbrug af e-mails, Facebook og YouTube, mens kun nogle nævner, at de i enkelte situationer har benyttet sig af jobsøgning, boligsøgning og Borgerservice.

Nogle interviewdeltagere ejer computerudstyr selv, mens andre ikke gør. Det er altså forskelligt, hvor meget og hvordan deltagerne bruger IKT i deres hverdag. En enkelt deltager (Martin) orienterer sig eksempelvis mod at være konstant ’connected’:

“(...) jeg er bare blevet vant til at skulle være connected hele tiden (...) det er en klar nødvendighed. Eller det er det [internettet], jeg bruger mere end noget andet, jeg ellers kan komme i tanke om” (Martin 08:29).

Martin ejer både mobiltelefon og bærbar computer. Han har et privat værelse på forsorgshjemmet, hvor han opholder sig. Han fortæller, at han har et computer set-up i et sideskab, og at han flere timer dagligt kobler sig på bostedets fælles internet, hvilket han i øvrigt har hjulpet til med at installere: “*Det er faktisk noget jeg hjælp med at få op og køre og det tror jeg de blev glade for*” (Martin 08:22).

Martins orientering mod konstant at kunne tilgå internettet skiller sig ud i forhold til de andre deltageres fortællinger. I den anden ende af spektret forklarer deltageren René, at han er på nettet et par gange om ugen, når han alligevel er på Hus Forbis sælgerkontor (René 22:26), hvor der står to computere til fri afbenyttelse. De fleste fortæller dog, at de er på nettet cirka en til to timer om dagen.

Der kan umiddelbart tegnes det billede, at der er større tendens til jævnlige IKT-brug hos gruppen af deltagere, der er beboere på herberger eller forsorgshjem, end hos gruppen af gadesovere. Dette synes at hænge sammen med det faktum, at herbergssoverne har adgang til internet fra boformen eller fra eget udstyr, alt imens gadesoverne må finde andre former for internetadgang. For en del af deltagerne indebærer organiseringen af IKT-prakisser således, udover en praktisk forståelse for IKT, at de

unge engagerer sig i teknologien i sådan en grad, at de opsøger forskellige muligheder for opkobling. Ronja har en computer liggende hos en ven, som hun hele vinteren har fået lov til at overnatte hos (Ronja 05:59). Har hun ikke mulighed for at benytte vennens internetadgang, går hun for eksempel på hovedbanegården og benytter deres netcafé, fortæller hun. Hun, og hendes kæreste Jimmy, er endvidere på internettet, når de er på Hus Forbis sælgerkontor. Terese har en playstation, som hun bruger som sin internetadgang. Hun fortæller desuden, at:

“Vi har mulighed for at gå på nettetovre på jobcentret. Der er computere til brugerne, hvis de har kontanthjælp. Så der kan man også bruge computere hvis det er” (Terese 07:52).

Søren forklarer, at han benyttede sig af Hovedbibliotekets gratis internetadgang, da han sov på gaden: *”(...) ja ja ja ja, hovedbiblioteket og sådan noget”* (Søren: 28:34).

Selvom Martin er den eneste af deltagerne, der beskriver det som en nødvendighed potentielt at være connected hele tiden, viser der sig det mønster, at alle de unge gade-/herbergssovere søger teknologien, dog alt afhængigt af, hvornår og i hvilken grad de finder det formålstjenligt at engagere sig i digitale aktiviteter.

4.1.3 IKT som belønning

Flere deltagere ejer selv mobiltelefon eller deler med en anden, mens nogle få ikke gør. De deltagere der ikke har en mobiltelefon lægger vægt på, at det kun er for en periode. Eksempelvis forklarer Janus, som for tiden er uden telefon, at: *”Jeg skal helt sikkert ud, når jeg får feriepenge lige om lidt, der skal jeg ud og købe en telefon”* (Janus 07:11). Rasmus, som ejer en smartphone, fortæller (som svar på spørgsmålet, ”hvad ville du gøre, hvis du mistede den [din telefon]?”), at:

“Jeg bliver sindssyg indtil jeg får en ny (...) selvom jeg ikke kender så mange herovre [i København], har jeg ikke så decideret brug for den, men jeg har brug for den” (Rasmus 10:06).

Deltagerne synes således at opfatte mobiltelefoner som væsentlige elementer i opretholdelsen af hverdagen. Terese, der ligesom Janus ikke har en telefon, finder dette problematisk, da:

“Flere forskellige situationer, jeg har jo haft brug for det, for eksempel “Hvor skal jeg nu hen?”, hvis jeg har været i byen og ikke kunne finde vej, så har jeg altså haft brug for en GPS. Ligesom hvis jeg havde brug for nye oplysninger som jeg ikke lige kunne få at vide. fordi jeg hele tiden...der har jeg jo

hele tiden sagt hvor fanden skal jeg finde en telefon henne og ringe hjem, så har jeg også et problem. Jeg har hele tiden problemer fordi jeg ikke har en mobiltelefon. Det er et hverdagsproblem, fordi jeg hele tiden skal "nå nej jeg har jo ikke nogen mobil". Det er lidt irriterende" (Terese 23:34).

Det viser sig dog i flere tilfælde, at det ikke (kun) er mobilens funktionalitet, der organiserer deltagernes mobilpraksisser. Både Rasmus og Janus lægger, i forbindelse med ovenstående udtalelser, vægt på, at de har/skal have en Iphone. Da vi spørger, hvorfor det netop skal være en Iphone, svarer Janus "*Så kan jeg lige så godt gå uden en telefon hvis ikke det er en Iphone (...) Fordi alt andet er jo bare dårligt*" (Janus 07:23). Dette henleder et fokus på mobiltelefonens symbolske betydning, og hvad denne kan bruges til (Warde 2005: 137), og at det altså ikke (kun) er mobiltelefonens egenskaber som 'mediator af kommunikation' eller 'adgangsgiver til internettet', der er vigtigst for Rasmus og Janus i forhold til at anskaffe sig en telefon. De orienterer sig ikke efter at kunne kalde sig mobilejer, men Iphone-ejer, hvilket kan tolkes ud fra det perspektiv, at Iphonen opleves som central i forhold til at kunne opnå det Warde kalder for en 'belønning' (Ibid: 148).

Fortællingen om belønninger, som strukturerende for særlige mobilpraksisser, forstærkes i interviewet med Ronja, som forklarer, at hun har haft omkring 15 telefoner inden for det sidste halve år, hvoraf nogle har været smartphones. Vi spørger, om det var vigtigt, at det var smartphones, og Ronja svarer, at: "*(...) det er vel egentlig bare for at være med som alle andre unge mennesker*" (Ronja 06:55). På vores efterfølgende spørgsmål om, hvorvidt det er for at gå på internettet med den, svarer Ronja: "*Det er ikke noget jeg bruger, fordi jeg ved hvor dyrt det er*" (Ronja 07:04). Ronjas mobilpraksisser kan altså ligeledes ses fra det perspektiv, at Ronja oplever, at det belønner sig at eje en smartphone, selvom hun ikke kan gå på nettet med den, i forhold til at nærme sig en subjektposition indenfor rammen af 'alle andre unge mennesker'. Særlige former for forbrug og ting medfører her en intern (mental) belønning for Ronja, der ligger i, at hun føler sig som en del af normaliteten.

Derudover kan det mål at eje en smartphone, til trods for at denne nemt smides væk, forklares ud fra praksissens teleoaffektive strukturer. Den betydning, som Iphonen og smartphones her tillægges af deltagerne, kan således ikke ses som tegn på individuel smag eller et personligt valg, men snarere på eksisterende normativer indenfor en forbrugspraksis (forbrug af mobiltelefoner/IKT-udstyr) (Schatzki 2001: 52-53; Warde 2005: 137-138). Når en praksis ikke kun afføder konforme og ensrettede handlinger, men ligeledes skaber variationer i adfærd, kan det forklares ud fra Wardes antagelse om, at: "*(...) agents vary in their understandings, skills and goals and that the relationship between these three components also varies*" (Warde 2005: 139).

Vi har vist, hvordan samspillet mellem deltageres engagement, praktiske forståelser for IKT-brug og deres IKT-færdigheder fører til, at de alle engagerer sig tilstrækkeligt i teknologien i forhold til at bruge den og opsøge den. Samtidig har vi set, hvordan deltagerne engagerer sig forskelligt i IKT-praksisser – nogle er eksempelvis på internettet på daglig basis og andre på ugentlig – som en effekt af de muligheder de oplever indlejret i deres relation til IKT, og herunder hvordan relationen fører belønninger med sig.

4.1.4 Afslutning

De unge gade-/herbergssovere, der deltager i vores undersøgelse, er alle (for)brugere af IKT. Noget ejer udstyr selv, imens andre deles om telefoner, opsøger offentlige internettilbud og/eller benytter venners udstyr. Der viser sig en stor variation deltagerne imellem, hvad angår frekvens og engagement i forhold til anvendelse af digitale services og tilbud i hverdagen. Dog er de alle tilkoblet digitale kommunikationssystemer, såsom e-mailkonti, Facebook og YouTube. Nogle få anvender desuden Borger-service, NemID samt job/boligsøgningsudbud på internettet. Centralt er, at empirien tegner et billede af en målgruppe, der kan kendetegnes som trænede digitale kommunikationsbrugere. Vores undersøgelse underbygger i høj grad den forskning, der påpeger, at unge, som er vokset op i 1990'erne (og senere), kan betegnes som 'digitalt indfødte'. Deltagerne kender teknologien og dens muligheder, de søger den, og de bruger den i det omfang, de finder det formålstjenligt.

Fra et praksisteoretisk perspektiv studerer vi de unge gade-/herbergssovere som *kropsliggørelsen* af kommunikationspraksisser. Derfor ser vi de IKT-praksisser, der udføres som effekten af, at multiple praksisser mødes og finder deres krydsfelt i deltagerne, snarere end en effekt af individuelle valg (Jensen 2011). Som vi skal se i det følgende, holdes deltageres IKT-praksisser nemlig – udover digitalt trænede kroppe, der kender og søger teknologien – samtidig sammen af kroppe, som er trænede i en række andre krydsende praksisser. Vi ser, hvordan forskellige forståelser, regler, procedurer og engagementer, der kan knyttes til en ofte 'kaotisk hverdag' i tilværelsen som gade-/herbergssover får betydning for anvendelsen af IKT i hverdagen.

4.2 Del 2 – Brug af IKT i en kaotisk hverdag

I analysedel 1 'Brug af IKT' har vi set, hvordan deltageres IKT-praksisser holdes sammen af digitalt trænede kroppe, som udfører digitale aktiviteter med udgangspunkt i praktisk knowhow og viden om teknologien. Vi har ligeledes set, hvordan IKT-praksisser organiseres af (varierende) engagementer i teknologiens muligheder, som medfører, at de unge gade-/herbergssovere i forskellige

sammenhænge bruger IKT og opsøger adgang, hvis de ikke selv er i besiddelse af det fornødne udstyr. Vi arbejder ud fra den grundantagelse, at de unge gade-/herbergssovere som kommunikationsaktører udgør et krydsfelt af multiple praksisser. Således ser vi i nærværende analysedel på, hvordan deltagernes IKT-praksisser bliver til i spændingsfelterne og bevægelserne mellem forskellige andre praksisser og kategorier, der er på spil i hverdagen som gade-/herbergssover. Vi skal se, hvordan disse krydsende praksisser i en ofte kaotisk hverdag virker forstyrrende, besværliggørende og komplicerende for deltagernes brug af IKT.

Denne analysedel er udarbejdet med udgangspunkt i arbejdsspørgsmål 2:

Hvordan krydser gade-/herbergssovernes IKT-praksisser med samtidige praksisser i en kaotisk hverdag?

Vi tager altså udgangspunkt i praksisteoriens antagelse om individet som bruger af multiple krydsende praksisser (Halkier & Jensen 2008). Vi vil igen trække på Schatzki og Wardes begreber om forståelser og engagementer i organiseringen af diverse praksisser. Endvidere inddrager vi elementer, såsom regler, procedurer, vilkår og materialitet i analysen (se 'Kapitel 3: 'Teori og Analysestrategi'). Vi ser på, hvordan anvendelse af henholdsvis bærbar computer, mobiltelefon, mobilabonnement og internet organiseres af, at sådanne elementer væver sig ind i hinanden.

4.2.1 Bærbar computer

Som beskrevet i analysedel 1 ejer kun få af deltagerne selv en computer. Empirien tegner et billede af, at det at eje noget, eller at være afhængig af materialitet, tilsyneladende giver dårlig mening for mange af deltagerne i undersøgelsen. Som eksempel på dette forklarer Søren, at de penge, han har tjent på salg af Hus Forbi, skal bruges med det samme:

“Ja ja, fordi det er skide farligt at have pengene i lommen. Du ved jo ikke om der kommer nogen og ruller dig. Du skal tænke på at have så lidt som muligt på dig hele tiden. Du går heller ikke hen og sætter dem i banken jo, så. Du går sjældent rundt med mere end et par hundrede” (Søren 27:00).

Den samme type fortælling knytter sig til besiddelsen af en bærbar computer. Blandt de deltagere, der ikke har adgang til eget værelse, har kun Ronja en bærbar computer, og hun forklarer, at:

” (...) den [er] ret farlig at rende rundt på gaden med, fordi den bliver stjålet, så de fleste render kun rundt med den her (hun peger på Jimmys mobil uden internet)” (Ronja 05:44).

Ronjas IKT-praksisser er således ikke blot organiseret gennem en praktisk forståelse for teknologien og dens muligheder, som vi så i analysedel 1, men ligeledes gennem en praktisk forståelse for, hvordan hun kan opholde sig på gaden på en hensigtsmæssig måde. IKT-praksisser og gade-praksisser krydser her hinanden på en sådan måde, at Ronja blandt andet gør IKT-bruger ved (som vi har set tidligere) at have sin computer liggende hos en ven.

Fortællingen om kommunikationsmaterialers karakter af noget midlertidigt kommer ligeledes til udtryk i interviewet med Janus:

“Jeg har haft jaja, jeg har jo haft det hele. Jeg har jo haft tabt min telefon og jeg havde en bærbar, som jeg solgte. Jeg har den her [peger på en gammel mobiltelefon og griner] nu” (Janus 06:22).

Også Janus giver udtryk for, at den bærbare computer ikke er kompatibel med den tilværelse, han lever lige nu. Mobilen er blevet væk, og den bærbare computer har han solgt, fortæller han. I citatet ser vi, hvordan engagementet i forhold til at eje en computer angiveligt er blevet domineret af et engagement i at skaffe penge, og derfor sælge computeren.

4.2.2 Mobiltelefon

Deltagernes IKT-praksisser er altså blandt andet organiseret gennem den praktiske forståelse, at det er uhensigtsmæssigt at eje en bærbar computer i det omfang, at deres situation som gade-/herbergssovere indebærer, at de skal færdes på gaden med den. De fleste deltagere har dog som tidligere beskrevet umiddelbar adgang til en mobiltelefon. Søren forklarer, at:

”(...) alle hjemløse har en mobil. [I: okay] hvis de ikke har fået den stjålet, så prøver de at skaffe en ny” (Søren 18:50).

Vi ser her, hvordan en midlertidighed bliver en obligatorisk del af deltagernes forhold til ejerskab af kommunikationsteknologier. Den fortælling går igen hos flere af deltagerne; man har en telefon, hvis ikke den bliver stjålet, sælges eller bliver væk. I det følgende forklarer Ronja og Jimmy, at de for tiden deles om Jimmys telefon, fordi:

Ronja: “(...) ja fordi kæresten her Ronja er rigtig dygtig til at smide sin telefon væk, jeg har den i fem dage og igen har jeg valgt ikke at købe en ny telefon, fordi de sidste tre smartphones jeg har haft, har jeg haft i fire dage”.

Interviewer: “Okay hvad er der sket?”

Ronja: “Jeg har drukket mig stiv og så ...når jeg er i byen, så kan jeg godt lide at mine ting ligger foran mig, så ved jeg hvor de er, men når jeg så går igen, så kan jeg godt lade vær med at tage dem med og

det er ikke så smart. Så går jeg uden pengepung og...”

Interviewer: “Så du har mistet et par telefoner?”

Ronja: “Ja bare inden for de sidste halve år, der har jeg mistet en 15 telefoner og der har da været et par stykker ind imellem, som har været smartphones” (Ronja 06:00).

Ifølge Ronja har hun mistet 15 telefoner inden for det sidste halve år. Hun fortæller, at hun drikker sig fuld og derfor mister dem. Citatet tydeliggør, hvordan udførelsen af IKT(ejer)-praksisser forstyrres af deltagelse i en alkoholpraksis.

Ronjas fortælling kan ses om et tydeligt eksempel på, hvordan deltagerne indgår i et væld af forskellige praksisser med varierende grader af engagement tilknyttet (Warde 2005). Ronjas engagement i forskellige overlappende praksisser, såsom i alkoholpraksisser, er altså med til at strukturere hendes IKT-brug, her på en sådan måde, at hun mister sin telefon.

At hash- og alkoholindtagelse og anvendelse af IKT modarbejder hinanden viser sig som et gennemgående mønster i empirien. Vi kan pege på førstnævnte som gentagne og rutinemæssige aktiviteter (Halkier & Jensen 2008: 55, Warde 2005: 133-135) i en gade-/herbergs-hverdag. Forskellige rusmidler figurerer som en del af samtlige af deltagernes fortællinger om dagligdagen. Flere af deltagerne fortæller også, hvordan hash og/eller alkoholindtagelse har en grundlæggende skyld i, at de står i en situation som gade- og herbergssovere. Janus fortæller, at han blev smidt ud hjemmefra, fordi han røg hash og ikke passede skolen (Janus 02:28), René fortæller ligeledes, at han flyttede på gaden på grund af “(..) både druk og stoffer og sådan noget” (Rene: 01:10). Martin forklarer, at druk er et “(..) gennemgående tema i den her historie” (Martin: 14:22) om, hvorfor han har mistet sit job, er blevet smidt ud af lejligheder, kom på afvænnings og nu på herberg.

Krydsfeltet mellem dagligt hash/alkoholforbrug og IKT-forbrug kommer eksempelvis til syne i det følgende eksempel. Janus fortæller, som vi viste tidligere, at han vil købe en telefon, når han får sine feriepenge, alt imens han om sit hashforbrug forklarer, at:

”Jeg bruger nok en hundredemand om dagen, ja det ville jeg nok sige i gennemsnit. (...) vi er altid mange der ryger, så det er måske endda lidt mindre.” (Janus 24:58).

Indtagelse af hash er altså for Janus en hverdagsprocedure. Der stilles ikke spørgsmålstegn ved finansieringen af denne aktivitet, hvorimod køb af IKT-udstyr synes at kræve, at der er penge i overskud.

4.2.3 Mobilabonnement

“(…) du kan jo ikke købe et abonnement på en telefon, hvis du bor på gaden, sådan er det, du skal have en adresse [I: okay?] Og du skal faktisk også have noget billede-ID for at købe det, så det havde jeg ikke” (Søren 32:24).

Empirien tegner det mønster, at regler om fast bopælsadresse, og krav om identifikation, ofte spænder ben for køb af abonnement til deltagernes mobiltelefoner. Ronja fortæller i den sammenhæng, at:

“(…) det [internet på mobilen] er ikke noget jeg bruger, fordi jeg ved, hvor dyrt det er. Så skal du have abonnement før det kan betale sig at have en smartphone, og som sagt når man ikke har en bolig, så er det ret svært at få et abonnement, ellers skal man have haft det inden man røg ud. Og så de fleste af os som er hjemløse, har faktisk også nogle regninger i RKI, så det kan slet ikke (...) det kan ikke lade sig gøre” (Ronja 07:04).

Som vi har set tidligere, udspringer Ronjas mobilpraksis af den forståelse, at det at eje en smartphone medfører en vis symbolsk belønning i form af at gøre 'IKT-bruger' på den 'rigtige' måde. Samtidig ser vi her, at regler, der knytter sig til køb af mobilabonnementer og registrering hos RKI, skaber begrænsninger og vilkår, som hun håndterer ved at købe taletid. Da internet via taletidskort er en dyr løsning, går Ronja ikke på nettet via sin telefon, når hun vel at mærke er i besiddelse af en smartphone.

Også Mike anvender taletidskort. Det gør han imidlertid, fordi han ikke vil spores af politiet, fortæller han:

“Jeg er ikke så gode venner med politiet, så jeg plejer at køre med taletid, så det. Så er det ikke altid det ligefrem er skide billigt” (Mike 10:16).

Vi ser i citatet, hvordan en bestemt forståelse af politiets procedurer og at politiet kan spore ham, hvis ikke han bruger taletidskort, kommer til udtryk i Mikes mobilpraksis (Schatkzi 2001: 51-52). Vi ser ligeledes, hvordan praksisser ikke bare krydser hinanden, men også udfordrer hinandens performativitet, fordi praksisserne koordineres af multiple forståelser, procedurer og engagementer i mobilejerskab, som ikke nødvendigvis understøtter hinandens mål (Halkier & Jensen 2008: 55). Et engagement i at undgå at blive sporet via mobilen dominerer angiveligt Mikes engagement i billig telefoni, idet han vælger det dyre taletidskort (som ikke kan spores) frem for et billigere abonnement.

4.2.4 Internet

Nogle deltagere har, som beskrevet, adgang til internet via eget udstyr eller udstyr på det herberg, hvor de opholder sig. Andre opsøger offentligt tilgængelige computere, det være sig biblioteker, internetcaféer, venner, væresteder, jobcentre, Hus Forbis sælgerkontor etc.. Empirien giver dog et billede af, at sådanne IKT-opsøgende aktiviteter ofte udfordres af deltagernes engagementer i forskellige andre aktiviteter og mål. Terese forklarer, at hun for eksempel ikke benytter sig af jobcenterets internetadgang, fordi:

“Det er ikke så hyggeligt, fordi alle folk kan jo stå og læse alt hvad jeg... kan læse alt, hvad jeg skriver egentlig. Og hvis det lige er den forkerte, fordi min eksmand kender jo lidt forskellige her i byen” (Terese 08:04).

Tereses internetpraksisser er angiveligt organiseret ud fra en orientering mod ikke at blive kigget over skuldrene, som dominerer i forhold til orienteringen mod at komme på internettet. En anden deltager forklarer, at hun ikke bruger bibliotekets computere, fordi:

”Jeg kan ikke tage min hund med ind. (...) [Hus forbi] bruger jeg. Der må jeg få min hund med ind. Hvis den må være der, ellers kommer jeg ik” (Ronja 11:11).

Ronjas handlinger synes her at være struktureret af normativer, der indikerer, hvad der er korrekt og acceptabelt for at nå et mål om at gøre ‘hundeejer’ på en rigtig eller særlig måde (Schatzki 2001: 53). Sådanne teleoaffektive strukturer kolliderer med bibliotekets regler og organiserer Ronjas praksisser på en sådan måde, at hun ikke går på internettet her.

Både Ronja og René forklarer, at deres hunde er det vigtigste for dem, og at disse kommer før alt andet (Ronja 40:27, René 12:07). Der kan angiveligt hentes anerkendelse internt i gruppen (Wärde 2005) af gadesovere/hundeejere ved at udføre handlinger på måder der involverer, at hunden ikke efterlades. Engagementet i en særlig form for hundeejerskab er for disse deltagere et centralt element i opretholdelsen af deres hverdagspraksisser, der dominerer en række aktiviteter, såsom internettilkobling.

4.2.5 Afslutning

Fra et praksisteoretisk perspektiv, må de unge gade-/herbergssovere forstås som *trænede kroppe*, der udfører handlinger, som er organiseret gennem forståelser, regler, procedurer, engagementer, interne belønninger etc.. Vi har i denne analysedel vist, hvordan deltagernes IKT-praksisser forstyrres og

problematiseres af en ofte kaotisk hverdag i gade-/herbergsmiljøet, hvor tyveri, hash- og alkoholindtag, adresseløshed, manglende ID, engagementer i diverse andre praksisser og elementer, såsom hunde, en voldelig ægtefælle, politi-forbehold etc., viser sig af afgørende betydning.

4.3 Delkonklusion – del 1 og 2

Analysedel 1 og 2 er udarbejdet med udgangspunkt i problemformuleringens første delspørgsmål, som søger indsigt i den konkrete anvendelse af IKT i hverdagen som ung gade-/herbergssover. Vi har set, hvilke konkrete aktiviteter der udføres, og hvilken betydning krydsende hverdagspraksisser spiller i forhold til anvendelsen af mobiltelefoner og internet.

Vi kunne med analysedel 1 'Brug af IKT' konkludere, at de unge gade-/herbergssovere forstår, kender, bruger og søger teknologien, og vi kan dermed positionere dem i kontrast til den hjemløse digitale analfabet, som kan argumenteres ekskluderet fra en række af samfundets kommunikationsprocesser. De unge deltagere gør 'IKT-bruger' gennem en digital knowhow og rutineret tilgang til diverse aktiviteter online.

Med analysedel 2 'Brug af IKT i en kaotisk hverdag' viste vi, at gade-/herbergs-hverdagen dog på mange måder udfordrer brugen af IKT. Adskillige elementer, såsom misbrug, mangel på udstyr, regler og procedurer på offentlige steder, adresseløshed, hunde, problematiske forhold til politiet, en voldelig ægtefælle, etc., væver sig ind i deltagernes hverdag og besværliggør brugen af IKT i hverdagen, hertil at IKT, i flere af deltagernes tilfælde, ikke er direkte tilgængeligt men kræver aktiv opsøgen. Denne deskriptive analyse af IKT-anvendelse i en gade-/herbergs-kontekst er udformet med henblik på en besvarelse af problemformuleringens første delspørgsmål. Vi vil i følgende analysedele (3 og 4) se nærmere på, hvordan de unge gade-/herbergssovere, gennem trænet men 'forstyrret' IKT-anvendelse, kommunikativt involverer sig i – eller trækker sig ud af det samfundet, som omgiver dem. Dette gør vi med henblik på at nærme os en besvarelse af problemformuleringens andet delspørgsmål.

4.4 Del 3 – Hjemløsheden til forhandling

Med problemformuleringen søger vi indsigt i IKT's betydning for unge gade-/herbergssoveres kommunikative inklusion i samfundet. I nærværende analysedel lægger vi imidlertid anvendelse af IKT, som specialets analysefokus, til side. Vi vil her zoome ind på, hvordan de unge gade-/herbergssovere positioneres og positionerer sig i forhold til normalsamfundet. Vi tager her analytisk udgangspunkt i kategorien 'hjemløs', som officielt set griber om alle undersøgelsens deltagere – men der viser sig at være behæftet med stereotyper, som deltagerne tager afstand fra. Ultimativt ser vi, hvordan de unge

gade-/herbergssovere, i ofte kontrastfyldte selvfortællinger, orienterer sig mod normalitet og afvigelse fra denne på en og samme tid.

Analysedel 3 er udarbejdet som besvarelse på arbejdsspørgsmålet:

Hvordan forhandles kategorien hjemløs blandt de unge gade-/herbergssovere?

Afsnittet tager sit analytiske udgangspunkt i, hvordan deltagerne fortæller sig selv, *gør* sig selv, og dermed positionerer sig i den sociale verden. Teoretisk arbejder vi her med subjektivitet som noget, der bliver til gennem 'doings' og 'sayings' og refererer her til specialets anti-essentialistiske afsæt. Vi trækker i afsnittet på Staunæs og hendes forståelse af subjektivitet/identitet som selvfortællinger, samt det hertil knyttede positioneringsbegreb (Staunæs 2004; Davies & Harré 1990).

4.4.1 Kategorien hjemløs

SFI udfylder kategorien 'hjemløs' således:

“Som hjemløse regnes personer, som ikke disponerer over egen (ejet eller lejet) bolig eller værelse, men som er henvist til midlertidige boalternativer, eller som bor midlertidigt og uden kontrakt hos slægtninge, venner eller bekendte. Som hjemløse regnes også personer uden et opholdssted den kommende nat” (Lauritzen et. al. 2011:19).

Specialets interviewdeltagere blev udvalgt til undersøgelsen, fordi de alle indgik i ovenstående, SFI's definition af, og tilhørende statistik over, de cirka 1600 hjemløse mellem 18 og 29 i Danmark. Af interviewene med disse deltagere fremgår det imidlertid, at kategorien hjemløs tilskrives en række særlige karakteristika, værdier og praksisser, som væsentligt overskrider den simple beskrivelse 'ikke at disponere over eget hjem', der kan læses ind i SFI's hjemløsedefinition²².

Med en intrakategorial tilgang (McCall 2005) til undersøgelsen anerkender vi som sagt sociale kategorier og går ind i dem, alt imens vi forholder os kritisk til stereotype generaliseringer ved at lade de unges fortællinger konstruere og dekonstruere fastlåste typificeringer. Således blev deltagerne som en del af interviewsamtalen bedt om at placere deres situation i en kategori, hvor de kunne vælge mellem 'hjemløs', 'boligløs' og 'andet'.

²² SFI's hjemløsedefinition baserer sig på den såkaldte ETHOS-klassifikation, udarbejdet af FEANTSA. (ETHOS: European Typology on Homelessness and Housing Exclusion; FEANTSA: European Federation of National Organisations Working with the Homeless). SFI anerkender, at hjemløshed ofte indebærer/er forårsaget af andre faktorer end det at mangle en bolig, men forklarer, at: "Ved at tage udgangspunkt i boligsituationen er det muligt at betragte hjemløshed som en situation, en person på et givent tidspunkt befinder sig i. Denne teoretiske tilgang til hjemløshed giver mulighed for at sondre mellem hjemløshed som situation og hjemløshedens årsager, fordi boligsituation giver information om både processens konsekvenser og omstændigheder" (Lauritzen et. al. 2011).

4.4.2 Jeg er ikke hjemløs!

En del af deltagerne positionerer sig eksplicit verbalt udenfor hjemløsekategorien. Det gør de blandt andet ved at omtale hjemløse som 'dem'. Hassan fortæller om sit forhold til sælgerne af hjemløseavisen Hus Forbi, som han ser i gadebilledet, at: "(...) *man ser på dem, så bliver man ked af det (...)* *Prøv at tænke, hvis jeg var sådan der*" (Hassan 23:25). I Hassans fortælling er det synd for de hjemløse, der omtales som 'dem', og som han dermed distancerer sig kategorialt fra.

Janus fortæller om en pige, der bor på det samme herberg som ham, og om hans forståelse af forskellen mellem hende og ham selv:

"Der bor én her, ik', (...) selvom vi begge to er defineret som hjemløse, så vil jeg sige, at hun er hjemløs fordi, hun sidder på Istedgade, hver dag og sprøjter sig selv i armen, og går ud og leder efter flasker. Og det er ting jeg aldrig gør. Så i min definition af en hjemløs bare en anden person, ik'. Jeg går i bad hver dag og børster tænder hver dag, så jeg synes bare jeg står uden bolig" (Janus 45:21).

En officiel diskurs placerer Janus indenfor kategorien 'hjemløs', men det er en kategori han tydeligt ønsker at bringe til forhandling. Han er en del af de deltagere, der positionerer sig i det sociale rum ved at konstruere modbilleder, som de kan distancere sig fra (Larsen 2009:18). "*Det er på samme måde at jeg har det*", forklarer Rasmus. "*Det eneste jeg mangler, det er bare en bolig, ellers føler jeg mig lige så normal som alle andre*" (Rasmus 45:52). Rasmus opstiller og accepterer en fortælling om, at han i kraft af sin mangel på en bolig ikke er lige så 'normal' som alle andre. Han forklarer samtidig, at det at mangle en bolig, ikke er det samme som 'hjemløshed' og positionerer, ligesom Janus og Hassan, dermed sig selv udenfor kategorien.

Også Martin og Mike lægger op til en forhandling af hjemløsebegrebet, som en kategori, der kan indfange dem og deres situation. Martin kalder statistikken misvisende (Martin 40:08), og Mike tager flere gange i løbet af interviewet verbal afstand fra de hjemløse han, som beboer på forskellige §110-tilbud²³, har mødt:

"(...) jeg har det sådan lidt altså hallo. Jeg gider fandeme ikke rende rundt med sådan en flok retarderede tosser, det gør jeg satme ikke" (Mike 16:55).

Mike medvirker her til en dekonstruktion af begrebet hjemløs, som et, der omfavner alle, der ikke disponerer over egen bolig. Selvom Mike indgår i hjemløsestatistikken og derfor i perioder har

²³ Botilbud i form af herberger, forsorgshjem og beskyttede pensionater, som efter servicelovens §110, tilbydes til "personer, som ikke har eller ikke kan opholde sig i egen bolig, og som har behov for botilbud og for tilbud om aktiverende støtte, omsorg og efterfølgende hjælp" (Social og Integrationsministeriet).

måttet benytte sig af de samme tilbud som andre, der indgår i statistikken, positionerer han sig stærkt i kontrast til de 'retarderede tosser', der indgår i hans fortælling om hjemløse personer.

Det er væsentligt at indskyde, at hjemløsebegrebet var en kategori, som kun få af deltagerne selv bragte på banen. Det var som sagt en kategori, vi bragte i spil via vores interviewspørgsmål.

Især i interviewet med Rasmus og Janus oplevede vi, hvordan anvendelsen af begrebet 'hjemløs' i samtalen resulterede i en ironisk distance til de emner, vi lagde frem. Eksempelvis udspiller denne dialog sig, da spørger vi til deres økonomi, og hvad de normalt bruger deres penge på:

Rasmus: "På normale ting som andre mennesker. Vi skal spise hver dag, vi skal tage bussen en gang imellem".

Janus: "Vi behøver ikke at spise, vi er jo hjemløse. Vi har ikke råd til at spise".

Rasmus: "Det er rigtigt, så vi spiser ikke".

Janus: "Bus. Vi kører sort".

Rasmus: "Ja" (Rasmus og Janus 23:26).

Med en intrakategorial tilgang kan vi tolke de to interviewdeltageres udtalelser således, at de anerkender kategoribegrebet 'hjemløs' ved at tage kategorien på sig, samtidig med at de forhandler kategoriens indhold (McCall 2005) ved at lægge en ironisk distance. Dette ser vi endvidere som en måde, hvorpå deltagerne bryder med de normative positioneringsmuligheder, som bliver stillet til rådighed i kommunikationen via vores interviewspørgsmål. Deltagerens forhandling af hjemløsebegrebet viser, hvordan de subjektiveringstilbud, der stilles til rådighed i interviewsamtalen, tages op, bearbejdes og gøres til deres egne. Overordnet set er tendensen den, at det er *herbergssoverne*, som søger en positionering indenfor kategorien 'boligløs' (frem for hjemløs), da det gør det muligt for dem at konstruere en identitet inden for normalitetens grænser. Blandt andre af deltagerne (primært *gade-soverne*) synes tendensen at være anderledes.

4.4.3 Jeg er hjemløs...

Den anden del af deltagergruppen positionerer sig eksplicit indenfor en hjemløsekategori. Eksempelvis bruger disse deltagere personstedordene 'vi' og 'os' i deres fortællinger om hjemløse:

"Du skal huske at, som hjemløse, ser vi det positive, for det meste, eller det er vi i hvert fald nødt til.

Det gør jeg i hvert fald. Fordi eller bliver verden for sur" (Ronja 20:48).

Her oplever vi altså til sammenligning med gruppen beskrevet ovenfor, at deltagerne benytter sig

af positioneringsmuligheden 'hjemløs'.

Deltageren René understreger hertil, at der skal mere til at kunne kalde sig 'hjemløs' end det at stå uden bolig:

“Er du hjemløs, så kan du ikke bare gå op til din familie og sige hallo, nu flytter jeg ind hos mor og far igen fordi jeg lige... Det kan man ikke når man er hjemløs. Så er det sådan, at så er du overladt 100 procent til dig selv og der er ikke nogen hjælp at hente nogen steder fra. 'Uden bolig', jamen hip hurra. Nu har jeg så valgt at være hjemløs på grund af mine hunde. Jeg kan ikke engang komme på Herbergerne på grund af dem. Så er det sådan, så er man hjemløs” (René 30:54).

René er altså, ligesom Janus, Martin, Rasmus og Mike (se forrige afsnit 'Jeg er ikke hjemløs') medvirkende til en dekonstruktion af den formelle hjemløsekategori, som han dog indskrives i og udfylder med 'at være 100 procent overladt til sig selv'.

Den tidligere gadesover Søren dekonstruerer helt den tekniske definition af en hjemløs som en person, der mangler en bolig, med en fortælling om, at man godt kan være hjemløs, selvom man har en bolig:

“Hjemløse det er jo et stort begreb. Det kan godt være nogle der har, er i bolig. Det kan også, det kan ligeså godt være nogle der er i bolig, som er på kanten til at blive smidt ud, som skal reddes, som det er nogle der bor på gaden, altså” (Søren 05:47).

Begge grupper af deltagere understreger altså, at der hører mere til den sociale kategori 'hjemløs' end det at være 'uden hjem' og peger på kategoriale skel mellem hjemløshed og boligløshed. Mens førstnævnte gruppe verbalt orienterer sig mod det at være boligløs, godtager den anden gruppe de positioneringsmuligheder, vi tilbyder dem via hjemløsebegrebet.

Som flere af de ovenstående citater indikerer, er det ikke kun igennem italesættelser af tilhørsforholdet til hjemløsebegrebet, at dette kommer til udtryk. Men også gennem praktiske aktiviteter og procedurer i deltagernes hverdag. Deres positioneringer bliver performede gennem både 'doings' og 'sayings'. For eksempel er det karakteristisk for de af deltagere, der eksplicit benævner sig selv som hjemløse, at de benytter sig af hjemløsetilbud, såsom Hjælperiet (Søren), Reden (Ronja), Fedtekælderen (Jimmy), Morgencaféen (Søren), Perronen (Terese) og salg af hjemløseavisen Hus Forbi (Ronja, Jimmy og René), alt imens andre deltagere lægger vægt på at de skal spise 'lige som andre mennesker', og at de handler ind og laver mad. (Rasmus og Janus 23:24).

Selvom nogle af deltagere gerne definerer sig som hjemløse (Ronja, Jimmy, René, Terese og Søren) og nogle ikke gør (Rasmus, Janus, Hassan, Mike og Martin), så synes den samme fortælling om

en 'traditionel' hjemløs at gå igen blandt alle de interviewede, og denne fortælling ønsker ingen af dem at koble deres selvfortælling op på, hvilket vi vil søge at illustrere i det følgende.

4.4.4 ...men så hjemløs er jeg heller ikke

Ronja, Jimmy, René og Søren, der ellers identificerer sig med hjemløsebegrebet, tager verbalt, og især praktisk, distance til den 'traditionelle' hjemløshed, som også ifølge disse interviewdeltagere er karakteriseret ved alkoholikere og junkier.

Ronja og Jimmy fortæller, at de ofte aktivt har valgt at sove på gaden, fordi:

“ (...) så har man jo så Hillerødgade [herberg], hvor man kan flytte ned til alle junkierne og lære hvordan man fikser og så vil man hellere bo på gaden og tjene sine penge på gaden” (Ronja 02:49).

Dette dilemma går igen i alle gadesovernes fortællinger. Ronja og Jimmy fortæller, at det er svært at finde hjemløsetilbud, som giver mening for dem at benytte sig af, eksempelvis fordi:

“ (...) det mad der kommer ud på bordet, der når der at komme 20 hænder i, fordi der er ikke gaffer og alt muligt til det her (...) Hvem gider at æde det her, når de står og fikser sig i fingrene og alt muligt?” (Jimmy 28:17).

René fortæller, at han ikke vil udsætte sine hunde for det miljø, der findes på Københavns herberger (René 15:46) og Søren forklarer således:

“ (...) det var faktisk sjovere at sove udenfor end det er på et herberg. Der er tyveri (...) der sover du i en natcafe med en 30-40 andre mennesker (...) Altså, der er hunde og folk der snorker og hunde der gør hele natten og så kommer politiet nogle gange om natten fordi der er uro og sådan noget. Så det er faktisk meget bedre at sove udenfor. Skide meget med vejret. Det er bare at have en god sovepose” (Søren 17:20).

Gadesovernes rutiner viser sig her struktureret af en fælles fortælling om det 'traditionelle' hjemløsemiljø som et miljø, de ønsker at distancere sig fra.

Både Søren og René er endvidere opmærksomme på kropsligt at tage afstand fra den 'rigtige' hjemløse:

“Jeg vil godt se lidt ordentlig ud, når jeg står og ude med at aviser, men det... Jeg behøves ikke indirekte fortælle folk, at jeg er hjemløs. Så er det så nogen gange, man kan jo ikke gøre ved, at man ikke lige får et bad hver dag” (René 17:10).

“(…) hvis du står [og sælger Hus Forbi] og ser velsoigneret ud, så ser du ud til at du bruger dine penge til noget fornuftigt. I stedet for at du går hen og giver en der ligner en junkie, altså, og der står lige hundrede meter længere henne, en der ser frisk ud, og ser ud til han bruger det på mad eller tøj eller et eller andet i den stil, så vil du hellere gå hen og købe en avis af ham. Det kan vi blive enige om hurtigt, altså, så det” (Søren 28:59).

Der danner sig den fortælling om disse deltagere, at nok er de hjemløse, men så hjemløse er de heller ikke. ‘Junkien’ (Ronja 02:50), ‘den usoignerede avissælger’ (Søren 28:14), ‘den stive grønlander’ (Rasmus og Janus 46:34) og lignende stereotyper er repræsentationer, som begge de definerede grupper distancerer sig fra.

Deltagerne udfylder altså kategorien ‘traditionel hjemløs’ på en særlig måde, og vi ser ligeledes, at de forventer, at samfundet gør det samme:

“Jeg vil sige dem som folk normalt, når du siger ordet hjemløs, så tænker folk på en ældre herre med en bajer i hånden og som er usoigneret. Det er dem de fleste folk tænker på. De tænker måske ikke på sådan nogen som mig og Ronja. Altså jeg har da oplevet flere gange, når jeg siger “jamen jeg er hjemløs”, “er du hjemløs?” altså” (Jimmy 21:27).

Citatet ovenfor viser, hvordan en social kategori ikke blot er noget man *gør*, men ligeledes noget man *gøres* til (Staunæs 2004). Samtidig viser det, hvordan deltagerne vurderer om den måde, de *gøres* deres kategorier på, lever op til deres egne og andres forventninger om passende eller upassende opførelse (Ibid: 249).

Simpelt konstrueret kan forhandlingerne opsummeres således, at en del af deltagerne afviser kategoriseringen som hjemløs og finder betegnelsen uden bolig mere passende i forhold til deres situation. Den anden del, primært gadesoverne, italesætter sig selv som hjemløse, men afviser at være en del af det miljø, der findes på de traditionelle hjemløseherberger og væresteder.

4.4.5 Jeg kan klare mig selv

Overordnet set må vi, på baggrund af ovenstående, forholde os til vores interviewdeltagere som en heterogen og mangfoldig gruppe, der gør gade-/herbergssover på multiple måder, men som fælles modpositionerer sig til den traditionelle hjemløse. Larsen (2009) forklarer, at:

”(...) de ”anderledes” i al almindelighed er dem, man kan distancere sig fra (...), og de kan være den modposition, der er med til at definere, hvem vi selv er, og hvad der er den rigtige kultur og levevis. Dette er en form for selvbeskyttelse og led i opretholdelse af selvidentiteten som værende ”normal”” (Larsen 2009:18).

Der kan peges på, at deltagerne bruger ovenstående forhandlinger til at konstruere en selvfortælling som ’normal’ – eller i hvert fald at positionere sig i kontrast til den anderledeshed, der kan knyttes til den traditionelle hjemløse. Som analysen i flere sammenhænge har eksemplificeret tegner empirien et billede af, at deltagerne praktiserer (både ’doings’ og ’sayings’) ofte er organiseret ud fra et mål om at kunne positionere sig indenfor rammerne af ’alle andre mennesker’ (Rasmus og Janus 23:26) eller ’andre unge mennesker’ (Ronja 06:55). Empirien er dog ofte karakteriseret gennem kontrastfyldte udtalelser og historier, og deltagerne fortæller sig ofte ligeledes ind i en kategori som ’anderledes’. Blandt eksemplerne på dette kan nævnes Ronja, der refererer til sig selv som en ”*skæv eksistens*” (Ronja 01:00:00) og Terese, der møder os uden sko på og som efterfølgende i interviewet forklarer, at:

”(...) jeg er ikke et menneske på den måde, jeg har aldrig været det menneske, aldrig (...) Jeg har altid været et menneske der skal gå på bare tær” (Terese 43:27).

I forbindelse med visse hverdagsfortællinger giver det mening for deltagerne at søge en positionering som ’normale’, mens det i andre er anderledesheden der søges. En central pointe, som vi vil diskutere i specialets diskussion, er, at deltagerne altså ikke entydigt synes at orientere sig mod inklusion i normalsamfundet.

I krydsfeltet mellem en søgen efter at tilhøre normaliteten og samtidig at dyrke anderledesheden, synes fortællingen om ’at kunne klare sig selv’ at være vigtig for deltagerne. René udtrykker, at han har valgt at være hjemløs og begrundet dette valg med, at: ”*Jeg er min egen herre*” (René 07:00), Terese stiller sig uenig overfor sine pædagogers vurdering af hendes kapabilitet:

”Ja ja de [pædagogerne] tror ikke, at jeg kan klare mig selv, de, de har læst mine papirer, og der står, at jeg ikke kan klare mig selv, men jeg kan godt klare mig selv, og de har bare været lidt svære over for mig, og så leger jeg dum, så leger jeg bare dummere end jeg er” (Terese 50:03).

Og Janus understreger, at han ikke har brug for hjælp:

”Jeg kan jo godt tænke. Jeg har ikke brug for folk til at hjælpe mig, jeg ved nok hvornår jeg skal hjælpe mig selv” (Janus 52:07).

I forlængelse af dette giver han dog udtryk for en frustration over, at han ikke kan få den hjælp, som han mener er nødvendig for, at han kan komme ud af ungeherberget (Janus 42:53). Kontrasten mellem at ville klare sig selv, og alligevel forvente indgriben udefra, kan forklares således, at: *“Man positioneres og positionerer sig og kan på den måde gøre multiple og modsætningsfyldte subjektiviteter”* (Staunæs 2004:57). En deltager fortæller, at hun har valgt at være hjemløs på grund af: *“Det frie liv. At man har selvkontrollen over sit eget liv”* (Ronja 55:17). Senere i samme interview fortæller hun, at hun leder efter en bolig, hvortil hun forklarer, at:

”Jeg har det nok efter så mange år på gaden, så har jeg det sådan lidt, nu er det sgu kommunens ansvar, et eller andet sted, at gøre noget for mig, fordi jeg føler sgu aldrig de har gjort noget og det de har gjort, det har været halve løsninger altså” (Ronja 08:16).

Vi ser på sådanne modsatrettede udtalelser fra det perspektiv, at mennesker fortæller sig selv forskelligt for på den måde at skabe mening, enkelthed og selvfølgelighed i deres komplekse og sammensatte hverdag. Deltagerne søger normalitet og anderledeshed på en og samme tid. De forventer på den ene side, at kommunen tager ansvar og fortæller modsat, at de kan klare sig selv og ikke har brug for hjælp. Vi ser på den måde, at deltagerne i deres selvfortællinger konstant tilkobler og frakobler sig det samfund, der omgiver dem.

4.4.6 Afslutning

Nærværende analysedel har primært taget udgangspunkt i den type af praksisser, der kan karakteriseres som 'sayings'. Hvordan har deltagerne fortalt sig selv, hvordan ønsker de at fremstå i kommunikationen med os og med samfundet, med andre ord, hvordan giver det mening for deltagerne at fortælle sig selv i forhold til at forhandle og konstruere en selvfortælling, som er formålstjenlig for dem?

Analysen har fremkaldt et billede af en yderst heterogen gruppe, der gør gade-/herbergssovere på forskellig og ofte modsatrettet vis deltagerne imellem. Samtidig er det en målgruppe, der knyttes sammen af, at de alle er boligløse i den forstand, at de sover på gaden eller på herberger og forsorghjem til daglig. De tager alle afstand fra traditionelle hjemløsepraksisser, men indgår på kontrastfyldte måder i praksisser, der orienterer sig mod både normalitet og afvigelse, at være afhængig og uafhængig. Vi skal nu se, hvordan anvendelse af IKT indgår i netop disse forhandlinger, mere specifikt hvordan IKT indgår i måder, hvorpå de unge gade-/herbergssovere tilkobler og frakobler sig det kommunikative sociale system.

4.5 Del 4 – IKT som aktør i den kommunikative hverdag

Ud fra det teoretiske perspektiv, at teknologier er aktører i den sociale verden, snarere end de er indifferente redskaber og formidlere af mellemmenneskelig aktivitet (Latour 2008), ser vi i nærværende analyse på, hvordan IKT kan ses som et element, der indgår i gade-/herbergssovernes kommunikative involvering og ikke-involvering i samfundet. Vi vil således undersøge, hvordan deltagerne på forskellige måder kommunikerer eller ikke kommunikerer med deres omverden, og hvordan dette kan ses som en effekt af alliancer med forskelligt IKT.

Analysedel 4 er skrevet som besvarelse på følgende arbejdsspørgsmål:

Hvordan er IKT med til at producere gade-/herbergssovernes kommunikationspraksisser?

Denne analysedel trækker på en analytisk forståelse af teknologier som medproducerende elementer for social praksis og trækker her på Gramm-Hanssen og Reckwitz. Ligeledes inddrager vi igen Warde og forståelsen af engagement i organiseringen af forskellige praksisser.

4.5.1 Kommunikation på tværs af tid og rum

Interviewer til Ronja: "Så I skriver mails sammen?"

Ronja: "Ja, fordi hun [Ronjas sagsbehandler] har fundet ud af at det er den nemmeste måde at komme i kontakt med mig . Jeg er for meget ude på gaden og for meget væk så..."

Interviewer: "Hvordan synes du det kan fungere, at I kan skrive sammen?"

Ronja: "Det fungerer fint. Så skal jeg ikke til alle mulige møder. For mig er det en stor...en fordel"
(Ronja 13:40).

Ronja har aldrig mødt sin sagsbehandler personligt, foruden den første gang hun skulle ansøge om kontanthjælp, fortæller hun. Forbindelsen mellem Ronja og hendes sagsbehandler holdes derimod sammen af e-mailkommunikation; en konfiguration, som for Ronja betyder, at hun er fri for at møde op et bestemt sted på et bestemt tidspunkt.

Ifølge Latour er teknologier vigtige, fordi de transporterer interaktioner i tid og rum. Når mennesker indgår i alliancer med teknologier, som indrammer det sociale, så muliggøres intime relationer (Latour 1996). Det er således ikke den fysiske afstand, der bestemmer nærværet mellem mennesker. Han eksemplificerer ved at forklare, at:

"Jeg kan være en meter væk fra nogen i den næste telefonboks og ikke desto mindre være tættere forbundet med min mor 10.000 km borte" (Latour 1996: 50).

Kun Ronja fortæller om netbaseret kontakt til sin sagsbehandler, men størstedelen af interviewdeltagerne benytter e-mails og sociale medier som Facebook til at være i kontakt med venner, bekendte og familie rundt omkring i landet. Eksempelvis forklarer Ronja om sit forbrug af Facebook, at:

“Det er for at få fat i de venner man har rundt omkring i Danmark og lige sige at man lever. Jeg oplever at der på nettet...hvis ikke man har været på i nogle dage, så er der flere som spørger, hvad fanden der lige er sket” (Ronja 10:33).

Citatet viser, at internettet er medproducerende for Ronjas kommunikationspraksisser på en sådan måde, at hun kan opretholde sin 'tilstedeværelse' overfor kontakter, som hun ikke står i umiddelbar/fysisk nærhed til. Ifølge Reckwitz er forholdet mellem aktører og ting stabilt og uundværligt i den forstand, at ting altid indgår som nødvendige komponenter i en social praksis, og således reproducerer det sociale (Reckwitz 2005: 252). Det er imidlertid ikke blot i forbindelse til familie og bekendte i Danmark, at deltagerne allierer sig med IKT. Ronja fortæller for eksempel, at internettet muliggør, at hun kan holde kontakt med venner i Afghanistan. Herbergssoveren Martin fortæller, at han via nettet er i daglig kontakt med sin mor og venner i USA (Martin 06:11). Mike mailer til sin kusine i Australien (Mike 11:06) og gadesoveren René til venner i Holland:

“Det er godt nu, nu for eksempel her til sommer der skal mig og min bror jo en tur til Holland (...) Og der kender jeg jo også folk jo. Det gør han også. Og så er det jo rimelig rart at kunne skrive til dem, at hallo jeg kommer til Holland der og der, og så kommer de jo og møder en (...)” (René 25:08).

En del af deltageres sociale aktiviteter er således organiseret gennem teknologiens udvidelse af tid og rum, som muliggør kommunikationspraksisser på tværs af disse og ikke kræver fysisk fællestilstedeværelse, hvorfor de unge uden videre kan holde kontakt med venner, familie og ligeledes kommunen. Teknologien muliggør på forskellige måder tilkobling til det lokale, det globale og samfundet som et kommunikativt fællesskab.

4.5.2 Tilgængelighed

Vi så i analysedel 3 'Hjemløsheden til forhandling', hvordan deltageres fortællinger om, at de kan klare sig selv spiller en central rolle i interviewene. Til denne fortælling knytter sig angiveligt en orientering mod friheden eller retten til at bestemme, hvordan der skal kommunikeres – friheden og retten til at bestemme sin tilgængelighed. Vender vi tilbage til Ronjas e-mailbaserede forhold til sin

sagsbehandler, ser vi, at Ronja lægger vægt på, at kontakten sker, når det passer hende. Det interessante for vores vidensinteresse er, hvordan IKT bidrager til eller modarbejder denne frihed. Mikes IKT-praksisser viser sig ligeledes organiseret af en målsætning om kontrol over sin tilgængelighed: "(...) *ni ud af ti gange der har de fundet ud af, at det hjælper ikke noget at skrive, for jeg svarer ikke tilbage (...)*". Han forklarer herefter om sine e-mailpraksisser, at:

"Hvis ikke der står navn fra hvem e-mailen er fra, eller hvis der bare står Facebook eller et eller andet, så bliver der bare klikket oppe i hjørnet, slet alt, du ved ik. Og så er det kun lige dem jeg gider at læse" (Mike 21:41).

Mike fortæller om sig selv, at han ikke er tilgængelig med mindre, der kommer noget i hans inbox, han *gider* at læse. Han forklarer eksempelvis, at han missede et møde hos kommunen, og at:

"(...) det kan da godt være at de har sendt mig e-mail, det skal jeg ikke kunne sige, jeg har bare ikke læst det" (Mike 21:51).

Hos flere undersøgelsesdeltagere ser vi altså, at internettet kan være medskabende for praksisser, hvor tilvalg og fravalg af kommunikation og tilgængelighed er et mål.

Rasmus og Janus fortæller, at de udover til 'hygge' og 'tidsfordriv' (Rasmus 18:13), har brugt Facebook som et redskab til at bryde med mere personlige uønskede relationer. Janus fortæller om sit forhold til Facebook, at: "(...) *jeg har haft et kæmpe liv... jeg har haft masser af venner, en hel telefonbog og 300 venner på Facebook*" (Janus 16:24), men at han har valgt at slette sin konto, fordi:

"(...) folk er kun derinde for at fortælle, at de er i live. Altså, det... jeg er fuldstændig ligeglad med om folk tror jeg er død eller i live" (Janus 17:03).

Rasmus supplerer ved at forklare, at:

"(...) alle de venskaber, jeg havde ovre fra Jylland, dem har jeg slettet, jeg lavede bare en ny [Facebook-profil]. Deaktiverede min egen og lavede en ny. Jeg gad ikke dem der nede [i Sønderjylland] mere" (Rasmus 18:26).

Janus og Rasmus' Facebook-aktiviteter viser sig her organiseret gennem orienteringen mod at distancere sig fra tidligere forbindelser og den praktiske forståelse, at internettet muliggør eksklusion

af sådanne uønskede relationer. Denne forståelse ses ligeledes i Tereses fortællinger om sit forhold til sin mand:

“Jeg har to [Facebook-]profiler (...). Den anden ved han ikke hvem er. Når jeg ikke gider at snakke med ham mere, når han har fattet tingene, så bruger jeg min helt nye. Men lige nu bruger jeg faktisk kun min gamle - helt gamle” (Terese 17:14).

Gramm-Hanssen (2011) understreger, at teknologier fungerer som elementer i organiseringen af praksisser, men at de aldrig determinerer handlinger, da disse altid er åbne for individuel fortolkning og håndtering (Gramm-Hanssen 2011: 74). I interviewene er der forskellige opfattelser af, om og hvornår e-mailbaseret interaktion som en aktør i kommunikationen er godt eller dårligt for opretholdelsen eller brydningen af forskellige relationer. Som vi ser ovenfor peger Ronja på, at en effekt af e-mailens tids- og rumlige kvaliteter, der giver mulighed for at kommunikere på trods af fysisk afstand, bliver, at hun er fri for at møde op hos sin sagsbehandler. Ronjas kommunikation med kommunen er organiseret gennem e-mailteknologien og et engagement i at holde sig på afstand og være tilgængelig, når det passer hende.

Martin fortæller derimod, at han oplever kommunen som et sikkerhedsnet, hvilket han sætter stor pris på. For ham er sagsbehandleren en hjælp til at få lagt en strategi i forhold til at få det bedre og komme videre i livet. I den forbindelse finder han kommunikationsteknologier mere begrænsende end befriende. Han forklarer:

“(...) dog synes jeg, at vi klart får meget mere udrettet når vi mødes med hinanden [I1: Ja] og taler. Øhh endda sådan noget som en telefonsamtale, der har det allerede en tendens til at falde lidt fra hinanden hurtigere, måske de aftaler man laver ik'. Så der vil jeg...der hjælper det at møde personligt frem“ (Martin 12:57).

Kommunikationsteknologier synes at blive forbundet med distancerede relationer, som deltagerne altså engagerer sig forskelligt i. Deltagerne, Martin og Ronja, oplever, at IKT henholdsvis begrænser og muliggør særlige måder at forstå, udføre og engagere sig i kontakten med kommunen, og e-mailen tager (her) del i disse forhandlinger.

Deltagernes kommunikationspraksisser organiseres altså blandt andet af IKT's fluiditet i forhold til kommunikationens tids- og stedslighed, som muliggør en frihed til at bestemme tilgængelighed i forhold til omverdenen.

4.5.3 Teknologier som obligatoriske

Som vi viste i det foregående, er teknologier med til at muliggøre kommunikation og tilstedeværelse (eller det modsatte) på tværs af tid og rum. Vi vil nu kort eksemplificere, hvordan teknologier er obligatoriske elementer i organiseringen af forskellige praksisser, og i forskellige tilfælde dermed synes at virke – ikke blot mulighedskabende, men også – komplicerende for hverdagen hos de unge gade-/herbergssovere.

Som vi har vist i analysedel 1 'Brug af IKT', finder gade-/herbergssoverne forskellige muligheder for adgang til internetforbindelse. Vi har her peget på, at de engagerer sig tilstrækkeligt i teknologien til at opsøge den (dog i varierende grad). Empirien viser imidlertid ligeledes, at anvendelsen af IKT også må ses i lyset af, at deltagerne blandt andet går på internettet, fordi flere services i dag kræver det. Dette gælder eksempelvis en række offentlige ydelser, som kræver NemID, og det er især i den forbindelse, at flere interviewdeltagere verbalt positionerer sig negativt i forhold til teknologien og endda som inkompetente IKT-brugere. Janus forklarer, at:

“(…) det er ik’ alle som har styr på computere. Man ved ikke om man taster rigtigt nogle gange og alt det der. Så jeg synes ik’ at det er NemID, det er svær-ID mand” (Janus 15:01).

Han understreger endvidere, at han kun benytter sig af Borgerservice på nettet, fordi: “(…) *man er jo nødt til at gå derind*” (Janus 14:50). Denne fortælling underbygges i interviewet med Søren, som forklarer, at:

“(…) jeg har faktisk først lige fået den [NemID] for nyligt, fordi ellers kunne jeg ikke, der var et eller andet jeg ikke kunne, hvis jeg ikke fik det, jo det var for at søge SU. Jeg skulle til at søge SU, så jeg skulle have den der [NemID]. Og ja, man kan ikke gå ind på en masse forskellige andre hjemmesider uden den, så det blev jeg nødt til, det var jeg tvunget til” (Søren 31:10).

Vi ser her, at NemID ikke blot er en ressource, der muliggør specifikke handlinger, og som man kan vælge at trække på. Det bliver samtidig en obligatorisk praksis, som man 'er tvunget til' at indgå i, hvis man vil tage del i samfundet og de kommunikationssystemer, der holder det sammen. Gram-Hanssen (2011) forklarer, at teknologier i deres komplekse samspil med den sociale verden er med til at skabe ændringer, der spreder sig vertikalt i de netværk, de indgår i. Indførelsen af NemID kan ses som et led i digitaliseringen af samfundet, hvor regler om og procedurer i forhold til digital henvendelse, eksempelvis i offentlige instanser, strukturerer 'mødet med borgeren'. Det er her interessant, at de unge i undersøgelsen oplever, at sådanne forskellige digitale tilbud er bundet sammen på en sådan måde, at deres hverdag kompliceres. Mike omtaler NemID, som: “(…) *noget gud han har skabt i vrede*”

(Mike 22:51) og forklarer, at:

“(…) der kunne jeg jo heller ikke få NemID. Fordi jeg havde jo heller ikke fået noget sygesikringskort. Og da jeg jo så ikke havde fået NemID, så kunne jeg jo så heller ikke gå ind og søge alt det her shit [kontanthjælp og SU], som jeg skulle søge” (Mike 22:08).

Vi spørger ligeledes René, hvorvidt han har NemID, hvortil han svarer:

”(…) det er bare rimelig svært at få et sygesikringskort herovre, når du ikke har en adresse herovre. Folkeregister” (René 26:00).

Citaterne viser, hvordan visse teknologier kan gå ind og besværliggøre og begrænse gennemførelsen af praksisser. Interviewene tegner et billede af, at digitaliseringen af samfundets kommunikationsplatforme her kan være ekskluderende for de, der ikke kan imødekomme visse krav (om eksempelvis internetadgang og folkeregisteradresse).

Teknologier er en så integreret del af samfundets opbygning og derfor en obligatorisk del af forskellige hverdagspraksisser, uanset om man står med eller uden bolig. Det kræves, at man allierer sig med teknologien for at tage del i forskellige kommunikative kontekster, fordi forskellige kommunikationsprocesser, såsom boligsøgning, jobsøgning og flere offentlige services, udelukkende finder sted via nettet.

Ikke alle deltagere finder NemID svært eller problematisk. Martin fortæller, at han bruger det regelmæssigt og supplerer med, at:

”Jeg har faktisk købt mig selv sådan en nøgle, så jeg er fri for kortet. Alt det bøvl (...) Så har du [NemID-]nøgler i, jeg tror det er tre eller fire år, indtil den løber tør for batteri” (Martin 10:00).

Dette kan ses som et tydeligt eksempel på, hvordan forskellige elementer, der er med til at organisere en praksis, må ses i samspil med hinanden, snarere end isolerede. Anvendelsen af NemID kommer hos Martin til udtryk gennem viden, færdigheder og relevant materialitet. Derudover forstås engagement i NemID, i Martins tilfælde, som formålstjenligt i forhold til at nå et mål om at indgå i etablerede systemer og som strukturering af praktiske gøremål i hverdagen.

Digitaliseringen bliver en ressource for de gade-/herbergssovere, der indgår i IKT-praksisser med det fornødne udstyr, færdigheder, viden og engagement. Tværtimod kan digitalisering siges at virke ekskluderende for de gade-/herbergssovere, der ikke gør. Det er dog væsentligt, at den viden, de fær-

digheder og det engagement, der blandt andet er med til at organisere måden, hvorpå NemID anvendes og får betydning, påvirker hinanden indbyrdes. Da deltagerne, som vi så i analysedel 1 'Brug af IKT', udfører en række praksisser gennem digitalt træned kroppe, mener vi, at en relevant tolkning af flere af deltageres manglende viden og færdigheder i forhold til eksempelvis anvendelsen af NemID, organiseres af et manglende engagement i denne praksis.

4.5.4 Afslutning

Vi har i nærværende afsnit set eksempler på, hvordan IKT virker medproducerende for de kommunikationspraksisser, der udføres blandt de unge gade-/herbergssovere. Vi har set, at en effekt af deltageres alliancer med kommunikationsteknologier bliver en udvidelse af tid og rum, som opleves mulighedsfremmende i visse situationer og begrænsende i andre. IKT producerer særlige former for kontakt i både lokale og globale kontekster – med bekendtskaber langt væk og med for eksempel en sagsbehandler i den pågældende kommune. Samtidig producerer den en mulighed for eksklusion af kontakt og (hos vores interviewdeltagere) for en fortælling om 'friheden til at bestemme præmisserne for kommunikation'.

Vi har her endvidere set, at IKT som obligatoriske elementer i det kommunikative system kan fungere ekskluderende for medlemmer af samfundet, som af den ene eller anden grund ikke kan tage del i disse obligatoriske aktiviteter. Analysen viser hertil, at de unge gade-/herbergssoveres manglende deltagelse i specifikke IKT-praksisser må forstås i forhold til engagementet i de mål, som deltagerne, i deres alliancer med IKT, orienterer sig mod.

4.6 Delkonklusion – del 3 og 4

Analysedel 3 og 4 er udarbejdet som besvarelse af problemformuleringens andet delspørgsmål. Med dette delspørgsmål har vi søgt indsigt i IKT's betydning for inklusion (eller modsat) i den kommunikation, der udgør samfundet. Dels har vi set nærmere på, hvordan de unge gade-/herbergssovere gennem 'doings' og 'sayings' involverer sig i og/eller trækker sig ud af normalsamfundet, og dels hvordan IKT er medproducerende for de unges kommunikation og forhandlinger af inklusion og eksklusion. Også her tegner empirien et billede af en heterogen, kontrastfyldt gruppe, der orienterer sig mod forskellige mål.

Ovenstående analysedele (1-4) som fra hvert sit perspektiv, dog med et fælles udgangspunkt i interviewdeltageres praksisser, forstået som 'doings' og 'sayings', har søgt at kortlægge kompleksiteten

---

i ti unge gade-/herbergssoveres IKT-praksisser (herunder kommunikationspraksisser, inklusionspraksisser og eksklusionspraksisser). I 'Kapitel 5: Diskussion' vil vi lade analysernes pointer smelte sammen, hvorigennem vi vil diskutere koblingen af *unge gade-/herbergssovere* og *IKT-praksisser* i et inklusionsperspektiv.

Kapitel 5 Diskussion

“(...) når du siger ordet hjemløs, så tænker folk på en ældre herre med en bajer i hånden og som er usoigneret. Det er dem de fleste folk tænker på. De tænker måske ikke på sådan nogen som mig og Ronja. Altså jeg har da oplevet flere gange, når jeg siger ‘jamen jeg er hjemløs’, ‘er du hjemløs’??”

- Jimmy, ung gadesover

I dette kapitel diskuterer vi analysens samlede pointer. Indledningsvis rammesætter vi de unge gade-/herbergssoveres IKT-praksisser gennem de tre ressource-begreber *IKT-adgang*, *IKT-færdigheder* og *IKT-engagement*. En diskussion af sammenspillet mellem niveauerne af disse tre ressourcer hos interviewdeltagerne giver anledning til at positionere de unge gade-/herbergssovere som relativt digitalt inkluderede. Endvidere giver det anledning til en efterfølgende diskussion af forholdet mellem digital inklusion og kommunikativ inklusion, og den påstand, at det ene ikke nødvendigvis fører til det andet. Vi vil her pege på, at de unge gade-/herbergssovere ikke entydigt orienterer sig mod inklusion i normalsamfundet, men konstant tilkobler og frakobler sig de kommunikative systemer omkring dem. Endvidere vil vi diskutere, hvorvidt målgruppetænkning giver mening i forhold til den specifikke socialgruppe unge gade-/herbergssovere.

5.1 Tilkobling og frakobling

Vi har i de fire analysedele arbejdet med at beskrive, hvordan IKT-praksisser organiseres og kropsliggøres i en hverdag som ung gade-/herbergssover i Danmark. Fra et praksisteoretisk perspektiv har vi arbejdet ikke-normativt med de ti deltagers egne 'sayings' om hverdagen som gade-/herbergssover, og hvordan IKT indgår heri. Som vi har lagt op til i analysens 'Delkonklusion - del 3 og 4', genindtager vi nu en normativ position med fokus på, hvorvidt og hvordan unge gade-/herbergssovere i Danmark kan forstås inkluderet eller ekskluderet i de kommunikative processer, der er med til at definere os som samfund. Problemstillingen ser vi som yderst kompleks. Dels fordi de forskellige deltagere i interviewundersøgelsen kommunikativt tilkobler og frakobler sig samfundet på vidt forskellige og ofte kontrastfyldte måder. Dels fordi det synes svært at definere, hvornår eksklusion fra samfundets kommunikative systemer kan ses som en effekt af strukturelle vilkår, såsom boligløshed og økonomiske ressourcer, og hvornår det kan ses som en effekt af mentale orienteringer mod bestemte mål – og hvornår/hvorvidt disse i det hele taget kan forstås adskilt. For at anskueliggøre de mønstre og tendenser vi imidlertid ser træde ud af det komplekse materiale, vil vi i nærværende kapitel inkorporere analysens resultater i en diskussion af de kommunikative tilkoblinger og frakoblinger, der *gøres* i spillet mellem unge gade-/herbergssovere og IKT i et digitaliseret samfund. Vi vil, som nævnt indledningsvis, konceptualisere deltagerens anvendelse af IKT indenfor rammen af tre former for ressourcer i forhold til at indgå alliancer med teknologien, og måder hvorpå deltagerne hermed positioneres og positionerer sig inkluderende eller ekskluderende i det kommunikative sociale rum.

5.1.1 IKT-ressourcer -Adgang, færdigheder og engagement

Vi vil kort benytte dette afsnit til at opsummere analysens resultater. Da analysen har vist, at IKT-praksisser må forstås i et komplekst spændingsfelt mellem, hvad en aktør digitalt er i stand til, fysisk/strukturelt har mulighed for samt mentalt finder formålstjenligt, vil denne opsummering præsenteres gennem koncepterne IKT-færdigheder, IKT-adgang og IKT-engagement. Efterfølgende vil vi diskutere, hvad disse IKT-ressourcer betyder i et inklusionsperspektiv.

Færdigheder

Som kommunikationsaktører har vi brug for IKT-færdigheder, herunder viden og knowhow om teknologien og dens muligheder, for at bruge den passende og for at indgå i samfundets IKT-baserede kommunikationsprocesser på passende måder.

Vi indledte specialet med at fremlægge en dominerende typologisering af hjemløse som en digitalt frakoblet socialgruppe; en gruppe med manglende færdigheder indenfor brug af internettet. Københavns Kommunes konklusion på handlingsprogrammet 'Fælles Ansvar II' fra 2007-2011 ("Resultater - Fælles Ansvar II" 2011), som kan understøttes af adskillige internationale undersøgelser (Scheffer 1995; Dupuis et. al. 2011), viser, at mange hjemløse må betragtes som 'digitale analfabeter', der ganske enkelt ikke har lært at gebærde sig i digitale systemer.

Vores undersøgelse viser i kontrast til dette traditionelle billede af hjemløses forhold til IKT, at de unge gade-/herbergssovere udfører IKT-praksisser gennem digitalt træned kroppe, der kender til teknologiens muligheder og er i stand til at bruge dem i en række mangfoldige kontekster – sociale fora, mail-korrespondancer, spil og underholdning, indkøb, job- og boligsøgning etc.. Ser vi på vores interviewdeltageres viden, knowhow og færdigheder mener vi, at de kan positioneres under kategorien 'digitalt indfødte', og vi vil argumentere for, at gruppen af unge gade-/herbergssovere her adskiller sig mere fra den traditionelle hjemløse-kategori end de adskiller sig fra resten af den jævnaldrende befolkningsgruppe i Danmark. Hvor anden forskning dermed tegner et billede af hjemløse som ekskluderet fra det etablerede samfund, og nærmest ikke i stand til at opnå inklusion, viser vores forskning derimod, at de unge, når det kommer til færdigheder, selv vælger IKT-kommunikationen, og dermed IKT-inklusionen, til og fra.

Adgang

Anvendelse af IKT kræver blandt andet fysisk adgang til udstyr. Som redegjort for i analysen tager 'adgang' til computer- og mobilteknologier forskellig form blandt deltagerne. En enkelt deltager, Martin, har egen computer på sit værelse på et forsorgshjem. Ronja, der også ejer en computer,

har kun tilgang til denne i de perioder, hun kan besøge sin ven, hvor den står. Resten af deltagerne fortæller, at de anvender computere, der hvor disse er tilgængelige; det være sig på de herberger, hvor deltagerne holder til, på biblioteker, på væresteder, på netcaféer eller på Hus Forbis sælgerkontor, som flere af dem er tilknyttet.

Telefon ejer derimod flere af deltagerne. De som ikke selv har en telefon, de deler med en anden eller planlægger at anskaffe sig en. Telefonen har dog karakter af noget midlertidigt og flygtigt; noget som bliver væk, stjålet eller solgt. Adgang er således noget (de fleste af) deltagerne har i det omfang, de op søger den, og/eller ikke har mistet deres udstyr.

Engagement

Vi engagerer os i praksisser, når vi finder dem formålstjenlige i forhold til at nå vores mål (Warde 2005). Ligesom alle andre mennesker, engagerer de unge gade-/herbergssovere sig i de IKT-praksisser, der giver mening for dem i de sammenhænge, hvor det synes relevant. Her ser vi det mønster, at deres IKT-praksisser primært indebærer underholdning og personlige relationer. Vi ser endvidere, at deltagernes IKT-engagement nemt forstyrres af mere dominerende engagementer i andre af hverdagens praksisser. Diverse krydsende problematikker i, hvad vi vælger at kalde en kaotisk hverdag - såsom vanskeligheder i forhold til at kunne opbevare værdier, kriminelle miljøer, usikkerhed omkring økonomi, særlige forståelser af status og symbolske værdier og indtag af forskellige rusmidler - synes i høj grad at være organiserende for, hvilke aktiviteter deltagerne udfører, og hvordan de gør det. I situationer hvor IKT-praksisser og praksisser knyttet til ovenstående problematikker kolliderer, ser vi, at brug af IKT ofte 'kommer i anden række' eller fravælges. Det synes i mange tilfælde at give mere mening for de unge gade-/herbergssovere eksempelvis at orientere sig mod disse 'gade-praksisser', end det gør at engagere sig i at finde adgang til en computer eller en telefon. Det må her med rette indskydes, at deltagerfeltet spænder bredt fra en deltager med den holdning, at han ville blive sindssyg uden sin smartphone (Rasmus 9:55), til den deltager, der udtalte: "*Jeg har en nevø på fire, han ved mere om en Iphone end jeg gør*"(Mike 0:21).

Ovenstående lidt nøgterne beskrivelse af det mønster, der tegner sig af deltagernes IKT-færdigheder, -adgang og -engagement giver anledning til en lige så nøgtern 'afvejning' af de respektive niveauer af ressourcer, som ikke desto mindre udgør et godt udgangspunkt for den følgende diskussion. Simpelt konstrueret kan der tegnes det billede, at deltagernes *IKT-færdigheder* giver anledning til at tale om et relativt højt niveau af digital inklusion, alt imens der i forbindelse med ressourcerne *adgang* og *engagement* må argumenteres for, at deltagerne bevæger sig på grænsen mellem (og hele tiden ind og ud af)

digital inklusion og eksklusion.

SFI beskriver blandt andet social eksklusion ud fra den optik, at: *"Ikke-deltagelsen forekommer overfladisk set frivillig, men beslutningen om ikke-deltagelse er funderet i ekskluderende træk ved det omgivende samfund"* (Larsen 2004: 75). De unge gade-/herbergssoveres IKT-færdigheder, gør det muligt for dem at tilkoble sig. Perspektivet ligger i at forstå den frakobling, der følger med niveauerne af adgang og engagement, og konsekvenserne af, at gruppen af unge gade-/herbergssovere har færdigheder, men ikke de fornødne forudsætninger for at sætte dem i spil.

Centralt er, at kommunikative inklusions- og eksklusionsprocesser, i konteksten af unge gade-/herbergssovere og deres brug af IKT, ikke kan reduceres til en af ovenstående komponenter, da de er forbundet til hinanden og modsiger hinanden på samme tid. Disse forbindelser og modsigelser er centrale at bringe i spil for at indfange den mangfoldighed, der synes at være en konsekvens af, at unge gør 'gade-/herbergssover' og 'IKT-bruger' på samme tid, hvilket vi vil gøre i det følgende.

5.1.2 På grænsen mellem digital inklusion og eksklusion

Ser vi på deltagerne i konteksten af IKT-adgang, støder vi på et billede af en gruppe, der befinder sig i et spændingsfelt mellem inklusion og eksklusion i mainstreamsamfundet. Digitale ressourcer kommer hos den gennemsnitlige dansker ikke kun til udtryk i en kropsliggjort form (som viden og kompetencer), men ligeledes i objektificeret tilstand som materielle ejendomme. Ejer man IKT-udstyr, er det at skulle skaffe sig adgang til internet og telefoni således ikke umiddelbart en del af det at gøre 'IKT-bruger'. Det er det til gengæld ofte hos gruppen af gade-/herbergssovere, som har deltaget i vores undersøgelse. Som beskrevet kommer gade-/herbergssovernes adgang til IKT kun i begrænset omfang til udtryk i form af eget udstyr. De unge gade-/herbergssovere må altså gøre 'IKT-bruger' på alternative måder. Samfundet imødekommer dette ved eksempelvis at tilbyde offentlig adgang til nettet, og de unge gade-/herbergssovere imødekommer det ved (i varierende grad) at benytte sig af disse tilbud. Det relevante spørgsmål at stille her er, hvorvidt de unge kan karakteriseres som digitalt opkoblet, fordi de har mulighed for at komme på nettet, når de i modsætning til mainstreamsamfundet må se sig begrænset til at benytte især internettet på nogle præmisser, som er bundet op på eksterne regler og procedurer.

En analyse af hvordan deltageres computerpraksisser er organiseret viser altså først og fremmest, at størstedelen af deltagerne ikke har adgang til internettet i samme grad som den gennemsnitlige dansker, hvor ni ud af ti danskere mellem 16 og 89 år har direkte tilgang til en computer gennem husstanden ("*It-anvendelse i befolkningen – 2012*", 2012). Computerens økonomiske værdi gør den til et

objekt, der hører til den domestiske sfære i den forstand, at det synes nødvendigt at have et hjem for at eje en computer på en hensigtsmæssig måde. Deltagerne fortæller, at værdigenstande ikke hører sig til i gademiljøet, hvor de indbyder til tyveri og overfald. Ronja fortæller, at hendes computer er for farlig at rende rundt med på gaden, og Janus og Rasmus fortæller, at de skaffede sig af med deres computere, da de flyttede fra private hjem til herberget. Også deltagernes fortællinger om deres mobilpraksisser bygger på den praktiske forståelse, at livet på gaden er svært foreneligt med ejerskab af materielle værdier.

På den ene side ser vi, at deltagerne har *mulighed* for adgang (offentligt), *søger* adgang og *finder* adgang. Internetteknologien er således en del af hverdagslivet for gade-/herbergssoverne, selvom de ikke nødvendigvis har direkte adgang via eget udstyr. Der kan peges på irregulær men jævnlig opkobling til internettet. På den anden side ser vi, at gade-/herbergssovernes computerpraksisser ofte problematiseres af eksterne procedurer, såsom åbningstider og regler for hunde, samt det vilkår, at internetaktiviteter er til offentlig skue etc.. Da adgang til IKT for mange af deltagerne kræver en særlig indsats, får internetpraksisser for flere af deltagernes vedkommende karakter af noget, de indgår i, hvis det lige passer, og hvis de ikke bliver forstyrret af forskellige begrænsninger. Her synes det relevant at bringe 'IKT-engagement' som en ressource i spil. Det fremstår centralt, at deltagernes IKT-praksisser i høj grad er organiseret af det engagement, hvormed deltagerne orienterer sig mod at have eller at finde adgang til IKT-udstyr. Hvor den gennemsnitlige dansker sætter sig ved sin computer eller tager sin telefon op af lommen flere gange dagligt, stilles gade-/herbergssoveren konstant over for en vurdering af, hvad der opleves mest meningsfyldt. Hvorvidt det for eksempel er vigtigere at finde frem til en computer end at have sin hund ved sin side, om det er vigtigere at købe en ønsket Iphone end at finansiere sit hash-forbrug, om det er vigtigere at gå på nettet end at holde sig skjult fra sin mand eller politiet, om det er vigtigere at komme på nettet end at spekulere på, om andre mennesker på jobcentret kan kigge med over skulderen etc.. Da flere unge gade-/herbergssovere er obligerede til at bruge offentlig internetadgang, kan computerbrug ikke fuldt ud blive konverteret ind i deres personlige 'life-space' (Bure 2005) som hos den gennemsnitlige danske IKT-bruger.

Ser vi på IKT-færdigheder, giver det umiddelbart i højere grad mening at konceptualisere gruppen af unge gade-/herbergssovere som en digitalt inkluderet subkultur i det danske samfund. De *kan* IKT-brug. Der tegner sig dog et interessant billede af, at deltagernes IKT-viden og -færdigheder fremstår yderst kompetente i digitale kontekster, der tæller spil, YouTube, Facebook og kontakter til venner, familie og bekendte, som deltagerne navigerer hjemmefant rundt i, alt imens offentlige tilbud og digitaliseringsstrategier, såsom NemID og Borgerservice, ikke er en del af deltagernes knowhow. Sidstnævnte forbindes overvejende med noget uoverskueligt og besværligt. Her udgør begrebet *en-*

gagement som et medproducerende element for de unge gade-/herbergssoveres IKT-praksisser igen et væsentligt omdrejningspunkt. Når deltagerne finder det svært at bruge NemID og Borgerservice, alt imens de ubesværet odds'er på internettet, følger FCK på deres fanside, bestiller hundeseler via e-mails og følger en ægtefælles digitale færden, kan det tolkes ud fra det synspunkt, at deltagerne udfører de IKT-aktiviteter, de finder det formålstjenligt at engagere sig i, og her indgår angiveligt ikke (størstedelen af interviewdeltagerne taget i betragtning) praktiske offentlige tilbud.

Deltagernes IKT-aktiviteter fortæller om målgruppen, at de kender teknologiens muligheder og de bruger dem – i hvert fald når det passer dem – men spørgsmålet er her om færdigheder i forbindelse med ovenstående aktiviteter giver anledning til at tale om digital inklusion. Da deltagernes færdigheder i høj grad synes at afhænge af, hvad de engagerer sig i, synes det i nærværende diskussion ikke blot at være relevant at operere med deltagernes *engagement i IKT*, men lige så vigtigt med deres *engagement i kommunikativ inklusion*.

5.1.3 Digital inklusion med eller uden kommunikativ inklusion?

Ud fra ovenstående kan vi altså pege på, at de unge gade-/herbergssoveres måder at gøre 'IKT-bruger' på balancerer på grænsen mellem digital inklusion og eksklusion. På den ene side kan vi med undersøgelsen pege på de unge gade-/herbergssovere som digitale borgere, der igennem knowhow bevæger sig ubesværet på mobiltelefoner, computere og internet og involverer sig i internetteknologiens muligheder. På den anden side er dette 'digitale borgerskab' flygtigt, da forskellige problematikker, knyttet til adgang og engagement i forbindelse med hverdagen som gade-/herbergssover, nemt kommer til at fungere blokerende (Naylor & Karabanow 2010: 173). Flere deltagere giver som sagt udtryk for kun at bruge IKT i tilfælde, hvor det "passer ind". Vi må her stille spørgsmålstegn ved om mere eller mindre tilfældige interaktioner med IKT, selvom disse ofte kan være hjælpsomme, nødvendigvis kan ses i konteksten af kommunikativ inklusion.

Vi vil her lægge os op ad Bure (2005) og stille os kritiske overfor at betragte digital inklusion synonymt med kommunikativ inklusion og den antagelse, at den ene proces nødvendigvis fører til den anden. Kommunikativ inklusion må forstås i et komplekst spændingsfelt mellem økonomiske, sociale, humane og kulturelle ressourcer, såvel som ønsket om social deltagelse. Dette indebærer således andet end det rigtige forhold mellem 'IKT-færdigheder', 'IKT-adgang' og 'IKT-engagement'. Vores undersøgelse viser, ligesom Bures undersøgelse af hjemløse i Skotland fra 2005, at mennesker kan være relativt digitalt inkluderede uden, at de nødvendigvis kan betragtes som kommunikativt inkluderede (Bure 2005). Selvom de unge gade-/herbergssovere kender teknologien og dens muligheder, og bruger den kompetent og jævnlige, må de ikke desto mindre anses som socialt udsatte i den forstand, at de kan

kendetegnes ved at have en midlertidig boligsituation, økonomiske begrænsninger, dagligt forbrug af hash og/eller alkohol, usikker fremtid, ingen uddannelse eller 'almindeligt' job etc.. Viden og færdigheder indenfor brug af IKT er unægteligt gavnlige i adskillige tilfælde, men det er nærmere de måder, hvorpå disse færdigheder sættes i spil som bestemmer, hvorvidt der kan tales om kommunikativ inklusion. Sat på spidsen, kan man sige, at hvis de unge gade-/herbergssovere af den ene eller anden grund ikke oplever det som formålstjenligt at involvere sig i det sociale system, så finder de det tilsyneladende ikke mere formålstjenligt, fordi de kan gøre det digitalt.

Her må vi endvidere understrege, hvorfor vi, trods forholdsvis gode forudsætninger for anvendelse af IKT blandt gruppen, definerer dem som relativt digital inkluderede. Hvis man ikke har mulighed for at eje udstyr fordi det bliver stjålet, solgt eller mistes på gaden, hvis man er afhængig af offentlige institutioners åbningstider, hvis man ikke kan købe abonnement, da det kræver en adresse etc., så er man på mange måder strukturelt ekskluderet fra at deltage i digitale kommunikative aktiviteter på lige fod med det mainstreamsamfund, som på mange måder kræver, at man er konstant tilgængelig.

Bure argumenterer for, at teknologibrug må kontekstualiseres i hverdagslivet, og at hverdagslivet kan defineres som: "(...) *regular (...) production and reproduction of human social patterns*" (Bure 2005:118). Med studiet af hvordan gade-/herbergssovere allierer sig med teknologier, den mening teknologier tillægges, og hvordan teknologier er med i organiseringen af deres hverdagsliv, kan vi lægge os op ad Bures forståelse, at:

"Through the study of technology in everyday life it can be seen that technology is non-standardizing: it does not drastically change our life style patterns, but rather fits in with them" (Bure 2005:118).

De unge gade-/herbergssovere tilpasser deres brug af IKT på måder, som er relevante i forbindelse med deres liv, sådan at disse teknologier underbygger hverdagens mønstre og praksisser. Mobiltelefoner og internet anvendes på måder, som er inkorporeret i forskellige aktiviteter, der er fremherskende i gade-/herbergs miljøet (værdier som flygtighed, gade-sikkerhed, status inden for feltet, en hverdag præget af tilfældigheder etc.). Set fra det perspektiv, at de unge gade-/herbergssovere inkorporerer IKT på måder, som underbygger og er med til at holde sammen på gade- og herbergs hverdagen, kan gode IKT-færdigheder og relativ IKT-adgang altså ikke umiddelbart forstås forandrende i forhold til en situation som kommunikativt ekskluderet.

Dog kan der angiveligt fra det perspektiv, at *"ICT's form the necessary infrastructure of everyday life"* (Notley 2009: 1209) argumenteres for en sammenhæng mellem digital eksklusion og social/kommunikativ eksklusion. Castells, som arbejder med begrebet 'netværkssamfundet' i forståelsen af en digitaliseret social verden, skriver at: *"Inside the networks, new possibilities are relentlessly created. Outside the networks, survival is increasingly difficult"* (Castells 1996:171). Nye digitale teknologier kan have positive effekter på vej mod deltagelse i samfundet. Samtidig kan de ses som komplicerende faktorer for inklusion, eksempelvis idet at gade-/herbergssovere ikke har samme muligheder som mainstream-samfundet for at indgå i alliancer med teknologien, som der stilles krav om.

Anerkendelsen af, at unge gade-/herbergssoveres IKT-praksisser er indlejret i en hverdag af krydsende gade-/herbergspraksisser, som ofte problematiserer en lige-til anvendelse af computer, internet og mobiltelefon, fordrer en stillingtagen til, hvorvidt digitaliseringen af samfundets kommunikationssystemer har en ekskluderende effekt på særlige grupper i samfundet; grupper som ikke har de ressourcer, de skal bruge for at deltage på måder, som de har grund til at værdsætte. Selvom kommunikativ inklusion altså ikke kan ses som en kausal effekt af digital opkobling, er det vigtigt at pege på, at informations- og kommunikationsteknologien er en væsentlig aktør i unge gade-/herbergssoveres hverdag i det omfang, at de unge engagerer sig i den. Og dermed kan være en væsentlig aktør i unge gade-/herbergssoveres sociale involvering, i det omfang de engagerer sig i IKT'ens muligheder for kommunikativ deltagelse i samfundet.

Kontakter opretholdes og styrkes på tværs af tids- og rumlige afstande, forskellige services opnås gratis, der forbruges gennem køb af ting, spilles computerspil og dyrkes Facebook. Hvis man fra offentlig side ønsker at lave strategier, der skal skabe digital/kommunikativ inklusion for denne gruppe, viser vores undersøgelse således, at de unge allerede har de grundlæggende færdigheder og en opsøgende tilgang. Sådanne inklusionsstrategier må dog nødvendigvis tage udgangspunkt i, at målgruppen deltager i samfundet på måder, som de har grund til at værdsætte (Notley 2009), hvilket leder os til spørgsmålet: Kan unge gade-/herbergssovere betragtes som målgruppe for kommunikativ inklusion? Er det reelt noget man vil kunne opnå? Er det reelt noget, man burde prøve at opnå? Denne problematik vil vi introducere i det følgende afsnit.

5.2 Unge gade-/herbergssovere som målgruppe for kommunikativ inklusion?

Vi vil kort benytte nærværende afsnit til at forholde os kritisk til vores egen undersøgelse og opfordre læseren til at gøre det samme. Vi har på den ene side taget en ikke-normativ tilgang til de unge gade-/herbergssovere, forstået på den måde, at vi har forholdt os deskriptivt til de unges fortællinger og ikke har arbejdet ud fra fastlagte hypoteser. Vi har efterfølgende lagt den ikke-normative tilgang til side for at imødekomme udgangspunktet for specialets undersøgelse, som var en interesse for spændingsfeltet mellem kommunikativ inklusion af en voksende gruppe af unge, der 'er faldet ud af' en boligadministrerende tilværelse, og som i konsekvens heraf benytter sig af herberger og byens bænke som tilholdssted – i en IKT-kontekst.

Vi har set, at målgruppen anvender IKT i deres hverdag. Men anvender de IKT til at deltage i samfundet på måder, som de har grund til at værdsætte? Vi kan ikke med vores undersøgelse argumentere for et entydigt 'ja' på det spørgsmål. Hvilke strategier synes de unge her at benytte sig af? En nærliggende tolkning synes på baggrund af analysen at være: at de ikke nødvendigvis orienterer sig mod inklusion i normalsamfundet.

Vi spurgte indledningsvist os selv, om de unge gade-/herbergssovere vil rækkes ud efter, og på dette spørgsmål synes svaret at være både ja og nej. På den ene side giver (flere af) deltagerne udtryk for ikke at have fået den hjælp, de burde/skulle/ville have haft. På den anden side peger analysen på en fælles tilknytning blandt deltagerne til en fortælling om 'friheden til at passe sig selv' og altså en orientering mod utilgængelighed. Hertil har vi, i forbindelse med forhandlinger af kategorien 'hjemløs', set, at deltagerne orienterer sig mod at tilhøre 'normalsamfundet' – og altså som nogle, der ikke har brug for en håndsækning. Vi kan med rapporten tegne en karakteristik af målgruppen 'unge hjemløse' som en socialgruppe, der ikke identificerer sig med hjemløsebegrebet eller de etablerede hjemløsetilbud – og dermed håndsækninger til hjemløse. Denne viden er central i arbejdet med at formgive forskning, projekter, kommunikation og henvendelse til en særegen subkultur indenfor (eller udenfor) den hjemløse socialgruppe. For hvad betyder det for en kommunikations- eller inklusionsstrategi, at målgruppen tilsyneladende ikke er åben overfor, eller finder det relevant, med en håndsækning?

Kapitel 6 Specialets udsigelseskraft

“Gennem artikulationen af et givet emne, dvs. gennem brugen af ord, begreber, retoriske strategier såsom argumenter, modargumenter, legitimeringsmåder, undskyldningsmåder, forklaringer, sproglige nyopfindelser, repeterende fortællinger er den talende med til at konstruere det emne, der tales om. Man taler ikke bare *om* verden. Man taler den frem på en bestemt måde”.

- Staunæs 2004: 89

Som det er tilfældet i enhver undersøgelse, er der begrænsninger, såvel som styrker, forbundet med dette studie, hvilket vi i vores stræben efter kommunikativ gyldighed må gøre opmærksom på. Før vi endeligt konkluderer på resultaterne af vores undersøgelse, vender vi i dette korte kapitel tilbage til spørgsmål omkring undersøgelsens validitet og kontekstualisering, som vi introducerede i 'Kapitel 2: Forskningsdesign'. Disse forhold er væsentlige i henhold til undersøgelsens samlede udsigelseskraft og dermed for vurderingen af konklusionernes værdi. Vi løfter her blikket fra IKT-anvendelse blandt gade-/herbergssovere som den analytiske kontekst og redegør for, hvordan vores undersøgelse mere overordnet kan bidrage til det Staunæs kalder kundskabstilbud, dvs. ny teoretisk viden (Staunæs 2004).

6.1 Teori og teoretisk ramme

Vores empiriske materiale og analysens resultater bør anskues ud fra specialets praksisteoretisk funderede udgangspunkt. Praksisteorien anser, at individer består af en række unikke krydsninger af praksisser, og at ethvert enkelt individs aktiviteter og handlinger er præget af disse krydsninger. På baggrund heraf kan det hævdes, at vores analyseresultater er baseret på unikke empiriske sekvenser, der repræsenterer unikke krydsninger af praksisser, som dermed ikke har nogen *generel* værdi. Som nævnt indledende til analysen, er der ikke tilstræbt erkendelse i form af et entydigt billede af deltagergruppen eller udførte IKT-praksisser. Der er tværtimod tilstræbt at tegne et billede af kompleksiteten i forhold til de problematikker, der viser sig i sådanne krydsninger. Denne tilgang til emnet udspringer dels af den konstruktivistiske præmis for erkendelse, at der ganske enkelt ikke eksisterer en entydig sandhed, som kan graves frem, og dels af en praksisteoretisk interesse for de flertydigheder der til enhver tid kendetegner et socialt felt. Ikke mindst udspringer den dog af deltagergruppens kontrastfyldte mangfoldighed, som kræver kontekstualiseringer frem for universelle generaliseringer. Det er således en kontekstualisering af undersøgelsens resultater, der vil danne ramme om nærværende konklusion.

Praksisteorien er en grundlæggende ikke-normativ, multirelationel og multiperspektivistisk tilgang. Netop derfor har vi valgt at arbejde med den. Med den har vi kunnet forholde os åbent over for den kompleksitet og variation, der gennemsyrrer feltet omkring unge gade-/herbergssovere og anvendelsen af IKT. Samtidig kan der peges på, at praksisteorien, netop på grund af dennes åbenhed overfor multiple relationer, har gjort det svært analytisk at sætte grænser i en på mange måder uendelig kompleksitet. Vi kunne alternativt have valgt at tilgå analysen fra et mere snævert teoretisk perspektiv og et mere stringent analytisk snit på baggrund af mere snævert formulerede antagelser. Eksempelvis kunne vi have betragtet de unges situation som gade-/herbergssovere ud fra et perspektiv, der til-

lagde deltagerne en identitet som syge, som undertrykte eller som et produkt af specifikke strukturer. Vi kunne med et stringent Foucaultdiansk perspektiv have foretaget en magtanalyse med fokus på, hvordan magtstrukturer og normaliserende praksisser 'fungerer' og reproduceres i samspillet mellem kultur, institutioner, diskurser og gade-/herbergssoverne som aktive subjekter (Foucault 2002). Vi mener dog, at Foucaults primære interesser for magtrelationer og dominansforhold på makroniveau (Staunæs 2004:54) ikke på indgående vis ville kunne anskueliggøre, hvilke positioner og subjektiveringsprocesser der skabes på mikroniveau blandt gade-/herbergssoverne. Med et tilsvarende stringent Bourdieusk perspektiv kunne vi have betragtet interviewdeltagerne som udsatte og magtesløse over for de objektive sociale strukturer (Bourdieu 1990). Vi ville således have haft mulighed for at kortlægge de magtmekanismer, sociale hierarkier og strukturer, der virker inden for en position som hjemløs/boligløs, og som kunne have åbnet op for en analyse af sociale faktoreres betydning for inklusion/eksklusion hos gade-/herbergssoverne. Sådant en tilgang kunne samtidig problematiseres, fordi denne ville efterlade deltagerne som objektliggjorte produkter, der ikke ville levne plads til forandring og individuelle variationer (Järvinen 2005). En statisk forståelse som ovenstående ville være problematisk i forhold til at åbne op for billedet af gade-/herbergssoverne som en gruppe, der placerer sig i et yderst heterogent felt af socialt udsathed.

Da det praksisteoretiske perspektiv nærmere argumenterer for multiperspektivisme (Phillips 2001) end normative antagelser, bygger specialets undersøgelse af kommunikationsprocesser på to teoretiske optikker, der tager udgangspunkt dels i deltagergruppens *praksisser* i forbindelse med IKT og dels i deltagernes *subjektivering*, *kategorisering* og *positionering* af sig selv. På den måde har vi opnået en kvalificeret forståelse af kompleksiteten i den sociale praksis indenfor feltet af unge gade-/herbergssovere, som vi ser vanskelig at indfange gennem et isoleret teoretisk afsæt.

Efter en ikke-normativ tilgang til datamaterialet (jævnfør vores praksisteoretiske optik) i specialets fire analysedele, har vi valgt at lægge et inklusionsperspektiv ned over undersøgelsen. Dette har vi gjort på trods af, at de unge gade-/herbergssovere i undersøgelsen ofte lægger vægt på fortællinger om deres tilværelse, der knytter sig til 'friheden til at klare sig selv', og at de således ikke entydigt efterspørger kommunikativ inklusion eller håndsrækninger.

Med inklusionsperspektivet tager vi udgangspunkt i den sociale problematik, at flere og flere unge befinder sig i en tilværelse som 'fremmed' i forhold til mainstreamsamfundet (Larsen 2009). Rådet for Socialt Udsatte skriver i den forbindelse i deres antologi fra 2009:

"Den fremmede ("hjemløse") tilskrives en frihed, som reelt ikke besiddes, og som fører til en an-

---

tagelse om, at den fremmede ikke vil inkluderes i normalsamfundet” (Larsen 2009:19).

Hertil forklares, at risikoen er, at positionen som hjemløs tilskrives en betydning som noget selvvalgt og derfor ikke udgør et socialt problem, der kræver en indsats (Järvinen 2009). På baggrund af ovenstående antologi er det væsentligt at anerkende gade-/herbergssoverne som mennesker, der ikke nødvendigvis ønsker at være en del af det konforme samfund, men som samtidig ikke skal overlades til deres egen skæbne (Larsen 2009).

Som pointeret i det foregående, må der tages højde for et misforhold mellem en normativ forståelse af kommunikativ inklusion som det efterstræbte mål og en angiveligt socialt ekskluderet målgruppe, der ikke selv entydigt orienterer sig mod dette mål. Dette ser vi dog mere som en mulighed for at udlede konklusioner, der problematiserer målgruppetænkningen i denne specifikke kontekst end som underminerende i forhold til den udarbejdede undersøgelse.

6.2 Interview

Det kvalitative empiriske materiale, der er produceret gennem interview, er udtryk for deltagernes egne repræsentationer og giver et kvalificeret indblik i deltagernes egne erfaringer med IKT-praksisser i hverdagen. Vi må dog her understrege, at udsigelseskraften er på de unges præmisser. Vi kan kun konkludere på baggrund af det, vi ved fra undersøgelsen, dvs. hvad de unge interviewdeltagere har fortalt os. Vi kunne have valgt at komplementere gade-/herbergssover-interviewene med eksempelvis et sagsbehandler-perspektiv eller gadeplansmedarbejder-perspektiv, hvilket kunne have tilbudt et flerdimensionelt blik på de unges deltagelse i spændingsfeltet mellem kommunikativ inklusion eller eksklusion. Det entydige udgangspunkt i de unge gade-/herbergssovere selv har til gengæld medført, at vi har kunnet fokusere på, dels at styrke undersøgelsens repræsentation af gade-/herbergssovere, og dels at sætte de unges egne subjektiveringsprocesser og levede liv i forgrunden. På den måde har vi tilstræbt os, at undgå at tillægge deltagernes praksisser værdier, der ikke stemte overens deres egne oplevelser og orienteringer. Det har således været vigtigt, at datamaterialet har fået lov til at tale for sig selv (Staunæs 2004).

Interviewmaterialet, baseret på de unges fortællinger, fungerer som udgangspunktet for alle af specialets fire analysedele. Der kan peges på, at observationer af IKT-relaterede situationer i den praktiserede hverdag endvidere kunne have bidraget med andre dimensioner til især analysedel 1 og 2 (og til dels 4), hvor hverdagens IKT-praksisser blev behandlet. Her kunne inddragelse af deltagende observa-

tion, som beskrevet i 'Kapitel 2: Forskningsdesign', på komplementerende vis have styrket validiteten af deltagernes 'sayings' og 'doings' ved, at vi i praksis kunne se, hvordan de unge allierede sig med teknologien i hverdagen. Dette fravalg har betydet, at nogle af deltagernes fortællinger har været svære at begribe, eftersom at vi ikke har kunnet placere dem i en praksisnær kontekst. Vi ved ikke, hvad det indebærer, når Terese proklamerer, at hun er hacker. Eller om Ronja reelt har haft 15 mobiltelefoner det sidste år, som hun fortæller. En vinkel på denne tvivl kunne være, at der er sandsynlighed for, at deltagerne fortæller os, hvad de gerne vil have, vi skal høre om dem. Dette må dog ses i forlængelse af antagelsen om, at der altid vil være selvrepræsentation i alle former for interaktioner (Miller & Glassner 2011: 132-134), hvilket ikke desto mindre giver et interessant billede af de mål, deltagerne orienterer sig mod. En anden vinkel kunne være at spørge, hvorfor vi tvivler på deres udsagn? Og svaret på dette kunne være, at eksempelvis Tereses udsagn og fortælling om en hackeridentitet ikke passede ind i vores forforståelser af, hvad det vil sige at være hjemløs.

Vi må altså understrege, at havde der været andre metoder eller andre interesser i spil, så havde alternative eller yderligere resultater været aktuelle. At alle analysedele bygger på det samme empiriske grundlag har imidlertid medført, at vi har kunnet trække forenelige linjer gennem hele analysen og mellem måder, hvorpå deltagerne har fortalt sig selv og deres praksisser, måder hvorpå de har fortalt det at gøre 'ung gade-/herbergssover' og det at gøre 'IKT-bruger', samt det at befinde sig på kanten af eksklusion/inklusion i et mere og mere digitaliseret samfund. Dette lægger op til en kontekstualisering af specialets resultater, som adresseres afslutningsvis i konklusionen.

Kapitel 7 Konklusion

“Det er sandsynligt, at IKT kan virke fremmede for inklusion ind i mainstreamsamfundet, såfremt en aktør orienterer sig mod netop dette. Men IKT kan lige såvel inkorporeres i orienteringen mod afvigelse fra normalsamfundet, og i en hverdag parallelt med det.”

- Konklusion, side 96

Vi vil i nærværende kapitel, specialets konklusion, besvare den indledningsvist stillede problemformulering.

Hidtil har unge i en situation som gade-/herbergssovere og deres anvendelse af IKT været et uudforsket emne i en dansk kontekst. Internationalt ser vi et stigende antal undersøgelser, der, som vores, interesserer sig for, hvad teknologien, og måden hvorpå den væver sig ind i hverdagen, har af betydning for mennesker, der bevæger sig på kanten af normalsamfundet. Den eksisterende litteratur refererer ikke, som dette speciale, som sådan til praksisteorien. Vi ser dog, at vores fokus på praksisser er sammenfaldende med den forskning, vi har lagt os op ad i vores diskussioner omkring digital og kommunikativ inklusion, hvor IKT-praksisser søges forstået som multirelationelle konfigurationer, der er organiseret ved hjælp af flere forskellige delelementer, og altså ikke eksempelvis 'adgang' eller 'kompetencer' alene. Warschauer (2003) konkluderer, at fuldbyrdet deltagelse i informationsamfundet ikke blot kræver fysisk adgang, men ligeledes fornøden adgang til viden, færdigheder, indhold, sprog, fællesskab og support til at bruge IKT til meningsfulde mål. Vi vil på baggrund af undersøgelsen pege på vigtigheden i at bringe begrebet engagement i spil – ikke blot engagement i IKT, men engagement i inklusion, hvilket leder os til specialets præsentation af de konklusioner vi, på baggrund af vores undersøgelse, kan udlede. Først vil vi svare på problemformuleringens første delspørgsmål og efterfølgende på andet delspørgsmål.

Hvordan anvendes IKT blandt gade-/herbergssovere i Danmark?

Studiet, baseret på ti kvalitative interview, undersøger, hvordan unge mennesker udfører IKT praksisser i en hverdag som gade-/herbergssovere i Danmark.

Undersøgelsens resultater demonstrerer, at gruppen af gade-/herbergssovere er i daglig eller ugentlig kontakt med IKT-relaterede aktiviteter, som inkluderer mobiltelefoni, e-mail, Facebook-tilkobling, informationssøgning, underholdning og i enkelte tilfælde job- og boligsøgning samt brug af Borgerservice.

Selvom der er stor variation deltagerne imellem, hvad angår interessen for og engagementet i IKT-anvendelse og digitale services, viser alle deltagerne sig at være komfortable IKT-brugere, som ubesværet er i stand til at anvende elementært udstyr og elementære internetbaserede tilbud.

På baggrund af ovenstående kan vi først og fremmest konkludere, at deltagerne ikke kan betragtes indenfor gængse diskurser om den hjemløse som 'digital analfabet', der må trænes i anvendelse af IKT. Dette med henblik på at kunne indgå på lige fod med den gennemsnitlige dansker i de digitale

systemer, der i højere og højere grad konstituerer kommunikationen mellem systemet og den enkelte borger og i mainstreamsamfundet mere generelt.

Vi kan ligeledes konkludere, at interviewmaterialet i det hele taget giver anledning til at problematisere kategoriseringen af den unge gade-/herbergssover som 'hjemløs'. Dette skyldes, at gængse diskurser knyttet til kategorien synes behæftet med så fastlåste betydninger, at deltagerne ikke kan identificere sig med den, og derfor sjældent orienterer sig mod tilbud og kommunikation, der retter sig mod denne kategori.

Sideløbende med elementære IKT-færdigheder og et relativt engagement i teknologiens muligheder, demonstrerer undersøgelsen, at få deltagere er i besiddelse af IKT-udstyr selv. Mobiltelefoner synes at have karakter af tilfældige eller midlertidige besiddelser, som dog modsat en bærbar computer karakteriseres som 'vigtige' i hverdagen af flere deltagere. For internetopkobling benytter de unge gade-/herbergssovere sig primært af offentlige tilbud på biblioteker, væresteder, herberger, på Hus Forbis sælgerkontor og jobcentre eller hos venner. IKT-anvendelse kræver derfor i flere af deltagernes tilfælde opsøgende aktiviteter. Empirien viser her, at andre krydsende praksisser i gade-/herbergssovernes hverdag (misbrugspraksisser, hundeejerpraksisser, engagementer i ikke at kunne spores, eller læses over skulderen etc..) prioriteres højere, hvorfor IKT-praksisser udføres 'når/hvis det passer ind i den specifikke hverdag'.

Vi kan således konkludere, at IKT (i varieret grad) indgår i kommunikationspraksisser blandt de unge gade-/herbergssovere, dog i flere tilfælde nærmere som sporadisk og tilfældig end en rutinepræget del af hverdagen. Her hører kun få af interviewenes deltagere angiveligt til de 96 procent af danske unge, der ifølge statistikken bruger internettet dagligt ("It-anvendelse i befolkningen – 2012", 2012).

Og hvilken betydning har IKT for den kommunikative inklusion af denne gruppe i samfundet?

Ovenstående analyseresultater har vi rammesat gennem tre elementer, som vi ser væsentlige i forståelsen af, hvad der organiserer IKT-praksisser set fra et inklusionsperspektiv, nemlig 'færdigheder', 'adgang' og 'engagement'. På baggrund af denne begrebsramme vil vi karakterisere gruppen af unge gade-/herbergssovere som *relativt digitalt inkluderede*. De har de fornødne færdigheder til at indgå i kommunikationsprocesser, dvs. de *kan* teknologibrug, og de *gør* teknologibrug. Samtidig er det væsentligt at pege på, at der er forskellige grader af det at være digitalt integreret, som kommer til udtryk i deltagernes vekslende til- og frakobling i samfundets kommunikationssystemer. Vi har således set, at gade-/herbergssoverne har eller finder mulighed for internetadgang, men at de ofte må

gøre en større indsats end den gennemsnitlige dansker, der har direkte adgang fra hjemmet eller arbejdspladsen. Når det kommer til engagement, så varierer det fra ung til ung og fra IKT-aktivitet til IKT-aktivitet og afhænger ofte af, om andre praksisser i gade-/herbergshverdagen krydser og besværliggør eller vinder i forhandlinger om, hvad der er formålstjenligt at tage del i i den givne situation. Netop disse forhandlinger giver anledning til den centrale konklusion, at det ikke er teknologien, der bestemmer om de unge gade-/herbergssovere er kommunikativt inkluderet eller ekskluderet. Det gør derimod de unge gade-/herbergssoveres færden i et krydsfelt af boligløshed, arbejdsløshed, misbrug, psykiske lidelser, manglende uddannelse, økonomiske vanskeligheder, mangel på social støtte etc.. Det er sandsynligt, at IKT kan virke fremmende for inklusion ind i mainstreamsamfundet, såfremt en aktør orienterer sig mod netop dette. Men IKT kan lige såvel inkorporeres i orienteringen mod afvigelse fra normalsamfundet og i en hverdag parallelt med det.

Kommunikativ inklusion og digital inklusion er ikke synonyme fænomener, selvom de dog kan sammenkædes. Sagt med andre ord: kommunikativ inklusion i nutidens samfund kræver digital inklusion, og digital inklusion kræver kommunikativ inklusion. De unge gade-/herbergssovere, som er repræsenteret i nærværende undersøgelse, befinder sig (nogle mere yderliggående end andre) på randen af begge dele. De tilkobler sig og frakobler sig de digitale kommunikationssystemer. Mere overordnet set involverer og ikke-involverer de sig, involveres og ikke-involveres de på vekslende vis i de normative kommunikationsstrukturer, der knytter sig til normalsamfundet. Ud fra den antagelse kan vi udlede, at gade-/herbergssoverne søger normalitet og afvigelse på en og samme tid, som også ultimativt må ses i konteksten af, hvilke ressourcer de har adgang til i samfundet.

Hvis vi zoomer ud fra vores specifikke case om unge gade-/herbergssovere, så giver digitaliseringen af samfundet anledning til at rette en særlig opmærksomhed på de grupper i samfundet, der er i risiko for at digital eksklusion; personer som af den ene eller anden årsag ikke (i samme grad som den gennemsnitlige dansker) har adgang til eller færdigheder indenfor IKT-brug.

Digital inklusion fører, som vi har argumenteret for, ikke nødvendigvis til social inklusion. Digital eksklusion kan dog medføre social eksklusion på den baggrund, at den digitalt ekskluderede ikke har mulighed for at deltage fuldt ud i samfundets kommunikationssystemer.

Beskæftiger man sig, i sin forskning eller i sit arbejde, med den digitalt ekskluderede, bliver begreberne 'adgang', herunder hvorvidt og hvordan man har adgang til brug af computere og internet samt 'færdigheder' i relation til IKT-viden og knowhow, centralt i forhold til at forstå i hvilken grad, der er tale om digital inklusion. For at opnå en nuanceret forståelse af, hvordan IKT indgår i inklusion- og eksklusionspraksisser, må man endvidere, som empirien har talt for, inddrage begrebet

‘engagement’ som et vigtigt element i sin analyse. Her synes det væsentligt ikke blot at fokusere på engagement i teknologien, men ligeledes i engagementer, hvormed den udsatte orienterer sig mod inklusion i mainstreamsamfundet.

Vi vil pege på det centrale i at se på det komplekse samspil mellem ovennævnte faktorer, hvilke nødvendigvis må undersøges i konteksten af den specifikke case. Vores mål har været at fremlægge beskrivelser af, hvordan IKT-praksisser indgår i et krydsfelt af social udsathed, og hvilken betydning det har haft for deltagelse i samfundets kommunikationsprocesser. Ved at kigge på konkrete problematikker i en konkret case omhandlende unge gade-/herbergssovere, har målet været at tegne et billede af, hvordan problemstillinger i en digitaliseringskontekst kan opfattes og analyseres på et mere reflektivt grundlag, snarere end at tilbyde løsningsforslag. Vi mener, at vores case kan pege på tendenser i samfundet og analytiske kategoriseringer/begreber, der kan være interessante for videre forskning hos de, der beskæftiger sig med socialt udsatte, digitalisering og/eller IKT-brug.

I konteksten af vores case finder vi det afslutningsvis relevant at fremhæve, at der i empirien viste sig en række sprækker, som kan inspirere til at sammentænke IKT og inklusion i forbindelse med unge gade-/herbergssovere. Eksempelvis giver en deltagers e-mailbaserede kommunikation med sin sagsbehandler anledning til at tænke kontakt til systemet på nye måder, der i højere grad imødekommer en kaotisk hverdag uden bolig. Derudover vil vi pege på, at det høje IKT-niveau – i forhold til digitale færdigheder – blandt gruppen åbner op for aktivt at møde dem på et område, hvor de kan betragtes som ressourcestærke, hvorfor vi anser følgende spørgsmål som en relevant afslutning på dette speciale:

Hvordan kan IKT agere forandrende aktør for unge gade-/herbergssoveres vej ud af en tilværelse som gade-/herbergssovere, såfremt det er et mål, de selv orienterer sig mod?

Perspektivering

“Det eneste jeg mangler, det er bare en bolig, ellers føler jeg mig lige så normal som alle andre”

- Rasmus, ung herbergssover

På baggrund af den empiriske viden, vi har opnået gennem vores undersøgelse, vil vi i nærværende perspektivering pege på, hvilke kommunikationsstrategiske overvejelser, vi finder relevante i forbindelse med målgruppen unge gade-/herbergssovere. Ønskes kontakt til målgruppen, er der en række opmærksomhedspunkter og problemstillinger, som er vigtige at have sig for øje, hvilket vi vil præsentere i det følgende:

Målgruppe/Modtager

I en overordnet karakteristik af unge gade-/herbergssovere kan vi pege på, at målgruppen ikke har egen bolig, ofte vil have et højt forbrug af hash eller alkohol, ofte vil have en eller flere psykiske diagnoser og ofte vil have et skrøbeligt socialt netværk. Derudover vil målgruppens hverdag i mange tilfælde være præget af tilfældigheder og en 'en-dag-ad-gangen'-filosofi. Sidst men ikke mindst viser der sig i forbindelse med gruppen af gade-/herbergssovere et ofte selvmodsigende forhold mellem på den ene side at forvente hjælp og på den anden side at ville klare sig selv. Dette er faktorer, man må være sig bevidst om, imødekomme og forventningsafstemme sin indsats i forhold til gruppen.

Det kan være problematisk at betragte 'unge hjemløse' som en kollektiv målgruppe. Gruppen af gade- og herbergssovere har vist sig yderst heterogen. Flere af de unge i vores undersøgelse beskriver sig selv ud fra den fortælling, at de er unge som alle andre unge – som bare mangler en bolig – alt imens andre af de unge beskriver sig selv som 'skæve eksistenser'. Vi antager, at måden hvorpå de unge forstår sig selv, også er måden, hvorpå de ønsker at blive mødt. På den baggrund kræver en positiv effekt af en kommunikationsindsats, at man ikke 'skyder med bredhagl', men derimod sætter sig ind i sin modtagers specifikke situation og møder den unge på de præmisser, han/hun opstiller for kontakten.

Et fællestræk på tværs af målgruppens forskellighed er en afstandtagen til hjemløsekategorien. Det betyder for det første, at disse unge kan være svært tilgængelige – hvorfor de også ofte omtales 'de skjulte unge' – da det kan være svært at vide, hvor man skal finde dem, og da det sjældent vil være på de traditionelle hjemløsetilbud, de kan opsøges. Det betyder endvidere, at man som en grundregel ikke bør henvende sig til disse unge som 'hjemløse'. Vi foreslår, at man som en del af sin strategi undgår at kategorisere/stemple dem, og dermed imødekommer deres umiddelbare orientering mod tilhørsforhold til normaliteten. Muligheden for at etablere kontakt til målgruppen afhænger i høj grad af, hvor opmærksom man er på sine forforståelser og de kategoriseringer, man tager i brug i forhold til de unge.

Vi finder det endvidere relevant at nævne, at man som afsender må være opmærksom på, at det har betydning, hvad man signalerer, og 'hvor kommunikationen kommer fra'. Vi ser for eksempel, at 'det offentlige' ofte mødes med en vis modstand inden for gruppen. Dette kan hænge sammen med, at de unge blandt andet synes at befinde sig i en situation som socialt ekskluderede, netop fordi de ikke forstår, kender eller kan agere efter de sociale normer, der gælder i samfundet, og dermed har svært ved at møde de krav, der stilles til dem.

Digitale tiltag

Først og fremmest viser vores undersøgelse, at de unge gade-/herbergssovere er på internettet og bruger mobiltelefoner. Som andre i samme aldersgruppe er de på Facebook, på YouTube, bruger e-mails og googler informationer. Som en svært tilgængelig målgruppe finder vi, at det kan være relevant at indtænke IKT i eventuelle strategier i forhold til forskellige modtagere indenfor gruppen.

Der kan peges på, at IKT, og de hermed følgende flydende grænser for tid og sted, kan være givtige i forsøget på at imødekomme en ofte kaotisk hverdag og tage højde for eventuelle ønsker om selv at være med til at definere, hvordan (hvor og hvornår) den givne kommunikation skal finde af sted.

Det er dog væsentligt, at de forventninger, man stiller til sin kommunikationsindsats, og til de unge, tager højde for de unges forudsætninger for digital tilkobling. En kaotisk hverdag uden bolig betyder ofte, at den unge har mistet, eller ikke har direkte adgang til, kommunikationsprodukter (IKT og digitale services).

Relevansopfattelse og behov

Som i alle andre former for kommunikationsplanlægning, er det vigtigt at gøre sig klart, hvad man gerne vil opnå med sin kommunikation. Information om muligheder? Etablering af kontakt? Eller noget helt tredje. I ethvert tilfælde er det centralt at undersøge modtagerens subjektive opfattelse af kommunikationens relevans. De unge gade-/herbergssovere kan have forskellige opfattelser af, hvad der er vigtig information, eller hvordan de gerne vil mødes. Her kan afsender have en opfattelse af relevans og behov i forbindelse med en given indsats, som kan være anderledes end den, de unge har. Vi mener, at det er centralt for en vellykket kommunikation, at det er den unges opfattelse af relevans og behov, der må udgøre grundlaget for kommunikationen. En relevant problemstilling at adressere i forbindelse med sin kommunikation er blandt andet, hvorvidt den unge er åben over for inklusion i mainstreamsamfundet.

Opsummerende kan ovenstående samles i fire centrale anbefalinger:

- Betragt ikke, i kommunikationen, målgruppen som hjemløse. Tag udgangspunkt i, at de er unge, som alle andre unge, der er på vej fra 'uselvstændighed' til 'selvstændighed' og som lige nu mangler en bolig, eller oplever udfordringer i hverdagen.
- Tag dog højde for en kaotisk hverdag og afstem forventningerne til kommunikationen i forhold til den unges forudsætninger for deltagelse.
- Tag udgangspunkt i den unges specifikke situation og den unges opfattelse af relevans og behov for et givent tiltag.
- Udnyt eventuelt internettets muligheder for at imødekomme de unges kaotiske hverdag, og fordele i forhold til at imødekomme den unges eventuelle ønske om selv at være medbestemmende i processen, ud fra den simple kendsgerning, at internettet muliggør, at kommunikationen ikke nødvendigvis skal foregå et bestemt sted på et bestemt tidspunkt.

9. Litteraturliste

- Almlund, P. & Andersen, N.B. (red.) (2011): *Fra Metateori til Kommunikation*. 1. udgave, 1. oplag, København: Forfatterne og Hans Reitzels Forlag.
- Benjaminsen, L. (2011) citeret i K. B. Larsen: *De skjulte unge. Hus Forbi*. April.
- Benjaminsen, L. (2009): *Hjemløshed i Danmark 2009*. National Kortlægning, København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Bourdieu, P. (1990): *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press.
- Breton, P. & Proulx, S. (1989). *L'explosion de la communication: La naissance d'une nouvelle idéologie*. Paris: La Découverte.
- Bure, C. (2005): Digital Inclusion Without Social Inclusion: The consumption of information and communication technologies (ICTs) within homeless subculture in Scotland. I *The Journal of Community Informatics*. Vol.1, (2), 116-133.
- Busch-Jensen, P. (2011): *Fleksibilitet og fællesskab – frembringelsen af nye former for fælleshed i moderne arbejdsliv*. Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning, Roskilde Universitet.
- Butler, J. (1990): *Gender Trouble: Feminism and the Subversions of Identity*. New York: Routledge.
- Castells, M. (1996): *The Rise of the Network society (The Information Age: Economy, Society and Culture)*. Cambridge, MA: Blackwell Publishers.
- Caswell D. & Schultz, I. (2001): *Folket på gaden: om posefolket og gadepraktikken*. Socialpædagogisk Bibliotek.
- Coffey, A. & Atkinson, P. (1996): *Making sense of Qualitative data. Complementary research strategies*. London: Sage Publications.
- Davies, B. & Harré, R. (1990): Positioning: The Discursive Production of Selves. I *Journal for the Theory of Social Behaviour*. Vol. 20, (1), 43–63.
- Dupuis, E. C., Phillips, C. L., & Petitfils, B. (2011): Improving Perceived Control in Homeless Men by increasing Computer Literacy. I *Journal of Social Distress and the Homeless*, 177-194.
- Fog, J. (2005): *Med samtalen som udgangspunkt*. 2. reviderede udgave, 2. oplag, København: Jette Fog og Akademisk Forlag.
- Foucault, M. (2002): *Overvågning og Straf. Fængslets Fødsel*, oversat fra fransk *Surveiller et punir* (1975) af Mogens Chrom Jacobsen. Det Lille Forlag.

- Frandsen, F. (2009): Kommunikation. I S. Kolstrup, G. Agger & K. Schrøder (red.), *Medie- og kommunikationsleksikon*, 249-25. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Gramm-Hanssen, K. (2011): Understanding change and continuity in residential energy consumption. I *Journal of Consumer Culture*, March 2011, (11), 61-78.
- Halkier, B. & Jensen, I. (2008): Det sociale som performativitet: Et praksisteoretisk perspektiv på analyse og metode. *Dansk Sociologi*. Vol. 19, (3), 49-68.
- Halkier, B. (2008): Fokusgrupper. 2. udgave, Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Halkier, B. (2002): Fokusgrupper. Samfundslitteratur og Roskilde Universitetsforlag.
- Heritage, J. (2004): Conversation analysis and institutional talk: analysing data. I D. Silverman (red.), *Qualitative research: Theory, method and practice*. 161-82, London: Sage Publications.
- Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. (2011): Animating Interview Narratives. I D. Silverman. (red.) *Qualitative Research*. 3. udgave, London: Sage Publications.
- Højjer, B. (2009): Kvalitative metoder i receptionsforskningen. I S. Kolstrup, G. Agger & K. Schrøder (red.), *Medie- og kommunikationsleksikon*, 270-271. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Illeris, K., Katznelson, N., Nielsen, J. C., Simonsen B & Sørensen, N. U. (2009): Ungdomsliv - mellem individualisering og standardisering. 1. udgave, 2. oplag, Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Jacobsen, M. H. & Kristensen, S. (2001): Farligt feltarbejde – etik og etnografi i sociologien. Aalborg Universitetsforlag.
- Jensen, I. (2011): Kommunikation og Praksisteori. I P. Almlund & N. B. Andersen (red.), *Fra Metateori til kommunikation*, 35-58. København: Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M. (2005): Pierre Bourdieu. I *Klassisk og Moderne Samfundsteori*. 3. reviderede udgave, 1. oplag, København: Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M. (2009): Mellem patologi og frihed – perspektiver på marginalisering, i J. E. Larsen og N. Mortensen (red.): *Udenfor eller indenfor. Sociale marginaliseringsprocessers mangfoldighed*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Junco, R. & Mastrodicasa, J. (2007): Connecting to the Net.Generation: What higher education professionals need to know about today's students. NASPA. <http://blog.reyjunco.com/pdf/NetGenerationProof.pdf> - downloaded d. 03.08.2012
- Kvale, S. (1997): InterView – En introduktion til det kvalitative forskningsinterview, 1. udgave, 15. oplag, København: Hans Reitzels Forlag.
- Larsen, J. E. (2004): Fattigdom og Social Eksklusion: Tendenser i Danmark over et kvart århundrede. København: Socialforskningsinstituttet.

- Larsen, J. E. (2009): Forståelser af begrebet social udsathed. I Rådet for socialt udsatte: *Udsat for forståelse – Antologi om socialt udsatte*, 17-41.
- Latour, B. (2008): En ny sociologi for et nyt samfund - Introduktion til Aktør-Netværk-Teori. 1.udgave, 1.oplag, København: Akademisk Forlag.
- Latour, B. (2004): On using ANT for studying information systems: a (somewhat) Socratic dialogue. I Chrisanthi Avgerou, Claudia Ciborra & Frank Land (red.): *The Social Study of Information and Communication Technology. Innovation, Actors, and Contexts*, 62-76. Oxford: Oxford University Press.
- Latour, B. (2006): Vi har aldrig været moderne. Hans Reitzels Forlag.
- Latour, B. (1996): Om aktør-netværksteori: Nogle få afklaringer og mere end nogle få afviklinger. I *Philosophia*. Vol. 25, (3-4), 47-64.
- Lauritzen, H. H., Boje-Kovacs, B. & Benjaminsen, L. (2011): Hjemløshed i Danmark 2011. National Kortlægning, København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Luhmann, N. (1990): Die Wissenschaft der Gesellschaft, Frankfurt/M: Suhrkamp.
- Luhmann, N. (2000): Sociale systemer – Grundrids til en almen teori, oversat fra tysk efter *Soziale Systeme. Grundriss einer allgemeinen Theorie* (1984) af John Cederstrøm, Nils Mortensen og Jens Rasmussen. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lykke, N. (2005): Nya perspektiv på intersektionalitet. Problem och möjligheter. *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*. Nr. 2.3, 7-18. Stockholm: Föreningen Kvinnovetenskaplig Tidskrift.
- McCall, L. (2008): Managing the complexity of intersectionality. I *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. Vol. 30, (3), 1771-1800. Chicago: University of Chicago Press.
- Miller, J. & Glassner, B. (2011): The 'Inside' and the 'Outside': Finding Realities in Interviews. I D. Silverman. (red.), *Qualitative Research*. 3. udgave, London: Sage Publications.
- Mosholt, B. (2011): citeret i K. B. Larsen: De skjulte unge. *Hus Forbi*. April.
- Naylor, J. & Karabanow, T. D. (2010): Being hooked up: Exploring the experiences of street youth and information technologies. I D. E. Looker & T. Naylor, *Digital Diversity: Youth, Equity, and Information Technology*, 161-178.
- Neergaard, H. (2001): Udvælgelse af cases i kvalitative undersøgelser. 1. udgave, Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Neergaard, H. (2007): Udvælgelse af cases i kvalitative undersøgelser, 2. udgave, Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Notley, T. (2009): Young People, Online Networks and Social Inclusion. I *Journal of Computer-Mediated Communication*, 1208-1227.

- Notley, T. & Forth, M. (2008): Extending Australia's digital divide policy: An examination of the value of social inclusion and social capital policy frameworks. I *Australian Social Policy* (7). 87-110. Australian Government: Department of Families, Housing, Community Services and Indigenous affairs.
- NTIA (1995): Falling through the Net: A Survey of the "Have Nots" in Rural and Urban America. Downloaded fra <http://www.ntia.doc.gov/ntiahome/fallingthru.html>, National Telecommunications and Information Administration, United States department of commerce.
- Prensky, M. (2001): Digital natives, digital immigrants. On the Horizon MCB. Vol. 9, (5), University Pres. marcprensky.com. <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky - Digital Natives, Digital Immigrants - Part1.pdf> - downloaded d. 12.07.2012
- Priour, A. (2002): Sensitiv Sociologi: Undersøgelse af udsatte og udstøtte mennesker. I M. H. Jacobsen, S. Kristiansen & A. Priour (red.), *Liv, fortælling, tekst – Strejftog i kvalitativ sociologi*, 235-260. Aalborg Universitetsforlag.
- Puchta, C. & Potter, J. (2002): Focus Group Practice. London: Sage Publications.
- Reckwitz, A. (2002a): Toward a Theory of Social Practices: A Development in Culturalist Theorizing. I *European Journal of Social Theory* 5 (2), 243-263.
- Reckwitz, A. (2002b): The Status of the "Material" in Theories of Culture: From "Social Structure" to "Artefacts". I *Journal for the Theory of Social Behaviour* 32(2), 195-217.
- Rice, E. N., & Monro, W. (2011): Social Networking Technology, Social Network Composition, and Reductions in Substance Use Among Homeless Adolescents. Springerlink.com, 80-88.
- Schatzki, T. (2001): Practice mind-ed orders, i Schatzki, T., Knorr-Cetina, K. & Von Savigny, E. (red.), *The Practice Turn in Contemporary Theory*. 1 udgave, London: Routledge.
- Scheffer, L.C.P. (1995): SHELCOM: Going High Tech with Homeless. *NCA-Connections*. 4-6 Philadelphia, PA: National Center on Adult Literacy, Februar.
- Schrøder, K. & Phillips, L. (2005): Diskursanalytisk tekstanalyse. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (red.), *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv: interview, observationer og dokumenter*. 281-282. København: Hans Reitzels Forlag.
- Simmel, G. (1908): Soziologie: Untersuchungen über die formen der vergesellschaftung. Leipzig: Duncker und Humboldt.
- Søndergaard, M. (1996): Tegnet på Kroppen - Køn, koder og konstruktioner i akademia. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Social- og Integrationsministeriet (n.d.): Forsorgshjem, herberger og beskyttede boliger. Hentet fra Social- og Integrationsministeriet: <http://www.sm.dk/Temaer/social-omraader/Udsatte-voksne/hjemloese/Forsorgshjem-herberger-og-beskyttede-boliger/Sider/Start.aspx> - downloaded d. 02.12.2012

"Resultater – Fælles Ansvar II" (2011): Københavns Kommune. <http://subsite.kk.dk/sitecore/content/subsites/faellesansvarii/-/media/D4B6B4C8BAA742B0BB1771729EC71B79.ashx> - downloadet d. 30.03.2012

Staubæs, D. (2004): *Køn, identitet og Skoleliv*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Teknologisk Institut (2005): *Analyse af danskernes IKT færdigheder*. Teknologisk Institut [http://www.itst.dk/statistik/publikationer/eldre-udgaede-publikationer/ovrige/analyse-af-danskernes-ikt-ferdigheder-1/Analyse af Danskernes IKT ferdigheder.pdf](http://www.itst.dk/statistik/publikationer/eldre-udgaede-publikationer/ovrige/analyse-af-danskernes-ikt-ferdigheder-1/Analyse%20af%20Danskernes%20IKT%20ferdigheder.pdf) - downloaded d. 25.07.2012

Teles, A., & Joia, L. A. (2011): Assessment of digital inclusion via the actor-network theory: The case of the Brazilian municipality of Pirai. *Telematics and Informatics*, 121-203.

Warde, Alan (2005): Consumption and Theories of Practice. I *Journal of Consumer Culture*, July 2005, 5: 131-153.

Warschauer, M. (2003): *Technology And Social Inclusion: Rethinking The Digital Divide*. Cambridge, MA: MIT Press.

Wilson, R., Wallin, J. S. & Reiser, C. (2003): Social Stratification and the Digital Divide. I *Social Science Computer Review*, 21, 133-143.

Bilag 1: Oversigt over interviewdeltagere og lydfiler

De otte interview er vedlagt på CD-rom:

Janus og Rasmus	Lydfil 1
Martin	Lydfil 2
Mike	Lydfil 3
René	Lydfil 4
Ronja og Jimmy	Lydfil 5
Søren	Lydfil 6
Terese	Lydfil 7

Hassan Lydfil 8

(Interviewet med Hassan var spontant og dermed utilrettelagt. Vi betragter interviewet som et pilotinterview, hvor vi fik afprøvet, hvilke typer spørgsmål der fungerede godt og hvilke der fungerede mindre godt. Vi har kun i meget lille grad anvendt interviewet med Hassan i analysen).

Mette Søgaard Lydfil 9

Vores møde med forstandenderen på RG60 blev optaget og ligger som lydfil 9

Bilag 2: Opslag til rekruttering af interviewdeltagere

Vi anvendte det nedenstående opslag til at motivere henvendelse fra potentielle interviewpersoner på Hjælperiet, Morgencafeen og Hus Forbis sælgerkontor. Fire unge henvendte sig gennem opslaget. Kun en enkelt deltager var interesseret i biografbilletten.

En tur i biografen?

Er du mellem 18 - 29 år?

Er du, eller har du tidligere været, hjemløs/uden bolig?

- Så vil vi gerne lave et interview med dig

Vi kommer fra Roskilde Universitet og skriver speciale om unge hjemløse og mediebrug.

Derfor vil vi gerne tale med dig om dit brug af internet og mobiltelefon.

Vi vil desuden spørge ind til din hverdag.

Du kommer naturligvis til at være anonym i vores opgave.

Er der spørgsmål, du ikke vil svare på, er det helt okay.

Vi giver en biografbillet som tak for din deltagelse.

Interesserede kan henvende sig til:

Tine Vesterbøg, telefonnr.:

Eller

Anne Kirkegaard, telefonnr.:

Bilag 3: Interviewguide til gruppe- og enkeltinterview

Introduktion

Følgende præsentation af vores interviewguide fremlægger de temaer, som vi tog udgangspunkt i i specialets ti interviews (henholdsvis otte enkeltinterview og to gruppeinterview). Spørgeguiden var vej-ledende. Nogle temaer blev kun bragt på banen i de sammenhænge, hvor det var relevant i forhold til de(n) enkelte deltagers livssituation. For eksempel er nogle spørgsmål formuleret forskelligt afhængigt af, om de adresserer en tilværelse som gadesover, herbergssover eller tidligere gade/herbergssover. Spørgsmålene blev formuleret i datid til den tidligere gade-/herbergssover og deltagerne blev adresseret som hhv. 'du' og 'I' i enkelt- og gruppeinterviewene)

Præsentation af moderator og referent

Jeg hedder Tine og det her er Anne. Vi er 27 år og studerer på RUC og er ved at skrive vores speciale.

Formål

Vi er interesseret i at høre, hvad vil det sige at være ung og uden bolig. Og hvordan du bruger teknologien (computer, mobil og internettet) i din hverdag. Vi vil bruge din fortælling til at se på, hvordan teknologien kan hjælpe unge i forhold til den situation som de står i, nemlig uden en bolig.

Form

Der er 3 runder af spørgsmål, hvor det første er generelle spørgsmål om hvem du er, næste er omkring dit brug af digitale medier, og til sidst spørgsmål vedr. din hverdag. Undervejs vil vi også inddrage billeder. Jeg stiller spørgsmålene og efter hver runde vil Anne tilføje eventuelle spørgsmål hvis jeg har glemt noget (vi skiftede indbyrdes til at være moderator og referent).

Vi optager interviewet på mobiltelefonen, og det er kun os som kommer til at lytte til det. I er selvfølgelig anonyme. Hvis I ikke forstår mine spørgsmål, så sig endelig til. Husk at der er ingen rigtige eller forkerte svar. Og I må gerne bruge noget tid til at tænke over spørgsmålene før du svarer, det er helt okay.

Indledende spørgsmål

- Hvor gammel er du?
- Hvor lang tid har du været hjemløs?
- Hvor boede du før du blev hjemløs?
- Hvordan er du havnet i den her situation?
- Står du på venteliste til en bolig? (Vil du gerne have dit eget sted?)

Tema 1: Hvordan gøres 'IKT-bruger'?

- Har du en mobiltelefon?
- Hvilken slags mobiltelefon har du?
- Hvor lang tid har du haft den?
- Kan du gå på nettet med den? – I så fald, hvad bruger du den til?
- Har du prøvet at miste den? Hvad gjorde du så?

- Hvad ville du gøre hvis du mistede den?
- Er der ting som ville være besværlige, hvis ikke du havde en computer/mobiltelefon?
- Ville du få dig en ny computer/mobiltelefon?

- Hvornår bruger du stationær/bærbar computer?
- Hvor tit?
- Hvor henne?
- Hvad bruger du den til?
- Hvis bærbar: Kan du gå på nettet med den?

Øvelse:

Bruger du nogle af disse her muligheder på internettet i hverdagen?

Der ligger nogle kort på bordet. Du skal vælge de kort, som viser hvad du bruger nettet til og forklar, hvorfor du har valgt de kort som du har.

(En række kort på bordet: YouTube, E-mail, Facebook, Borgerservice, NemID, Film, Hobbyer, Webshops etc. jf. Bilag 4.)

Spørg ind til den IKT-service, de har valgt

E-mail, Facebook:

- Hvor tit bruger du enten e-mail/Facebook? Hvem snakker du med?
- Hvis du ikke kunne være i kontakt med dine venner, familie via nettet, hvordan ville jeres kontakt så være?

Borgerservice, NemID:

- Hvor tit bruger du Borgerservice/NemID? Hvad bruger du det til?
- Hvad gjorde du før NemID/digital signatur? Kan du beskrive en situation? (gør det en forskel eller er det det samme?)

Spørg ind til den service, de ikke har valgt

E-mail, Facebook:

- Har du en konto?
- Hvorfor ikke?
- Kan du bedre lide at tale i telefon eller mødes? (Hvorfor?)

Borgerservice, NemID:

- Kender du/Har du netbank og NemID? Hvorfor ikke?
- Kunne du godt tænke dig at bruge det?

Tema 1 (fortsat): Hjemmeside (tilegnet hjemløse)

- Hvornår har du sidst stået i en situation, hvor du har haft behov for at bruge internettet? Til hvad?
- Hvad gjorde du så? (Beskriv situationen)

- Er der noget du ikke kunne finde på at bruge internettet til? (Begrund)
- Kan du beskrive din første dag, hvor du stod uden bolig? (Hvor gik du hen? Hvad gjorde du?)
- Kunne det være en fordel, hvis der var en hjemmeside på internettet, hvor man kunne finde alle informationer omkring sovesteder, hvor man kunne få noget mad, steder der fx var særligt for unge?

- Har du nogle ideer til hvad en hjemmeside skal indeholde, som henvender sig til unge, der mangler et sted at bo?
- Hvad havde/har du brug for at vide?
- Ville du bruge sådan en hjemmeside?

- Er der ting du gerne vil bruge computeren/internettet til, men som du ikke gør/kan finde ud af?
- Er der ting du gerne vil lære?

(Spørgsmålene vedrørende en hjemmeside indgik i vores initiale vidensinteresse, hvor vi arbejdede ud fra en hypotese om, at en hjemmeside der henvendte sig til unge hjemløse og hjemløse generelt, kunne være en fordel i hverdagen som boligløs.)

Tema 2: Hvordan gøres 'ung'?

- Går du i skole/har et arbejde?
- Hvor ofte?
- Hvad synes du om det?
- Når du ikke er her, hvad laver du så?
(Arbejde, skole, andet?)

- Hvem er du sammen med, når du gør det? Laver du andre ting sammen?
- Er der nogen her du snakker mere med end andre? Hvorfor?
- (Har du nogen faste rutiner?)
- (Hvad kan du lide at lave?)
- Kan du beskrive din dag igår, fra da du stod op til da du faldt i søvn?)
- Hvor bruger du mest tid henne?
- (Hvor ofte gør du det? hvorhenne? med hvem? hvorfor lige det og ikke noget andet?)

Øvelse:

Hvis du skal beskrive, hvad der har betydning i din hverdag ud fra disse kort*, hvilke nogle ville du så vælge. Hvad er vigtigst for dig? (lav en prioriteringsliste)

Hvis der er noget som er vigtigt for dig, og som ikke står på kortet, har vi nogle blanke kort du kan skrive det på. Du skal vælge de kort ud, som betyder noget for dig og forklar bagefter hvorfor (Ca. 5 min. til at vælge kort).

Fokus på tøj, penge, relationer, teknologi

Penge:

- Hvad bruger du dine penge på?

- Hvad er det første du køber?
- Er der noget du skal have råd til hele måneden?
- Er der noget du aldrig kunne finde på at bruge penge på?

Tøj:

- Hvad betyder tøj for dig?
- Er der noget tøj du helst i går?
- Er der noget tøj du ikke vil gå i?

Familie:

- Hvorfor valgt, hvorfor ikke?
- Hvor tit ser du dem?
- Hvordan holder du kontakt med dem?
- Hvordan er det at være sammen med dem?

Venner :

- Er det vigtigt at have venner? Hvorfor?
- Er dine venner i samme situation som dig?
- Hvis nej: Føler du dig anderledes? og hvordan?
- Hvis ja: Hvordan er det?
- Hjælper I hinanden?
- Hvor sover de henne?

Sagsbehandler:

- Har du en sagsbehandler?
- Hvordan er dit forhold til ham/hende?
- Hvor tit og hvordan er I i kontakt?
- Har I kontakt gennem internettet?
- Ville I have mere/mindre kontakt, hvis ikke internet?

Fremtiden:

- Hvordan ser din fremtid ud?
- Hvad kunne du godt tænke dig, der skulle ske?

*(Der ligger en række forskellige kort på bordet: IKT (mobil, computer, e-mail, Google etc.), mad, alenetid, fritid, alkohol, fest, stoffer, tøj, kæreste, musik, penge, fremtid, egen bolig, sport etc.).

Tema 3: Hvordan gøres avissælger? (Gælder kun for de 3 gadesovere/avissælgere)

- Hvor længe har du arbejdet på Hus Forbi?
- Hvordan kom du til at være avissælger?
- Hvad lavede du før du blev avissælger?

- Hvor mange penge tjener du ca. på at sælge aviser? (uge/mdr.)
- Får du kontanthjælp ved siden af?

- Hvad synes du om at sælge Hus Forbi? Hvad er godt/dårligt?
- Står du et bestemt sted og sælger aviser, og hvordan har du i så fald udvalgt stedet?
- Kan du godt lide at snakke med folk, når du sælger aviser?
- Vil folk gerne snakke?
- Hvad snakker I om?
- Hvilke reaktioner får du fra folk, når du står på gaden?
- Er du den yngste sælger?
- Hvor mange unge sælgere er I?
- Er det noget du kan mærke? Er der et hierarki?
- Føler du dig som en del af et "hjemløsemiljø" eller et andet miljø?

Tema 3: Hvordan gøres hjemløs?

- Hvilke forståelser er der blandt de unge omkring hvad det vil sige at være hjemløs? Hvornår er man rigtig hjemløs? (passende/upassende opførsel, skrevne/uskrevne regler)

Øvelse, del 1) Vi placerer 3 kort på bordet: 'Hjemløs', 'Uden bolig' og "Andet"

- Hvis du skulle placere et af dem hos dig selv, hvad skulle det så være for et?
- Hvorfor det, og ikke det andet? (betragter du dig selv som hjemløs?)
- Hvad forstår du ved 'hjemløs'? (beskriv hvad det vil sige at være hjemløs)
- Er der forskel på de to ord 'hjemløs' og 'boligløs'? Og hvis der er, hvorfor?
- Hvornår er man 'rigtig' 'hjemløs'?

Øvelse, del 2) Vi placerer 3 kort: 'Hjem', 'Bolig' og 'Andet'

- Er [navn på opholdssted] et hjem for dig? et sted at sove? noget tredje?
- Der hvor du boede tidligere, var det mere et hjem? Eller hvad var det?
- Hvad forbinder du med at godt hjem?
- (Føler du dig hjemme nogle steder?)
- Hvis du ikke kunne være på [navn på det pågældende herberg/forsorgshjem], hvad ville du så gøre?
- Hvor ville du gå hen? (er der nogle steder hvor du aldrig ville gå hen?)
- Hvor ville du kunne få hjælp til at finde et sted at sove, få noget at spise etc.?
- Hvis du har problemer med praktiske ting (fx noget der handler om økonomi, job, kommunen) som du skal have hjælp til, hvem spørger du så til råds?
- Kunne du forestille dig, at det kunne være en fordel at opsøge fx rådgivning på nettet?

Afslutning

Som afrunding på interviewet takker vi for deres deltagelse og spørger ind til, hvordan de har oplevet interviewet. Dette for at sikre, at deltagerne ikke har følt ubehag eller andet, der kan efterlade dem "brændt af". (Dette gør vi også for at få et indblik i vores egen forskerrolle, og hvordan vores forforståelser og kategoriseringer kommer i spil undervejs).

- Hvad tænker du om, at vi spørger dig omkring det at være hjemløs?
- Hvad fik dig til at sige ja til at deltage?
- Hvordan synes du det har været at blive interviewet?
- Hvad synes du om spørgsmålene/øvelserne?

Bilag 4: Stikordskort

Som beskrevet i 'Kapitel 2: Forskningsdesign', producerede vi en række billedkort, der blev brugt til at visualisere nogle af de temaer, som vi mener kunne relateres til IKT-brug, ungdom, manglende bolig og hverdagen. Udvælgelsen af temaer fandt sted på baggrund af vores forforståelser omkring, hvad der kunne have relevans og være aktuelt i en tilværelse som gade-/herbergssover, samt generelt i forhold til at være ung. Vi udarbejdede desuden et kort der hed "Andet" og gav deltagerne mulighed for at sætte egne ord på vores spørgsmål, hvis ikke det var repræsenteret med et stikordskort. En af deltagerne efterlyste fx et billede med en hund.

IKT-udstyr

Stationær computer

Bærbar computer

Mobil uden internet

Smartphone

IKT-aktiviteter/vigtigt i hverdagen

Hobby

Venner

Mad

Kommune

Film

Kæreste

Jobsøgning

Familie

Google

Twitter

Webshop

Netbank

Sport

Stoffer

Egen bolig

Skole

Musik

Alenetid

Job

Fastfood

NemID

E-mail

Alkohol

Nyheder

Blogs

Borgerservice

Tøj

Computerspil

YouTube

Facebook

Fremtid

Tanker om fremtiden

Tobak

Penge

